

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TUTANAKLARINA GÖRE
AŞAR VERGİSİNİN KALDIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sibel ULU

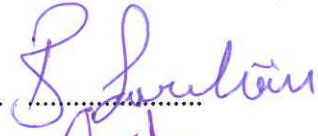

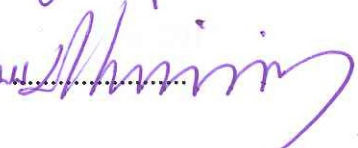
Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Cemile ŞAHİN

KARABÜK
Haziran-2015

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

SİBEL ULU'ya ait "Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklarına Göre Aşar Vergisinin Kaldırılması" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç. Dr. Barış DARIKÇI	
Danışman Üye	: Yrd. Doç. Dr. Cemile SAHİN	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Emin MİLEZZİNOĞLU	
Üye	:
Üye	:

Tez Sınavı Tarihi : ...22.06.2015

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

22 /06 /2015

Sibel ULU

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin tarihi seyri boyunca, devlet maliyesinin en önemli gelir kaynağını oluşturan ve kaldırılması ile birlikte çiftçiyi rahatlatacak en önemli gelişmelerden biri olan aşar vergisinin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında 17 Şubat 1925 tarihinde kaldırılması meclis tutanaklarına göre incelenerek değerlendirilmiş ve aşar vergisinin kaldırılmasının ekonomik ve sosyal sonuçları üzerinde durularak, bu dönemin kırsal kesimine yönelik sorunlar ve tarım politikaları ile ilgili çalışma yapacak araştırmacılar için bir kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Araştırma sürecinde konu ile ilgili kitap ve makaleler, TBMM tutanakları, arşiv belgeleri ve dönemin basınından yararlanılmıştır. Bu çalışma giriş ve sonuç bölümünün haricinde üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Osmanlı Devleti'nde uygulanan vergi gelirleri ve bu vergiler arasında aşar vergisinin yerinden kısaca bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, "Tarihsel Süreç İçerisinde Aşar Vergisi" başlığı altında; aşar vergisinin tanımı, tarihçesi, aşar vergisine tabi olan ürünler, aşar vergisinin toplanma ve tahsil usulleri, Osmanlı Devleti'nde demiryolu yapımının aşar gelirlerine etkisi incelenmiştir.

İkinci bölümde, "Meclis Tutanaklarına Göre Aşar Vergisinin Kaldırılması" başlığı altında; aşar vergisinin kaldırılma nedenleri, İzmir İktisat Kongresi ve çiftçi grubu, aşar vergisinin kaldırılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinde aşar tartışmaları, meclis tutanaklarında aşar vergisinin kaldırılmasına taraftar olan görüşler ile kaldırılmasına karşı olan görüşler incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, aşar vergisinin kaldırılmasının ardından yaşanan süreç sosyal ve ekonomik açıdan incelenmiştir.

Konu seçimi başta olmak üzere çalışmanın gerçekleştirilme aşamasında titiz, özenli ve değerli katkılarından dolayı, benden anlayış ve sabrını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Cemile ŞAHİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Her

konuda olduğu gibi bu hususta da benden sevgisini ve desteğini esirgemeyen çok değerli aileme, çalışmayı yürütürken değerli görüşlerini esirgemeyen Doç. Dr. Barış SARIKÖSE'ye ve Yrd. Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU'na minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Sibel ULU
Karabük-2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AŞAR VERGİSİ

1.1. Aşar Vergisinin Tanımı	9
1.2. Aşar Vergisinin Tarihçesi	10
1.3. Osmanlı Vergi Hukuku Açısından Aşar	12
1.4. Aşar Vergisine Tabi Olan Ürünler	12
1.5. Aşar Vergisinin Toplanma ve Tahsil Usulleri	15
1.6. Osmanlı Devleti'nde Demiryolu Yapımının Aşar Gelirlerine Etkisi	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TUTANAKLARINA GÖRE AŞAR VERGİSİNİN KALDIRILMASI

2.1. Aşar Vergisinin Kaldırılma Nedenleri	25
2.2. 1923 İzmir İktisat Kongresi ve Çiftçi Grubu	30
2.3. Aşar Vergisinin Kaldırılması	33
2.4. Türkiye Büyük Millet Meclisinde Aşar Tartışmaları	34
2.4.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklarında Aşar Vergisinin Kaldırılmasına Taraftar Olan Görüşler	53

2.4.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklarında Aşar Vergisinin Kaldırılmasına Karşı Olan Görüşler.....	56
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AŞAR VERGİSİNİN KALDIRILMASININ SOSYAL VE EKONOMİK SONUÇLARI

3.1. Aşar Vergisinin Kaldırılmasının Ekonomik Sonuçları.....	57
3.1.1. Aşarın Kaldırılmasıyla Ortaya Çıkan Boşluğun Doldurulması İçin Konulan Vergiler.....	61
3.1.1.1. Yol Vergisi.....	62
3.1.1.2. Toprak Mahsulleri Vergisi	64
3.1.1.3. Gelir Vergisi	67
3.2. Aşar Vergisinin Kaldırılmasının Dönemin Basınına Yansıması ve Sosyal Sonuçları.....	69
SONUÇ	75
KAYNAKÇA.....	78
EKLER	85
ÖZET	109
ABSTRACT.....	111
ÖZGEÇMİŞ	113

KISALTMALAR

- BCA** : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BEO : Bab-1 Ali Evrak Odası
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bk. : Bakınız
C. : Cilt
CHF : Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev. : Çeviren
Haz. : Hazırlayan
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
İ. : İçtima
İ.MVL : İradeler Meclis-i Vâlâ
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
nşr. : Neşreden/Neşriyat
s. : Sayfa
S. : Sayı
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C : Türkiye Cumhuriyeti
TPCF : Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TL : Türk Lirası
TTK : Türk Tarih Kurumu
Yay. : Yayınlayan
YKY : Yapı Kredi Yayınları
vb. : Ve benzeri
% : Yüzde

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Aşar Vergisinin 1863-1864 Yılları Arasında Diğer Vergi Gelirleri Arasındaki Yeri.....	8
Tablo 2. Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'in İlanına Kadar Aşar Uygulamalarında Meydana Gelen Değişim	19

GİRİŞ

Kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla başvurulmuş kaynakların ilk başında yer alan vergi, kökeni itibari ile oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca insanlar verginin ne olduğunu ve niçin vergi verdiklerini sorgulamışlar, bu sorulara sürekli cevap aramışlardır. Başlangıçta isteğe bağlı olan vergiler zamanla zorunlu hale gelmiş, hatta insanların vergi vermesini sağlamak amacıyla vergiye kutsallık yüklemeye çalışan anlayışlar ortaya çıkmıştır. Vergilerin ilk şeklini bireylerin kendini yönetenlere ahlaki ve dini nedenlerle, servet ve gelirlerinden bir bölümünü gönüllü olarak verdikleri hediye ve yardımlar oluşturmuş, zaman içerisinde toplumun sürekli değişen istek ve ideallerine bağlı olarak vergiler de bu doğrultuda değişmiş ve zamanla zorunlu ödemeye dönüşmüştür. Başlangıçta yardım adı altında alınan ödemeler daha sonraları ülkelere göre değişerek rica, lütuf, ihsan şekillerini almış, zamanla fedakârlık ve son olarak da zorunluluk veya yükümlülük anlamlarına gelen kelimeler ortaya çıkmıştır. Roma İmparatorluğu döneminde zorunlu bir yükümlülük anlamına gelen vergi, Orta Çağda ise zorunlu olmayan isteğe bağlı bir vergi yapısına dönüşmüştür. Feodalite ile birlikte vergi yapısında da birtakım değişiklikler meydana gelmiş, vergi halkın krala ve derebeyine gönüllü olarak verdiği bir yardım şeklini almıştır. Vergi yapısı sanayi devrimi öncesinde ise mülk vergilemesi ve dolaylı vergi uygulamaları şeklini almıştır. XVIII. yüzyıl sonrasında ise finansman ihtiyacının artışı göstermesi ile vergi üzerinde durulması gereken zorunlu bir kurum olmuştur.¹

Üç kıta üzerinde yüzyıllarca hâkimiyet kuran Osmanlı Devleti, çeşitli ırk, din, dil, mezhep, örf ve âdetlere sahip toplulukları bünyesinde barındırmıştır. Osmanlı Devleti de diğer devletler gibi halkının bu durumunu göz önünde bulundurarak, bağlı bulunduğu hukuki sistemin kurallarına uygun olarak onları yönetmek ve halkından bazı yükümlülükleri yerine getirmelerini istemek durumundadır. Bu beklentilerin en

¹ Rabia Çoban, “Türk Vergi Sisteminde Kurumlar Vergisinin Vergi Hâsılatında Etkisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008, s. 6-7.

önemlisi ise kamu faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla halkına birtakım vergiler yüklemesidir.²

Osmanlı Devleti'nde kuruluşuyla birlikte yeni ve orijinal bir hukuk sistemi başlamamıştır. Günümüzde, Osmanlı Devleti ile ilgili bilinenler, daha çok XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı merkezi sisteminin ve ideolojisinin son şeklini aldığı bir dönemin izlerini taşımaktadır.³ Bu devleti kuranlar daha önce kurulmuş Türk ve İslam devletlerinden birçok şeyin yanı sıra, o zamana kadar yürürlükte olan ve büyük oranda birlik sağlayan bir hukuki yapıyı da almışlardır. Fakat Osmanlıların almış oldukları bu hukuki mirası hiç değişikliğe uğratmadan uyguladıklarını düşünmek doğru değildir. Altı asırlık bir süre içerisinde miras alınan bu hukuki yapıda gerekli değişiklikler ve ilaveler yapılmıştır.⁴

Osmanlı Devleti vergi toplama sistemini iki prensip üzerinde inşa etmiştir. Osmanlı vergi gelirlerinin ilk bölümünü, şer'i hukuk mevzuatına dayanan şer'i vergiler oluşturmaktadır. Şer'i hukuk İslam dinine göre düzenlenen kanunlar olup, kaynağı Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas'a dayanmaktadır.⁵ Şer'i vergiler; aşar, zekât, haraç ve cizyedir. Müslüman halktan alınan aşar, Orta çağdan itibaren Müslüman ve Hıristiyan âlemlerinin tanıdığı bir mükellefiyettir. İslamiyet'in ilk zamanlarından itibaren kurulmuş olan bütün İslam devletlerinde uygulanan aşar, Osmanlı Devleti mali mevzuatında şer'i hukuk arasında yer alan, toprak mahsullerinden ayni yani mahsul olarak alınan bir vergidir. Genellikle arazinin verdiği ürün miktarı üzerinden ayni olarak alınmıştır. Miktarı 1/10 ile 1/2 arasında değişebilmektedir.⁶ Aşarın alınan oranı, tahsil edilen zirai üründeki insan emeğinin durumuna göre değişmektedir. Sulak arazide, masrafsız ve zahmetsiz alınan ürünün vergisi tam oşür, herhangi bir makine, alet ve edevatla, masraf yapılarak elde edilen ürünün vergisi yarım oşürdür.⁷ Aşar, hububatta harman vaktinde, meyvelerde ise toplandıktan sonra verilir. Aşar yükümlülüğü için akıl ve bulûğ şartı da aranmamıştır. Mal sahibi çocuk veya akıl

² Levent Küçük, "Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 26.

³ Taner Timur, *Osmanlı Toplum Düzeni*, İmge Kitabevi Yay., 3. Baskı, Ankara, 1994, s. 228.

⁴ Murat Şen, "Osmanlı Hukukunun Yapısı", *Yeni Türkiye*, S. 31/1, (701. Osmanlı Özel Sayısı), Ocak-Şubat 2000, s. 686.

⁵ M. Şen, 2000, s. 686.

⁶ Lütfi Göçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul, 1964, s. 51-52.

⁷ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1970, s. 247.

hastası ise veli ve vasileri onlar adına aşarını vermekle mükelleftirler.⁸ Zekât ise, İslam'ın beş şartından biri olup, zengin sayılan Müslümanların, mallarının belli bir bölümünü, dinen belirlenmiş olan yardıma muhtaç kimselere, karşılıksız olarak vermeleri demektir. Zekât vermekle yükümlü olan Müslümanların, zekâtlarını vermeleri İslam dininin kesin emridir. Bu emre uymayarak inkâr eden Müslümanların, büyük günah işlemiş oldukları ve İslam dininden çıkmış sayılacakları konusunda İslam bilginleri görüş birliği içindedir.⁹ Yoksullara yardım amacıyla, zekât, yeterli zenginliğe sahip, reşit, hür olan her Müslüman'a zorunlu kılınmıştır.¹⁰ Her yıl için zekât oranı kişinin mal varlığının %2,5'u veya 1/40'ı veya ürettiği malın 1/10 gibi oranları kapsamaktadır.¹¹ Şer'i vergilerin bir diğeri Gayrimüslimlerin tasarruf ettiği topraklardan alınan haraçtır. Haraç, savaş sonucunda ele geçirilen topraklarda yaşayan ehl-i kitap olup da İslamiyet'i kabul etmeyen arazi sahiplerinden alınan bir vergi olup "*Harac-ı Muvazzaf*" ve "*Harac-ı Mukaseme*" olarak, ikiye ayrılmaktadır. Harac-ı Muvazzaf da vergilendirme arazinin büyüklüğüne göre yapılmaktadır.¹² Harac-ı Mukaseme ise, toprak ürünlerinden, toprağın verim gücüne göre, 1/10'dan 1/2'ye kadar alınabilen vergidir. Bu vergiler temelde, Osmanlı Devleti'nde öşür adı altında alınan vergileri içermektedir. Harac-ı Mukaseme, ancak topraktan ürün alındığı dönemlerde ödenmektedir, ürünün olmadığı senelerde bu vergi alınmamaktadır.¹³ Diğer bir şer'i vergi ise Gayrimüslimlerden bir baş vergisi olarak alınan cizyedir. Cizyenin dini dayanağı Kur'an ve sünnettir. Cizyenin mükellefi ise buluğ çağına ermiş Gayrimüslim halkın erkekleridir.¹⁴ Gerekçesi ise Gayrimüslimlerin askerlik hizmetinden muaf tutulmalarına karşılık, korunmalarının bedelini devlete ödemeleridir.

⁸ Mehmet Erkal, "Toprak Mahsullerinin Zekâtı: Öşür", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 9, Konya, 2007, s. 34-35.

⁹ Nihat Dalgın, "Zekât Hükümleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 16, Samsun, 2004, s. 43-45.

¹⁰ Sabahaddin Zaim, "Zekâtın İktisadi Önemi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, S. 35, 1993, s. 47.

¹¹ S. M. İmamuddin, "İslam Hukukunun Prensipleri", (Çev. Menderes Gürkan), *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, 2003/2, s. 242.

¹² Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1978, s. 34.

¹³ *Budin Kanunnâmesi ve Osmanlı Toprak Meselesi*, (Nşr. Sadık Albayrak), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1973, s. 65-66.

¹⁴ Onur Eroğlu, "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, (Özel Sayı: Special Edition), İzmir, 2010, s. 60.

Osmanlı vergi gelirlerinin diğer bölümünü ise örfi hukuk mevzuatına dayanan örfi vergiler oluşturmaktadır. Osmanlı hukukunda örfi hukuk denilince, sadece âdet hukuku değil, şer’i hükümlerin kanun tarzında toplanması da dâhil olmak üzere, padişaha tanınan sınırlı yasama yetkisi çerçevesinde, uzman hukukçuların içtihad ve fetvalarına da başvurularak ortaya konan hukuki hükümler akla gelir. Bunların kaynakları da başta örf âdet kuralları olmak üzere İslam hukukunun çoğunlukla birincil ve ikincil kaynaklarından oluşmaktadır.¹⁵ Örfi vergiler savaş gibi olağanüstü harcamaları karşılamak ya da bazı yerel ve idari ihtiyaçları gidermek üzere konulan ve yerel örf ve adetlerden kaynaklanan vergilerdir. Örfi vergiler ülkenin her yanında ve yerine göre farklı ad ve biçimlerde alınmışlar ve bu nedenle de oldukça fazla sayılara ulaşmışlardır.¹⁶ Örfi vergilerin başında “çift resmi” ve “ispençe” gelmektedir. Bu vergiler birbiriyle benzerlik gösterse de nitelik ve miktar bakımından farklılıkları vardır. Çift resmi Müslüman reayadan, ispençe ise Gayrimüslim reayadan alınmaktadır.¹⁷ Gayrimüslim reayadan Müslümanların çift resmine karşılık alınan ispenç resmi; buluş çağına ermiş, şehirli, köylü ve göçebe; evli veya bekâr, topraklı veya topraksız her Gayrimüslim erkekten alınan örfi bir baş vergisidir. Bu sebeple köylüyle beraber şehirliden de alınmaktadır. Fatih Kanunnamesi’nde 25 akçe olarak belirlenmiştir.¹⁸ Çift resmi toprağa bağlı bir vergidir. Çift iki öküzlük bir yerdir. Bu yerin dönüm olarak miktarı, arazinin ziraate elverişliliğine göre değişmektedir. Buna göre arazi ziraate elverişli bir yer ise, o takdirde 70-80 dönüm bir çiftlik olarak kabul edilir. Arazi orta derecede ise 100 dönüm bir çiftlik kabul edilir. Arazi verimsiz ise, o takdirde 130 veya 140 dönüm bir çiftlik olarak kabul edilmiştir.¹⁹ Bu verginin miktarı ve alınma zamanı çeşitli vilayetlere göre değişmekte ve çiftlik başına yirmi akçeden elli yedi akçeye kadar yükselmektedir. Bu vergi XV. yüzyılın sonlarına doğru mart ayında alınmakla beraber, daha önceki senelerde harman sonunda da alındığı olmuştur.²⁰ Nim çiftten az toprağı olanlar ve topraksız olanlar, “ekinlü bennak”, “caba bennak”, “kara”

¹⁵ M. Şen, 2000, s. 686.

¹⁶ Nihat Falay, *Maliye Tarihi (Ders Notları)*, Filiz Kitabevi Yay., İstanbul, 1999, s. 64.

¹⁷ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Üçüncü Baskı, Ankara, 2010, s. 138.

¹⁸ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, TTK Yay., Ankara, 1999, s. 120.

¹⁹ Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, Şamil Yay., İstanbul, 1977, s. 61.

²⁰ Coşkun Üçok, “Osmanlı Devleti Teşkilatında Tımarlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1, 1944, s. 74.

veya “*mücerred*” adıyla farklı vergilere tabi olmuşlardır.²¹ Mücerred ve kara uygulamaları çift resminin sadece toprağa bağlı bir vergi olarak algılanmasını zorlaştırmakta, aynı zamanda hane reislerinden alınan bir vergi görüntüsü vermektedir. Çifte sahip reyanın evli çocuğu için ise “*bennak*” tabiri kullanılmıştır. Bu kişi hiç toprağa sahip değilse “*caba bennak*”, nim çiftten az toprağı işliyorsa “*ekinlü bennak*” tabirleri kullanılmıştır. Genelde ekinlüler 12, cabalar 9 akçe vergi ödemişlerdir. Ama bennakın işlediğı toprağın dönüm resmi 12 akçeden ziyade ise bennak resmi yerine dönüm resmi ödemek zorundadırlar. Çift sahibi reyanın mücerredini yani bekar oğlu, XV. yüzyılda bazı bölgelerde hiç vergi ödemezken bazı bölgelerde 3 akçe ödemekteydiler. XVI. yüzyılda mücerred resmi 6 akçe olarak alınmaya başlanmıştır. Mücerredler evlendiğı zaman bennak statüsüne girmişler, eğer boşanırsa tekrar mücerredini kabul edilmişlerdir.²² Bir diğer örfi vergi ise, toprağın boş bırakılması sonucu sipahiye tahsis edilmiş olan gelirlerde herhangi bir azalmanın önlenmesine yönelik alınan çift bozan resmidir.²³ Kendisine arazi tahsis edilen köylüler toprağı gereğı gibi verimli işletemez ya da boş bırakırlarsa sipahi tarafından bazı yaptırımlara maruz kalırlar. Bu yaptırımın oranı genel olarak tam çift için 300, nim çift için 150, daha az arazi için 75 akçedir.²⁴

Osmanlı Devleti’nde, özellikle savaş, seferberlik gibi olağanüstü durumlarda Ordu-yı Hümayun'a savaş malzemesi, tahıl ve saman sağlamak sebebiyle tahsil olunan, avarız adında ek bir vergi de alınmaktadır.²⁵ Bu vergilerin toplanma zamanları ve miktarları yaşanacak olaylara bağlı olduğundan kanunnamelerde belirli bir biçimde yazılmamışlardır. Avarız vergisi ancak sefer zamanında, doğrudan doğruya Divan-ı Hümayun kararıyla toplanmıştır.²⁶ Ne var ki başlangıçta bir defaya mahsus olağanüstü bir vergi olarak ortaya çıkan bu vergi, sonraları sık sık tekrarlanarak sadece savaş masrafları değil, çeşitli devlet masraflarını karşılamak için de uygulanan olağan bir vergi haline dönüşmüştür.

²¹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yay., İstanbul, 2009, s. 41.

²² İ. Ortaylı, 2010, s. 138-139; Abdullah Mutlu, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Vergileme Sisteminin Gelişimi*, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2009/390, Ankara, 2009, s. 52-53.

²³ Şükrü Nişancı, *15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı İktisat Zihniyeti*, Okumuş Adam Yay., İstanbul, 2002, s.78-79.

²⁴ Abdurrahman Vefik Sayın, *Tekâlif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, Maliye Bakanlığı APK Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 37.

²⁵ Mehmet Yüce, “Avarız Vergisinin Muhteşem Dönüşümü: Olağanüstü Vergiler”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 3, Temmuz, 2004, s. 2.

²⁶ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, YKY, C. 2, İstanbul, 2010, s. 550.

Osmanlı Devleti'nde bu vergilerin dışında şer'i niteliği olmayan ve mali kurullarla bağdaşmayan vergiler de alınmıştır. Bu vergilerin miktarında yaşanan sıkıntılar sebebiyle de zamanla büyük bir artış görülmüştür. Bad-ı hava, cerimeler, tapu resmi, resm-i arûs (gerdek resmi), resm-i asiyab, yave ve kaçkun resmi vb. bu vergiler arasında gösterilebilir. Bu vergiler özellikle XVI. yüzyıldan sonra köy ve kasaba halkının büyük sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur.²⁷

Osmanlı Devleti'nde toplanan vergilerin asıl kaynağını tarım kesimi oluşturmaktadır. Aşar ve ağnam vergileri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar, devletin en önemli gelir kaynakları arasında yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin temel gelir kaynağını oluşturan aşar, toprak ürünlerinden 1/10 oranında alınan şer'i bir vergidir.²⁸ Aynı olarak alınan toprak gelirleri arasında sınıflandırabileceğimiz aşarda vergi alacaklısı, devlet, vergi borçlusu ise doğrudan doğruya üreticidir. Aşar vergisi hasılâtın artması ile birlikte artış gösterdiği için, bu tip bir vergi de üretimin fazla olduğu yıllarda devlet hissesi artmakta, üretimin az olduğu yıllarda ise azalmaktadır.²⁹ Osmanlı devlet gelirlerinin ortalama %25'e yakın bir bölümünü oluşturan aşar vergisinin oranı Tanzimat'ın ilanına dek zaman ve mekân itibarıyla değişmiştir. Ancak Tanzimat'ın ilanından sonra, uygulamada bir eşitlik sağlama açısından, verginin oranı gayri safi üretimin 1/10' nu olarak uygulanmıştır.³⁰ Verginin tahsil usulü zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Önceleri dirlik sistemi³¹ uygulanırken XVI. yüzyıldan sonra, iltizam³² ve emanet³³ usulleri

²⁷ İ. Ortaylı, 2010, s. 136-139.

²⁸ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1970, s.247.

²⁹ Cüneyt Binatlı, "Aşar Üzerine Bir Deneme", *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi (10. Yıl Özel Sayı)*, C. 5, S. 1, Ankara, 1969, s. 307.

³⁰ Güneri Akalın, *Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1975, s. 98.

³¹ "Dirlik (Tımar), devletin miri araziden belirli bir kısmın yıllık gelirinin tümünün veya bir kısmını, bazı hizmetler karşılığında bir şahsa verilmesine denir. Devlet, miri araziye yüksek kademelerde bulunan memurlara ve savaşta yararlılık gösteren kumandanlara hizmet karşılığı vermektedir. Dirlik olarak verilen arazi kimsenin mülkü değildir. Dirlik sahibi (sipahi) toprağı bizzat kendisi işleyemediği için, toprağı köylülere kiralamış ve köylülerin devlete ödemek zorunda oldukları bazı vergileri toplamış, topladığı paralarla geçinmiş ve devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. Sipahi toprağı kendisi işleyemediği gibi, kendi adına bir başkasına da işlettirememiştir." H. Cin, 1978, s. 86; Cihan Duru, Kemal Turan, Abdurrahman Öngeoğlu, *Atatürk Dönemi Maliye Politikası (Mondros'tan Cumhuriyet'e Mali ve Ekonomik Sorunlar)*, Ankara, 1982, s. 115; Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, Gözlem Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1980, s. 805.

³² "İltizam, Osmanlılar da devlete ait vergi gelirinin özel bir şahsa verilmesini ifade eden bir terimdir. Terim olarak manası ise "özel bir şahsın devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alması" demektir. Buna göre bir gelir bir süre için, genellikle bir ya da üç yıl için, mültezim adı verilen kişilere toplatılmıştır. Mültezimler devlet adına vergi toplama işine

uygulanmaya başlanmıştır. Ağnam vergisi de aşar gibi şer'i bir vergidir. Bazı kanunnamelerde “*resm-i merai*”, bazılarında “*resm-i ganem*” ve bir kısım kanunnamelerde de “*koyun resmi*” denilmektedir.³⁴ Verginin konusu ise, koyun ve keçidir. Oğlak ve kuzulardan ürün vermedikleri gerekçesiyle vergi alınmamıştır. Ayrıca büyük baş hayvanlar ile çeki hayvanları bu vergiden muaftırlar. Gerekçesi ise, bu hayvanlar yük ve tarım işlerinde kullanıldıkları için bu vergiden muaf tutulmuşlardır.³⁵ Başlangıçta her 10 hayvandan biri devlet adına vergi olarak alınırken, sonraları vergi tahsilinde iltizam yöntemine başvurulmuştur.³⁶ Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri uygulanan aşar ve ağnam vergilerine, 1858 Arazi Kanunnamesi'nden sonra arazi vergisi de dâhil olmuştur.³⁷ Arazi vergisinin konusu gelir getiren veya getirmeyen sahipli bütün araziye kapsamaktadır. Verginin matrahı ise arazinin değeri olarak belirlenir.³⁸ Verginin oranı, arazi ve gelir getiren arsalar için değerlerinin binde onu, gelir getirmeyen arsalar için değerlerinin binde beşi olarak hesaplanır. Arazi vergisinin mükellefi ise araziye sahip olan kişidir. Sahipsiz arazileri sahip gibi kullananlarda mükellef sayılır.³⁹ Verginin tarh ve tahsili önceleri muhtar ve imamlar tarafından yürütülürken, I. Meşrutiyet'ten sonra verginin tarhı taşrada bulunan vergi memurlukları eliyle yürütülmüştür.⁴⁰ Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kalemlerini oluşturan aşar, ağnam ve arazi vergisi XIX. yüzyıl sonlarına kadar uygulanmıştır.

Tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde, vergi gelirleri içerisinde aşar vergisi oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. A. Du Velay'ın 1850 yılında yayınlanan Monsieur A. Ubcini'nin makalesine atfen verdiği

kâr amacıyla girmişlerdir. İltizamın uygulanma alanı XVII. yüzyıldan itibaren oldukça genişlemiştir.” Mehmet Genç, “İltizam”, *DİA.*, C. 22, İstanbul, 2007, s. 154-158; Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, Gerçek Yay. İstanbul, 1988, s.126.

³³ “Emanet yöntemi, vergilerin ücretli devlet memurları, yani tahsildarları aracılığıyla toplanması demektir. Bu yöntem, devlet gelirlerinden hükümet tarafından doğrudan doğruya yapılacak harcamalar için ayrılan vergi ve gelirlerin toplanmasında uygulanmıştır. Bu yöntemde, her hazine mukataasının başında emin denilen maaşlı bir memur bulunmaktadır. Bu memurlar atama ile işbaşına gelir, sorumlulukları altında bulunan mukataa gelirlerini, kendisi veya tahsildarları aracılığıyla toplayıp, hazine adına muhasebe kayıtlarını tutturmuşlardır. Memurlar, atama biçimlerine göre farklı yetkilere sahiptirler.” N. Falay, 1999, s. 65.

³⁴ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 5, TTK Basımevi, Ankara, 1947, s. 485.

³⁵ G. Akalın, 1975, s. 101.

³⁶ V. Eldem, 1970, s. 249.

³⁷ G. Akalın, 1975, s. 97.

³⁸ İ. Fazıl Pelin, *Finans İlmî ve Finansal Kanunlar*, Bozkurt Yay., İstanbul, 1937, s. 335-336.

³⁹ BCA, 30. 18. 1. 2. 27. 25. 3- 12566.

⁴⁰ G. Akalın, 1975, s. 103.

rakama göre aşar'ın bütçe geliri, %30,4 oranını bulmuştur. Bu oran, 1863-1864 mali bütçesinin toplam 346,2 milyon franklık gelirleri içerisinde 94,9 milyonla %27,4 olup, belli başlı dört vergi arasındaki ağırlığı ile de %47,6 oranındadır.⁴¹

Tablo 1. Aşar Vergisinin 1863-1864 Yılları Arasında Diğer Vergi Gelirleri Arasındaki Yeri

(1864 – milyon frank)		
Vergiler	Miktar	%
Ağnam	20.5	10.3
Bedeli Nakdi	14.0	7.0
Arazi Vergisi	70.0	35.1
Aşar	95.0	47.6
TOPLAM	199.5	88.4

Tablodan da anlaşıldığı gibi aşar, devlet gelirleri içinde önemli bir paya sahiptir ve bu vasfını her zaman korumuştur.⁴² Aşar, endüstriyel kalkınmanın ilk aşamalarında ve tarımın milli hâsıla içindeki payının çok yüksek olduğu dönemlerde, tarım sektörü üzerindeki en önemli vergidir. Dünya genelindeki diğer uygulamalara bakıldığında sermaye birikiminin ilk aşamalarında tarım kesiminin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ticaret ve tarım sermayesindeki birikim, sanayi devrimine zemin hazırlayan temel unsurlardandır. Bu açıdan bakıldığında ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan, henüz sanayileşememiş Osmanlı Devleti ve onun devamı olan Cumhuriyet dönemi için aşar vergisinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.⁴³

⁴¹ Mehmet E. Palamut, “Aşar ve Düşündürdükleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, (Prof. Dr. Sabri Ülgener’e Armağan), C. 43, S. 1-4, İstanbul, 1987, s. 72.

⁴² M. E. Palamut, 1987, s. 72.

⁴³ Ahmet Asker, Emrah Yıldız, “Aşar Vergisi’nin Son Yıllarında Niğde ve Civarındaki Suistimaller Üzerine Bazı Gözlemler”, *Electronic Turkish Studies*, C. 9, S. 7, Ankara, 2014, s. 178-179.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AŞAR VERGİSİ

1.1. Aşar Vergisinin Tanımı

Aşar içtimâi yardım için 1/10 oranında alınan vergi anlamına gelen “öşür” kelimesinin çoğulu olup, sözcüğün yapısına uygun biçimde çeşitli anlamlara gelmektedir.⁴⁴ Arapça “uşr”, Osmanlıca “öşr”, Latince “decima” ve Fransızca “la dîme” olarak adlandırılmaktadır.⁴⁵ Türkçe’ye Arapça’daki “uşr” kelimesinden geçmiş olan aşar, fıkıhta toprak ürünlerinden alınan zekâtı ifade etmektedir. Bazı doğu bilimciler tarafından Asuri dilindeki ”iş-ru-u”ya, diğer taraftan da İbranice “ma’aşer”e dayandırılmak istenmişse de aşar kelimesi terim anlamını Hz. Muhammed’in konuyla ilgili hadisindeki kullanımından almıştır.⁴⁶

Mukaddes kitaplardan biri olan Tevrat’ın Levililer bölümünde aşar benzeri bir vergi ile ilgili şu hükümler yer almaktadır:⁴⁷

Lev.27: 30 "*İster toprağın ürünü, ister ağacın meyvesi olsun, toprakta yetişen her şeyin ondalığı RAB'be aittir. RAB için kutsaldır.*"

Lev.27: 31 "*Kim ondalığının bir bölümünü geri almak isterse, değerinin üzerine beşte bir fazlasını katarak ödemelidir.*"

Lev.27: 32 "*Bütün sığırlarla davarların ondalığı, sayımda çoban değneğinin altından geçen her onuncu hayvan RAB için kutsal sayılacaktır.*"

⁴⁴ A. Grohmann, Ömer Lütfi Barkan, “Öşür”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yay., C. IX, Ankara, 1988, s. 482.

⁴⁵ M. E. Palamut, 1987, s. 69.

⁴⁶ Mehmet Erkal, “Öşür”, *DİA.*, C. 34, İstanbul, 2007, s. 97.

⁴⁷ A. Asker, E. Yıldız, 2014, s. 179.

Tevrat'ın "*Çölde Sayım*" bölümünün 18. kısmında ve "*Tekvin*" bölümünün 14/20. kısımlarında onda birlik vergi ile ilgili buyruklara da rastlamak mümkündür.

Aşar vergisi kitap, sünnet ve icma delillerine dayanır. Tahıl ve meyvelerde zekâtın gerekli olduğu, Kur'an-ı Kerim'de ifade edilmektedir. Toprak ürünlerinden zekât alınması ile ilgili ayetlerde "*emval*" (mallar) kelimesi kullanıldığı gibi Bakara suresinin 267. ayetinde, "*sizin için yerden çıkardıklarımızdan infak ediniz*" (Bakara 2/267) ifadesi ile toprak ürünlerinden mali mükellefiyetin varlığına işaret edilmiştir. En'am suresinin 141. ayetinde ise Müslümanların hasat günü mahsullerinin haklarını vermeleri emredilmiştir (En'am 6/141).⁴⁸

Kısacası aşar vergisi, toprak ürünlerinden ve toprakla ilgili ürünlerden alınan şer'i bir vergidir. Hasat zamanında ürünlerden yer ve yetiştirme şartlarına bağlı olarak 1/10 ile 1/4 arasında değişen oranlarda alınmaktadır.⁴⁹

1.2. Aşar Vergisinin Tarihçesi

İslam fikir ve düşünce sisteminin mali alandaki yansıması sonucu doğan aşar, İslamiyet'in ilk günlerinden başlayarak bütün Müslüman ülkelerinde uygulanan ve Cumhuriyet Devrine kadar varlığını sürdüren şer'i bir vergidir. Her ne kadar İslami devlet sisteminin geliştirdiği bir vergi türü olarak ele alınıyorsa da, bu son derece yanlıcıdır. Çünkü aşar yukarıda da söz edildiği gibi dinler kadar eski bir vergidir. İslamiyet öncesi Hıristiyanlık döneminde hatta Hz. İsa'dan önceki çağlarda Hz. İbrahim, Yakup ve Musa peygamberler zamanında aşar sisteminin varlığından söz etmek mümkündür.⁵⁰

İslam âleminde aşar olarak bilinen vergilemeye İbraniler'de de rastlanmaktadır. İbraniler gerek mısır, üzüm, ekin gibi toprak ürünlerinden ve gerekse hayvan sürülerinden 1/10 oranında vergi tahsil ettiklerine dair Tevrat'ta açık bilgi bulunmaktadır. Yine Tevrat'ta topraktan alınan ilk ürünün bir kısmının Yehova'ya takdimini şart koşmaktadır.⁵¹

İslamiyet'ten önce İran'da da aşar benzeri bir verginin varlığından söz etmek mümkündür. M.Ö. IV. asırda gerçekleştirilen vergi ıslahatı ile ekilen ürünün türüne

⁴⁸ M. Erkal, 2007, s. 97.

⁴⁹ Hüseyin Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayıntap Livası*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 67-68.

⁵⁰ M. E. Palamut, 1987, s. 69-70.

⁵¹ C. Binatlı, 1969, s. 304-305.

göre değişen oranlarda arazi vergisi toplandığı görölmektedir. Buğday ve arpadan “*carip*” denilen arazi başına bir dirhem, altı kök zeytin ağacından bir dirhem vergi tahsil edilmeye başlanmıştır.⁵²

İslamiyet’ten önce Romalılar’da da görölen zirai vergiler daha ziyade mağluplar üzerinden tahsil edilmektedir. Romalılar İtalya arazisini (Solum İtalicum) fethedilen topraklardan (Colonie İuris İtalici) ayrı tutup, ayrı bir vergilemeye tâbi tutmuşlardır. Roma İmparatorluğu’nda bu topraklar üzerinden alınan vergiler kamu hizmetleri karşılığında alınan bir bedel nitelliğini muhafaza etmiş, kamu masrafları arttıkça vergi oranı yükselmiştir. Bizans İmparatorluğu’nda rastlanan vergi mevzuatı da, Roma’da uygulanan vergi mevzuatından pek farklı değildir. Bizans İmparatorluğu’nda vergiler içinde en önemli yeri (jugation) isimli arazi vergisi almaktadır. İmparator her sene bütün eyaletlerin ihtiyaçlarına göre değişen topyekûn senelik bir vergi uygulamıştır. Bu vergi teşkilat içinde taksim edilerek her idari bölümün ödeyeceği miktar tespit edilmiştir.⁵³

Ortaçağda, Selahâddin Eyyubi’nin 1187 yılında Kudüs’ü tekrar ele geçirmesi üzerine başlatılan III. Haçlı seferinin gerekli parasal kaynağını sağlayabilmek için Fransa ve İngiltere krallarının “*Aşar-ı Selahâddin*” gelirlerine sığındıkları bilinmektedir. Genellikle batı dünyasında kilise tarafından toplanan bu verginin, yaygın üretimine “*büyük aşar*”, (buğday, şarap vb. grosse dime); kümes hayvancılığı ve buna benzer üretimine “*küçük aşar*” (menue dime); sebze, keten ve kenevir üretimine “*yeşil aşar*” (la dime verte); ve et hayvanlarının satışlarına da “*et aşarı*” (la dime de charnage) şeklinde uygulandığı görölmüştür. Çünkü bu vergi tarım ürünlerinden aynı olarak alınmaktadır ve içerisinde yaşanan zaman ve mekân şartlarına en uygun düşen vergidir.⁵⁴

Hıristiyan uluslarında “*tithe*” adı altında benzer bir vergiyi uyguladıkları da bilinmektedir. Ayrıca Suriye ve yöresinde “*dimus*”, Anadolu ve Rumeli’de “*salariye*”, Arabistan’da “*ikta*” adı altında benzer vergiler alınmıştır. Görüldüğü gibi Osmanlı vergi sistemine intikali her ne kadar İslam kanalıyla olsa da aşar vergisinin

⁵² C. Binatlı, 1969, s. 305.

⁵³ C. Binatlı, 1969, s. 305.

⁵⁴ M. E. Palamut, 1987, s. 69-70.

benzeri olan vergiler İslam öncesi ve hatta Hıristiyanlık öncesi dönemlerde de uygulanmıştır.⁵⁵

1.3. Osmanlı Vergi Hukuku Açısından Aşar

Aşar mükellefiyetini doğuran olayı gayrisafî hasılât meydana getirmektir. Yani arazi sahibi olmak veya ekimin yapılması konu olmayıp hasat zamanının sonunda elde edilen ürün vergi konusu olmaktadır. Aşarın alınabilmesi için mutlaka üretim olması gerekmektedir. Vergi mükellefi üretim yapan kişidir ve ekim yapmayan veya herhangi bir sebeple ürün alamayan üreticiden bir şey talep edilmemektedir. Aşar vergisinin fertlerin mali gücüyle bağlantısı yoktur. Vergi mükellefinin mali gücünün zayıf veya güçlü olması vergi miktarı üzerinde bir değişiklik yapmamaktadır. Diğer yandan aşar bir kazanç vergisi olmadığı için masraflar hesaba katılmamaktadır. Bu sebeple bazen hasılâtın kâr kısmını, bazen de sermayenin bir kısmını vergi olarak içerisine alabilmektedir. Nitekim bu durumun ortaya çıkardığı sonuçlar Osmanlı Devleti zamanında görülmüş, yarattığı mali ve sosyal sıkıntılar büyük ölçüde hissedilmiştir.⁵⁶

1.4. Aşar Vergisine Tabi Olan Ürünler

Arazi üzerinde yetişen bütün toprak ürünlerinden 1/10 oranında alınan şer'i bir vergi olarak tanımlanan aşar vergisi, 1/10 oranında alınmasına rağmen Tanzimat Dönemine kadar bu oran sürekli değişmiş ve kelimenin gerçek anlamını taşımamıştır. Osmanlı Devleti'nde toprağın durumu, elde edilen ürünün miktarı ve vilayetin kanunlarına göre aşar oranı değişmiştir.⁵⁷ Osmanlı Devleti'nde vergi alınan ürünün türüne göre aşar farklı isimler taşımaktadır.

a. Resm-i Bağ: Üzüm bağlarından alınan bu vergi devletin sınırları içinde bulunan bağlardan, çeşitli yerlere göre %10'dan %50'ye kadar değişik miktarlarda alınmaktadır. Bazı bölgelerde çubuk hesabına göre alınan bu vergi, bazı bölgelerde ise maktu olarak alınmaktadır. Devlet bazı bölgelerde, bağlardan dönüm resmi

⁵⁵ Ömer Lütfi Barkan, *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 Tarihli Arazi Kanunnamesi, Tanzimat I*, MEB Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1999, s. 355-357.

⁵⁶ C. Binatlı, 1969, s. 307-308.

⁵⁷ Hadiye Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Taksimi ve Aşar*, Tarım Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü, Güneş Matbaacılık ve Gazetecilik TAO., Ankara, 1948, s. 19.

almaktadır. Bu “*bedel-i öşür*” den başka bir şey değildir. Dönüm resminin alınmadığı bölgelerde ise üzüm olgunlaştığı zaman takdir edilen kıymetine göre aşar alınmaktadır. Bağdan aşar almak şeriata uygundur. Fakat köylüyü sıkıntıya sokmamak için aşar bedeli olarak belli bir fiyat tespit edilerek bu bedel tahsil edilmektedir.⁵⁸

b.Resm-i Şıra: Bağlardan elde edilen üzümün şirasından alınmaktadır. Verginin oranı yer ve zamana göre değişmekle birlikte, hiçbir zaman %10’dan az, %50’den fazla olmamıştır. Şıra vergisinin oranının bu miktarda olmasının nedeni ise pekmez yapımında kullanılan odundur. Bu sebeple şıra vergisinden odun harcı da alınmaktadır. Bu vergi üzüm şirasından alındığı gibi şarap şirasından da alınmaktadır. Ancak burada şaraptan alınan vergi haraç olarak da düşünülebilir. Çünkü Müslüman halk şarap üretiminde bulunamamaktadır. Gayrimüslim halkın şarabı satması ise sipahinin iznine bağlı kalmıştır.⁵⁹

c.Resm-i Bahçe: Meyve bahçelerinden ürün olgunlaştığı zaman minimum 1/10 oranında alınan vergidir.⁶⁰ Vergi alınıp alınmamasında temel faktör bahçedeki meyvelerin satılık olup olmamasıdır. Dikilen ürün kişinin sadece kendi ev ihtiyacını karşılıyorsa bundan vergi alınmamaktadır. Fakat dikilen ürün satılmak içinse o zaman vergiye tâbi olmaktadır.⁶¹

d.Resm-i Fevâkih⁶²: Bu vergi “resm-i bahçe” ile birbirine çok benzemektedir. Bağlardan başka diğer yerlerde meydana gelen her çeşit meyveden 1/10 oranında alınmaktadır.⁶³ Bu vergi hangi meyveden alınırsa onun ismi ile anılmaktadır. Örneğin Aydın livâsında incirden alınan bu vergiye “*resm-i tîn*” denilmiştir. Vergi oranı daha öncekilerde olduğu gibi %10 ile %50 arasında değişmektedir.⁶⁴

e. Resm-i Bostan⁶⁵: Bunlar ticaret maksadı ile yetiştirildiği takdirde aşar vergisi alınmıştır. Fakat hane halkının ihtiyacı için yetiştirilmiş ise vergiden muaf tutulmuştur.⁶⁶

⁵⁸ Z. Kazıcı, 1977, s. 91-92.

⁵⁹ A. Mutlu, 2009, s. 50.

⁶⁰ A. Mutlu, 2009, s. 50.

⁶¹ Z. Kazıcı, 1977, s. 94.

⁶² “Fevakih: Meyveler ve yemişler anlamına gelmektedir.” bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay. Ankara, 2001, s. 262.

⁶³ A. Mutlu, 2009, s. 50.

⁶⁴ Z. Kazıcı, 1977, s. 96.

⁶⁵ “Bostan: 1. Sebze bahçesi. 2. Kavun, karpuz anlamına gelmektedir.” bk. F. Devellioğlu, 2001, s. 112.

f. Resm-i Penbe⁶⁷: Bu vergi Osmanlı Devleti sınırları içinde yetişen pamuktan alınmaktadır. Pamuktan alınan aşarın oranı daha öncekilerinde olduğu gibi %10 ile %50 arasında değişebilmektedir.⁶⁸

g. Resm-i Harir⁶⁹: Bu vergi ipek böceklerinin meydana getirmiş oldukları ipek kozalarından alınmaktadır. Bu vergiden aşar alınmasının sebebi ise, ipek böceklerinin dut ağaçlarının yaprakları ile beslenmeleridir. Bu verginin oranı, kanunen %10 ile %50 arasında değişmektedir.⁷⁰

h. Resm-i Giyah⁷¹: Bu verginin diğer adı da çayır resmidir. Her sene biçilen çayırdan alınan bu vergi, aşar olarak defterde hangi miktarda yazılmış ise ancak o kadarı alınabilir. Biçilmeyen ve nadasa bırakılmış yerlerden aşar alınmamıştır. Verginin oranı %10 ile %50 arasında olduğu bilinmektedir.⁷²

i. Resm-i Ağ: Göl veya nehirlerden elde edilen balıklardan satılmak üzere tutulanlarından alınan vergidir.⁷³

j. Resm-i Kovan: Kovan resmi “*resm-i küvvere*” olarak bilinen bu vergi arı kovanlarından alınmaktadır. Vergi bal veya ücret olarak alınmaktadır. Verginin bir başka özelliği de, hangi sipahinin toprağında kovan bulunursa, elde edilen bal aşarı o sipahiye ait olmaktadır. Kadılar, müderrisler, mansıp sahipleri, mülazımlar 10 kovani geçmemek şartıyla vergiden muaf tutulmuştur.⁷⁴

k. Resm-i Gevâre⁷⁵: Erken yetişen (turfanda) her çeşit meyve, nohut, bakla, mercimek, soğan, sarımsak vb. ürünlerden alınan vergidir.

l. Resm-i Odun: Osmanlı Devleti’nde, kanunnamelerde aşar bölümü altında adı geçen bir diğer vergi de “*resm-i odun*” veya “*resm-i hime*”dir. Bu verginin miktarı ise her haneden bir araba odundur.⁷⁶

⁶⁶ A. Mutlu, 2009, s. 50.

⁶⁷ “Penbe: Farsça pamuk anlamına gelmektedir.” bk. F. Devellioğlu, 2001, s. 857.

⁶⁸ Z. Kazıcı, 1977, s. 99.

⁶⁹ “Harir: Eskiden bir cins kâğıda verilen isimdir. Bu tür kâğıtlar ipekten yapıldığı için bu ismi almışlardır.” bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, MEB, İstanbul, 2004, s. 320.

⁷⁰ Z. Kazıcı, 1977, s. 98-99.

⁷¹ “Giyah: Nebat, bitki, taze ot anlamına gelmektedir.” bk. F. Devellioğlu, 2001, s. 292.

⁷² H. Tuncer, 1948, s. 70.

⁷³ Z. Kazıcı, 1977, s. 100-101.

⁷⁴ H. Tuncer, 1948, s. 69.

⁷⁵ “Gevvâre: Erken yetişen meyve ve sebzelerden alınan vergi hakkında kullanılan bir tabirdir. Bu vergi hububattan alınan aşar vergisinin aynısıdır.” bk. M. Z. Pakalın, 2004, s. 210.

⁷⁶ Z. Kazıcı, 1977, s. 101.

Binatlı, Almanya'nın Dressen kütüphanesinde bulunan Ceride-i Kanunname'nin aşar ile ilgili 5. faslı, aşara tabi ürünler hakkında bilgi vermiştir. Buna göre; buğday, arpa, darı, yulaf, milâs, çavdardan sekiz kileden bir kile aşar alınır. Nohut, mercimek, bakla, pamuk ve ketenden aşar alınmaz, yalnız bitkisinden alınır. Pekmezden ise 1/15 aşar alınır. Çünkü buna pekmez yapma harcı da dâhildir. Köfterden (cevizli sucuk) 1/14 aşar alınır. Bunda da nişasta harcı bulunmaktadır. Meyve de ise, görevli kişilerin toplanma zamanı geldiğinde bahçeyi tetkik etmeleri ve değerine göre aşar almaları gerekir. Bağ ve bahçe arasında biten ot eğer satılıyorsa on akçeden bir akçe aşar alınır. Sebze ve çiçek bahçelerinde yetişmiş olan sebze, safran ve gülden aşar alınır. Bağ ve bahçeden aşar almak kanuna uygundur. Fakat reayayı sıkıntıya düşürmemek için verdiği ürün ve yerin değeri göze alınarak ona göre aşarın bedeli belirlenir. Bağlardan dönüm itibariyle, bazı illerde beşer bazılarında onar, bazılarında ise üçer akçe aşar alınır. Bahçe ve ev avlularında ekilen sebze ve meyveden ürününe göre vergi alınır. Dağlarda bayırlarda yetişen ağaçlar, sipahinin izniyle onlara bakan ve aşıl原因an reayanın olur. Meyvesini o reaya toplar, fakat sipahiye aşar vergisini de öder. Dağlarda ve ormanlarda kendiliğinden yetişen, aşıl原因mamış meyve ağaçları odun olarak kabul edildiğinden kim keser ise ona ait olur. Ayrıca bundan aşar alınmamıştır.⁷⁷

1.5. Aşar Vergisinin Toplanma ve Tahsil Usulleri

Aşar vergisi harman yerinde demetler dövölüp hububat tanelerine ayrıldıktan sonra, çiftçi hububatını ambara kaldırmadan önce ölçülerek alınmaktadır. Genellikle kullanılan ölçü ise kiledir⁷⁸. Ölçme memuru herhangi bir mazereti olmadan görevine zamanında gelmediği takdirde çiftçinin zararını önlemek amacıyla harmanın köy imamı ve kethüdası veya köy ihtiyarları tarafından ölçülebileceği ve dirlik sahibinin

⁷⁷ C. Binatlı, 1969, s. 310-311.

⁷⁸ "Kile, özellikle kuru meyve ve hububat ölçümünde kullanılan eski bir ölçektir. III. Selim zamanında kile imalâtçılara model olarak verilen İstanbul kilesinin hacmi 37 kirah yani 37 ölçek veya 37 litreye denktir. Osmanlı kanunnamelerinde kilelerin standartlara uygunluğunun kileci ve tamgacı tarafından onaylanmış olması ve eksik kile tutanların cezalandırılması yönünde maddeler yer almıştır. Kilenin küsuratı kutudur. 1 eski kile = 4 şinik = 8 kutu = 16 zarf = 37 litre iken 26 Eylül 1869 tarihli ölçü reformu ile şu eşitlik kabul edilmiştir: 1 kile-i aşarı = 10 onluk = 100 ölçek = 100 litredir. Ölçülerin değerlerini yeniden belirleyen 24 Eylül 1881 tarihli kararname ile benimsenen eşitlik ise şöyledir: 1 yeni kile = 10 yeni şinik = 100 ölçek = 1000 yeni kutu = 10000 zarftır. Bu ölçek ayrıca yelkencilik devrinde gemilerin istiaf haddini belirtmek için kullanılmış olup 36 kile 1 tonilato sayılmıştır." Cengiz Kallek, "Kile", *DİA*, C. 22, İstanbul, 2002, s. 568-570.

aşar hissesi ayrıldıktan sonra köylünün hububatını serbestçe ambarlayabileceği bilinmektedir. Köylüler, has, zeamet ve tımar sahiplerinin aşar ismi altında kendilerinden tahsil ettikleri hububatı muhafaza için bir yer temin etmek zorundadırlar. Sipahi hububatını saklayabilecek bir yer bulamadığı takdirde çiftçi sipahiye bir ambar inşa etmektedir. İnşa edilen ambarın sipahinin o köyden tahsil edeceği hububatı alacak büyüklükte olması ve inşa edilen ambarın görünüşünün muhafaza edilmesi gerekir. Köy başka bir sipahiye verildiği takdirde sipahinin bu ambar bana yetmez diyerek yeni bir ambar yapması önlenmiştir. Köylü sipahisine ve diğer arz sahiplerine aşar olarak ödediği hububatı kendi araçlarıyla köydeki ambara ve en yakın pazara taşımaya mecburdur. Fakat bu mesafe köyden bir günlük uzaklıkta ise köylü sipahinin hububatını bu mesafeyi aşan pazarlara taşımak zorunda değildir. Kurulan bu pazarlara “*akrep pazar*” adı verilmektedir. Akrep pazar hububatın tahsil edildiği köyden, bir günlük mesafede bulunan yer diye ifade edilmiştir.⁷⁹

Osmanlı Devleti’nde aşar vergisinin tahsilinde kullanılan usuller dönem itibariyle ikiye ayrılmaktadır. İlk dönemde aşar gelirleri “*dirlik*” olarak tımarlı sipahilere verilmiştir. Böylece merkezi idare, hem tahsil masraflarından kurtulmuş hem de geliri tımarlı sipahilere bırakırken ordunun beslenmesini sağlamıştır. Aynı zamanda taşradaki reyanın can ve mal güvenliğinin korunmasında önemli rol oynamıştır.⁸⁰

Osmanlı Devleti gibi parasal ekonomiye geçememiş bir ekonomide tımar sistemi, vergilerin tahsili ve harcamaların yapılması için uygun bir yöntemdir. Aksi takdirde, binlerce köyden aynı anda vergilerin toplanması depolara yerleştirilmesi ve paraya çevrilmesi için büyük pazarların mevcut bulunması gereklidir. Ancak bu şekilde askerın maaşı ödenebilmiştir.⁸¹

Osmanlı Devleti’nde dirlik sisteminin bu üstünlüklerine rağmen uzunca bir süre, ekip biçen halk tımarlı sipahi zulmüyle inlemiştir. Bunlar kanuni olan aşarı almakla yetinmemiş vakitli vakitsiz köylere inmiş, evlerden ücretsiz yem, yiyecek, arpa, saman, tavuk, kuzu, koyun, bal, yağ vb. ürünler istemiştir. Ölçücülük, şinikçilik adları altında her harmandan ikişer, üçer kile fazla tahıl almayı, çeşitli bahanelerle

⁷⁹ L. Göçer, 1964, s. 54-57.

⁸⁰ G. Akalın, 1975, s. 98.

⁸¹ G. Akalın, 1975, s. 98.

köylüyü angarya işlere koşturmayı, bu tür işlere yanaşmayanları zincire vurmayı, tahılı uzak pazarlara taşıtmayı, yönetici takımına yaslanıp köylüye akla gelmedik zulümlerde bulunmayı, hizmetkâr hakkı, kilercilik gibi yasa dışı vergiler talep etmeyi, uzak mahallelerden evlerine odun çektirmeyi, ellerinde kalan tahılı zorla ve yüksek bir fiyatla köylüye bırakmayı alışkanlık haline getirmişlerdir.⁸²

İkinci dönemde ise, tımar sisteminin ardından XVI. yüzyılda mukataa, iltizam ve malikâne usullerine geçilmiştir. Aşar gelirleri merkezi idareye kaymış ve büyük merkezlerde toplanan orduların devlet tarafından beslenmesi söz konusu olmuştur. Oysaki devletin o dönemde ne Maliye Nezareti ne de taşrada bir tahsil teşkilatı mevcuttur. Bu nedenle giderek vergi müteahhitliği de denilebilecek iltizam sistemine ve mültezimlere doğru hızlı bir geçiş başlamıştır. Bu sistemde tahsil edilen aşarın yapısında vergi ve kâr birlikte bulunmaktadır. Yani devlet, vergi gelirlerini mültezimlere satmaktadır.⁸³

Zamanla Osmanlı toprak düzeninin bozulmasına paralel olarak iltizam yöntemi de bozulmaya başlamıştır. Mültezimler başlangıçta yaptıkları masrafi çıkarmak daha sonra mümkün olduğu kadar fazla kâr sağlamak amacıyla köylüyü ezmeye başlamıştır. Devlet para sıkıntısına düştükçe iltizam haklarını çoğaltmıştır: Haslar, miri mukataalar, zeamet, ticaret malikâne mukataaları, yurtluk ve ocaklıklar, hatta vakıf gelirleri iltizama verilmeye başlanmıştır. Hasların aşarı, Darbhâne-i Amire tarafından, miri mukataalarınki ise hazine tarafından mültezimlere satılmıştır. Bu durum Tanzimat Döneminde iltizam sisteminin kaldırılmasına kadar devam etmiştir.⁸⁴

Tanzimat Dönemi'nden sonra ise, iltizam yöntemi kaldırılmış, eyaletlere “*muhasıl-ı emval*” adı verilen memur kadrosu gönderilerek emanet yöntemine geçilmiştir. Emanet usulünde tarım ürünlerinden 1/10 oranında vergi alınması kabul edilmiştir. Ancak kurulan bu sistemle de vergi tahsili düzenli bir biçimde yürütülemediği, vergi olarak alınan ürünler gerçek değeriyle satılmadığı için gelirlerde bir azalma meydana gelmiştir. Bu sebeple, iltizam yöntemine tekrar dönülerek aşar gelirleri ilçeler itibarıyla isteklilere ihale edilmeye başlanmıştır. Bu arada aşarla birlikte alınmakta olan dönüm resmi, zemin resmi, basma akçesi, ağalık

⁸² Necdet Sakaoğlu, “Mültezimlerin Aşar Toplama Yöntemleri”, *Tarih ve Toplum*, S. 25, 1986, s. 5.

⁸³ G. Akalın, 1975, s. 98.

⁸⁴ N. Sakaoğlu, 1986, s. 5.

hakkı, kul hakkı, boyunduruk hakkı, çift akçesi, çift bozan resmi gibi vergiler kaldırılmıştır.⁸⁵

Devletin tekrar iltizam usulüne dönmesi ile belirli yerlerin aşarı belirli şahıslara açık arttırma yolu ile satılmaya başlanmış, aşarı toplayan mültezimler köylüyü devamlı baskı altında tuttuğu için zamanla ziraat körelmiş ve bu düşüncesiz hareketlerin günahı fakir köylüye yüklenmiştir.⁸⁶

1879 yılında Aşar Emanet-i İdaresi kurularak yeniden emanet usulüne dönülmek istenmiş fakat başarı elde edilememiştir. Bunun üzerine 1887 yılından itibaren emanet ve iltizam usullerinin birlikte yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Bundan sonra zaman zaman emanet, zaman zaman da iltizam yöntemi uygulanmış ve 1894 yılına gelindiğinde aşar oranı % 12'ye çıkarılmıştır. 1897 yılından itibaren Anadolu, Rumeli ve Arabistan'ın demiryolu iskele ve şubesi bulunan ilçelerinde teslis (üçleme), 1905 yılından itibaren de Selanik, Kosova, Manastır ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde tahmis (beşleme) usulüne geçilmiştir. Bu usullere göre 3 ya da 5 yıllık aşar miktarı birleştirilerek toplamı 3'e ya da 5'e bölünmüş ve her yıl belli bir miktarı aşar olarak alınmıştır. Ancak bu usulde fazla uzun sürmemiş, bazı yıllarda görülen kıtlık ve kuraklık köylüyü zor durumda bıraktığından şikâyetler başlamış ve bu yöntem de bırakılmıştır. 1905 yılında yayınlanan bir tüzük ise, ihale yöntemini korumakla birlikte gerekli durumlarda emanet yöntemine de başvurulmasını öngörmüştür. Zaman zaman nakdi (para) olarak da alınan aşarın oranı 1906 yılında %12,5 olarak belirlenmiştir.⁸⁷

Ürün olarak alınan aşar, tarımsal üretim, üretim teknolojisinin, sermaye birikiminin ve serbest ticari ilişkilerin gelişmesini engelleyen bir nitelik taşımaktadır. Aşar, bir yandan devlet için önemli bir gelir kaynağı, bir yandan da üzerinde durulması gereken önemli bir mesele olmuş, diğer yandan köylünün ezilmesine yol açarak, toprak ağalığının gelişmesine önemli katkıları olmuştur.⁸⁸

Aşar toplama usullerinin geçirdiği dönemler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁸⁹

⁸⁵ C. Duru, K. Turan, A. Öngeoğlu, 1982, s. 37.

⁸⁶ C. Binatlı, 1969, s. 309.

⁸⁷ C. Duru, K. Turan, A. Öngeoğlu, 1982, s. 37-38.

⁸⁸ C. Duru, K. Turan, A. Öngeoğlu, 1982, s. 38.

⁸⁹ H. Tuncer, 1948, s. 30.

Tablo 2. Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'in İlanına Kadar Aşar Uygulamalarında Meydana Gelen Değişim

Uygulama Süresi Yıl	Dönem	Açıklama
3	1840-1842	Emanet usulü
4	1843-1846	Maktuan (Götürü olarak, toptan) ve ikişer senelik kaza üzerine sarraflara ihale
5	1847-1851	Maktuan beşer senelik kaza üzerine büyüklere memura ve servet sahiplerine ihale
3	1852-1854	Aynen zahire alınmak üzere ihale
5	1855-1859	Maktuan köy, köy mahallelerince iptida kaza ve sonra liva meclislerinde müzayede ile taliplere ve bazı mahallerde köylüye ihale
11	1860-1870	Maktuan köy, köy mahallelerince veya hazinece taliplerine veya köylüye ve satılmayanlar emaneten idare
10	1871-1880	Maktuan köy, köy yalnız mahallerince taliplerine veya köylüye ihale, Tuna ve Aydın illeri emaneten idare
5	1881-1885	Emaneten idare ve tecrübeten arazi üzerinden bedelen istifa ve ihale usulü ilga
23	1886-1908	Maktuan köy, köy mahallerince taliplerine veya köylüye ve satılmayanlara ihale, Aydın ili emaneten idare
17	1909-1925	Kısmen iltizam usulüyle toplanması

1.6. Osmanlı Devleti'nde Demiryolu Yapımının Aşar Gelirlerine Etkisi

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren en önemli ulaşım şekli olan demiryolu, günümüzde internetin iletişimde yaptığı etkiyi, o dönemde ulaşım alanında yaparak endüstriyel kapitalizmin en önemli araçlarından birisi olmuştur. Demiryolunun, sanayi üretimi için gerekli olan hammaddenin temini ve ürünlerin pazarlara ulaştırılması konusunda sağladığı kolaylıklar, daha önceleri ekonomik değeri fazla olmayan mamul ve hammaddeleri daha değerli kılmış, bu da demiryollarında artışa sebep olmuştur. Bu yaygınlaşma demir, kömür, makine ve finans sistemindeki gelişmeleri arttırmış, bunun sonucunda demiryolunun yaygınlaşması daha kolaylaşmış ve hızlanmıştır.⁹⁰

Dünya ekonomik sisteminin merkezinde bulunan batılı devletler, Osmanlı Devleti gibi gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeleri, demiryolları ile kendi üretim merkezlerine bağlamak için, kredi vererek doğrudan demiryolu inşasına başlamışlardır. Demiryolları, bölgelerin ihracat ve ithalatını kontrol etmiş, ayrıca işletim açısından da kazançlı bir sektör haline gelmiştir. Çünkü şirketler, kilometre başına garantili ödeme alabildikleri gibi, demiryolu çevresindeki maden ocaklarının işletilmesi gibi önemli imtiyazlara da sahip olmuşlardır. Bu sebeptendir ki Batılı devletler, politik ve ekonomik etkinlik kazanmak istedikleri bölgelerde demiryolu inşa eden şirketlerini ve kredi veren bankalarını desteklemişlerdir.⁹¹

Osmanlı Devleti'nde demiryolu politikasında ağırlığını hissettiren en önemli etken, temelde askeri amaçlı olsa da, devletin bozulan otoritesinin yeniden sağlanması, çıkacak isyanların önüne geçip isyan bölgelerine en çabuk şekilde asker sevkini sağlayarak, isyanın daha kısa sürede bastırılması ve ortaya çıkacak kötü sonuçların önlenmesi olmuştur. Osmanlı Devleti için demiryolunun iktisadi önemi ise, Osmanlı topraklarının tümünde hâkim olan ekonomik durgunluk ve geriliğe çare bulmak amacını taşımıştır. Bunun yanı sıra demiryollarının ulaşım sorununu çözeceği ve artan üretimle birlikte aşar vergisinden elde edilecek gelirin artacağı ve mali bunalıma bir çözüm getireceği ümit edilmiştir.⁹²

⁹⁰ M. Mustafa Kulu, "Gerçekleşmeyen Bir Fransız Teşebbüsü: Çanakkale İzmir Demiryolu," *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, S. 8-9, Ankara, 2010, s. 112.

⁹¹ M. Mustafa Kulu, 2010, s. 112.

⁹² Musa Gümüş, "1893'ten 1923 Chester Projesi'ne Türk Topraklarında Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler", *Tarih Okulu*, S. 10, 2011, s. 168.

Fakat hem iktisadi hem de askeri açıdan düşünülen bu fikir ve tasarımlara rağmen kendi gücü ve insiyatifi ile demiryollarını kuramayan Osmanlı Devleti'nin, endüstri devrimini başlatacak altyapıyı oluşturamadığı bilinmektedir. Demiryollarının, işletme imtiyazı belirli bir süre için yabancılara verilmek suretiyle, genellikle yabancılar tarafından yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de ilk demiryolu 1856 yılında İngilizlere verilen imtiyazla İzmir-Aydın arasında yapılan demiryoludur. Demiryollarının yapımına başlanan dönem Tanzimat Dönemi'nin sonlarına tekâbül etmektedir. 1908'e kadar demiryolları 5.883 km'yi bulmuştur. Yalnızca bugünkü Türkiye'nin sınırları içinde bulunan demiryollarının dağılımı göz önünde bulundurulursa (Ruslar tarafından yapılan demiryolu hesaba katılmaksızın) demiryolu yatırımlarında Almanların payı %57, Fransızların payı %23,5, İngilizlerin payı %20, Belçikalıların payı %1,4' tür. 1914'e kadar yapılan demiryolu uzunluğu ise 6.309 km.yi bulmuştur.⁹³

Osmanlı Hükümeti 1871'de kendi gücüyle Marmara Boğazı'ndan Basra Körfezi'ne kadar uzanan büyük bir yol yapmayı planladıysa da kaynak yetersizliği nedeniyle 4.670 km. olarak planlanan yolun ancak 93 km'sini tamamlayabilmiştir. Sonunda yol 6 milyon franka Alman imtiyazına verilmiştir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti tarafından yapımına 1873'te başlanan Mudanya demiryolu, 1891'de 500.000 frank karşılığında Belçikalı bankerlere imtiyaz olarak verilmesiyle sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti kendi gücüyle demiryolu yapımında üçüncü girişimi olan İzmir-Kasaba demiryolu yapımı da benzer şekilde sonuçlanmıştır.⁹⁴

Belirtilmesi gereken başka bir hususta; Osmanlı Devleti'nde yol yapımında yapılan hizmet karşılığında ya km. başına belli bir garanti ya da demiryolu boyunca bulunan çevre madenlerinin işletme hakkı verilmiştir. Bazen her iki imtiyazın birlikte verildiği de olmuştur.⁹⁵

Kilometre güvencesinin esası, Türk hükümetinin yapılan her km. yol için belirli bir gayrisafi gelir sağlaması ve eğer gerçek gelir güvence altına alınan miktara ulaşmazsa, farkı şirkete ödemesinden ibarettir. Güvencenin miktarı km. başına

⁹³ A. Kemal Gürbüz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryolları'nın Rolü", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 3, 1999, s. 175.

⁹⁴ A.D. Novıçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, Onur Yay., Birinci Baskı, 1979, s. 14-17-18.

⁹⁵ Çağlar Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1993, s. 37.

10.000 ile 19.000 frank arasında değişmektedir. Sağlanan güvencenin ödenmesi için hükümet borç almak zorunda kalmıştır. Böylelikle de demiryolunun yapımı, dış mali bağımlılığın artmasına ve Türk bütçesinde çok büyük parasal kayıplara sebep olmuştur. Örneğin 1889 ile 1909 yılları arasında hükümet tarafından ödenen kilometre güvencesi miktarı 11.346.725 altın liradır. Ödenen kilometre güvencesi yıldan yıla artış göstermiş 1809 yılında sadece 7.981 lira ödenirken, ödenen miktar 1909 yılında 748.910 liraya ulaşmıştır.⁹⁶

Kilometre güvencesi için gerekli olan tüm bu paralar ise birçok sancağın aşar vergisiyle sağlanmıştır. Anadolu'nun 74 sancağından 24'ünün aşarı kilometre güvencesinin ödenmesinin sağlanması için kullanılmıştır. Bu sancaklardan 20 yılda 16.493.265 liralık aşar toplanmış ve toplanan bu paranın 11.346.000 lirası, yaklaşık %68,4'ü emperyalist ülkelere ödenmiştir.⁹⁷ Örneğin Eskişehir-Konya demiryolu hattına karşılık Trabzon ve Gümüşhane sancaklarının aşar gelirleri alınmıştır. Ancak bu sancaklardan toplanan paraların tümü, kilometre güvencesini karşılayamamıştır.⁹⁸ Eskişehir-Konya yolunda 20 yılda 1.463.000 lira miktarında aşar toplanmasına rağmen ödenmiş olan güvence miktarı 1.765.000 lirayı, yani aşar gelirlerinin %121'ini oluşturmuştur. Kilometre güvencesi, verimin düşük olduğu yıllarda Türkiye için ağır bir yük haline gelmiştir. Çünkü bu yıllarda daha az aşar toplanmıştır ve gerekli olan tüm güvence miktarının ödenmesi için hükümet geri kalan kısmı ödemek zorunda kalmıştır. Emperyalistler bu sayede Türk köylüsünden büyük miktarda paralar sızdırmış ve bu paraları ülkeden çıkarmışlardır. Emperyalistlerin Türk demiryollarına yaptıkları sermaye yatırımlarının büyük bir kısmı da çeşitli türden yapı malzemelerinin karşılanması, mühendis ve diğer personelin maaşlarının ödenmesi vb. sebeplerle yatırım sermayesini sağlayan ülkeye geri dönmüştür. Örnek olarak, 1.033 km. uzunluğundaki 67 istasyonlu Haydarpaşa-Ankara-Eskişehir-Konya hattı yapımı için Alman şirketi tarafından harcanan toplam miktardan %70'i Alman sanayisine geri dönmüştür. Aynı durum Fransız ve İngiliz sermayesi için de geçerli olmuştur.⁹⁹ Hatların işletme gelirleri ve masraflarıyla, Hükümet tarafından garanti olarak ödenen para miktarı 1897 ve 1898'de önemli

⁹⁶ A.D. Novıçev, 1979, s. 47-48.

⁹⁷ A.D. Novıçev, 1979, s. 49.

⁹⁸ BOA, *BEO*- 00946. 070881. bk. Ek 1.

⁹⁹ A.D. Novıçev, 1979, s. 49.

miktardaki askeri nakliyatın ve 1899 yılında da kötü durumda olan hasadın etkisi altında kalmıştır.¹⁰⁰

Başka bir örnek verilecek olursa, Şark Demiryolları Şirketiyle Dersa'âdet Selanik İltisak Demiryolları Şirketlerinin 1904 yılında yaptığı asker nakli için ödenmesi gereken paranın aşar gelirleri tarafından karşılanamamasından dolayı talep edilen asker nakli ücretleri 1904 yılının sonuna kadar olan aylara ait aşar gelirleri fazlasından ödenmesine karar verilmiştir.¹⁰¹ Yine aynı şekilde İzmir-Kasaba demiryolu şirketinin yaptığı asker nakli için alacakları olan 13.000 lira para da yine aynı şekilde 1905-1906 yılı aşar fazlalıklarından ödenmiştir.¹⁰²

Sonuç olarak demiryolu yapımının, çevre bölgelerde meta-para ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir katkısı olmuştur. Tarımın gelişmesiyle birlikte hükümetin bu bölgelerdeki gelirlerinde aşar tahsilâtının artmasına bağlı olarak bir miktar artış gözlenmiştir. Ancak daha öncede belirtildiği gibi bu bölgelerdeki kilometre güvencesi elde edilen aşar gelirlerinin önemli bir kısmını kendisine çekmiştir. Dolayısıyla bu artış, hükümet için gelirleri bakımından büyük bir önem taşımamıştır.¹⁰³ Padişah ve Bab-ı Âli, demiryolunun ziraî verimi arttıracığı ve pazarlama olanakları sağlayacağı konusunda hemfikirdiler. Fakat uzun vadede gerçekleşebilecek bu olayın başlangıçta köyleri daha da harap edeceği görülmüştür. Yeterli faal nüfusa sahip olmayan, zirai teknik değişmeyi hiç yaşamayan Anadolu'nun demiryoluna ilk anda verebileceği fazla bir şey olmamıştır.¹⁰⁴ Osmanlı Devleti demiryoluna büyük önem vermekle birlikte, sermayesizlik ve teknik yetersizlikten dolayı büyük zorluklar yaşamış, yabancı şirketlerin kâr hırslarını ve kilometre garantisini arttırmak için demiryolu güzergâhını gereğinden fazla uzatmak gibi kanuni yolsuzluklarına göz yummak zorunda kalmıştır.¹⁰⁵ Türkiye'nin emperyalist devletler karşısındaki bağımlılığı nedeniyle köylü yığınlarının durumu kötüleşmiş, kilometre başına saptanan güvenceyi, borçları ve benzeri şeyleri ödeme zorunluluğu sonucunda vergi yükü artmış, temel gereksinim maddelerinin fiyatları

¹⁰⁰ A. du Velay, *Türkiye Maliye Tarihi*, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Neşriyatı, 1978, s. 394.

¹⁰¹ BOA, *BEO*- 002703. 202708.

¹⁰² BOA, *BEO*- 002687. 201512.

¹⁰³ A.D. Novıçev, 1979, s. 50.

¹⁰⁴ İlber Ortaylı, *II. Abdülâmit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yay. No. 479, Ankara, 1981, s. 81.

¹⁰⁵ Vahdettin Engin, "Osmanlı Devleti'nin Demiryolu Siyaseti", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Ankara, 2002, s. 833.

yükselmiş, köylüler; tefeciler, mültezimler ve diğer sömürü grupları tarafından daha fazla sömürülmüştür. Türkiye’de demiryolları ile sanayi üretiminin ucuz ürünlerinin ithali, köylüye belli bir destek görevi yapan köy ev sanatlarını yıkmıştır. Yabancı sermaye Türkiye’de sanayinin kurulmasına engel olduğu için Türk köylüsü kente çalışmaya gitmek için çok sınırlı olanaklar karşısında kalmış ve bunun sonucu olarak da yaşam düzeyi sürekli düşmüştür. Bütün bu değişiklikler gerçek üretici için adeta bir yıkım olmuştur.¹⁰⁶

¹⁰⁶ A.D. Novıçev, 1979, s. 50-51.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TUTANAKLARINA GÖRE AŞAR VERGİSİNİN KALDIRILMASI

2.1. Aşar Vergisinin Kaldırılma Nedenleri

Aşar vergisi, toprak mahsullerinin 1/10'unu oluşturması ve ağır bir vergi olmamasına rağmen, hazinenin artan ihtiyaçları nedeniyle fazlalaşmış, özellikle de tahsil tarzı nedeniyle de ağırlaşmıştır. İltizam ve aşar birbirinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Her ne kadar uygulamada, iltizam sistemi denetim altına alınmak istense de başarılı olunamamıştır.¹⁰⁷ Osmanlı toprak düzeninin bozulmasına paralel olarak, iltizam yönetimi de bozulmuş ve mültezimler, ilk başta yaptıkları masrafları çıkarmak, sonra da mümkün olduğu kadar kâr sağlamak amacıyla mükellefleri ezmeye başlamıştır. Kırsal ve kentsel vergi yükü arasındaki farklılıklar, vergi yükünün daha çok köylü üzerinde yoğunlaşması, köylünün mültezimle karşı kaşıya gelmesi, mültezimin eziyetleri karşısında yalnızlığı sık sık eleştirilen konular arasında yer almıştır.¹⁰⁸ Köylü, köylerinin tahrip edildiğini, mal ve servetinin ziyana uğratıldığını, hayvanlarının alınarak ziraatten mahrum bırakıldıklarını ve tüm bu eziyete rağmen aşar borcundan dolayı geride kalan malının da haczedilmesi nedeniyle büyük sıkıntılar yaşadıklarını bildiren şikâyetlerde bulunmuşlardır. Fakat devlet mültezimin yanında yer almayı tercih etmiştir.¹⁰⁹ Mültezim devlete ödediği paranın üstünde kâr sağlamak için türlü türlü yolsuzluklara girişmiştir. Örneğin,

¹⁰⁷ M. E. Palamut, 1987, s. 70.

¹⁰⁸ Nevin Coşar, "Aşar Vergisinin Kaldırılma Nedenleri", *Toplumsal Tarih*, C. 6, S. 35, İstanbul, 1996a, s. 25.

¹⁰⁹ BOA, BEO- 000962. 072135.

hububat aşarını aynen alması gerekirken nakdi olarak talep etmiş ve insaflarına göre köylünün ödediği paranın miktarını istediği gibi artırmıştır. Bu zulmü yaparken de yaptıkları işleri devlete dayanarak yapmıştır.¹¹⁰ Mültezimler 50 liralık geliri olan bir bahçeden bunun iki misli aşar talep etmişlerdir. Köylünün mahsûlâtına hükümetin fazla fiyat ve mültezimlerin fazla miktar takdir etmeleri yüzünden çiftçiler tarafından büyük sıkıntılar çekilmiştir.¹¹¹

Köylülerin ödediği vergiler ile şehirlilerinin ödediği vergiler arasında büyük farklar yaşanmıştır. Köylüler aşar, ağnam ve arazi vergisini öderken, şehirliler musakkafat¹¹² ve temettü¹¹³ vergisini ödemiştir. Ancak şehirlilerin ödediği iki verginin toplamı ise, aşarın %20'sine bile karşılık gelmemiştir. Bunun yanı sıra devlet vergilerin çoğunu köylüden almış olmasına rağmen köylere çok az hizmet götürmüştür.¹¹⁴

Aşara karşı gösterilen tepki yalnızca tahsil biçiminden değil aynı zamanda toplumsal kalkınmayı engellediği endişesinden de gelmektedir.¹¹⁵ Çünkü aşarın tarımda üretim artışını engellediğine dair yaygın bir izlenim vardır. Aşar vergisi nedeniyle çiftçiler çalışmaktan kaçınmakta, parası çok olan çiftçiden daha çok para alınacağı bilindiğinden, çiftçiler sadece kendilerine yetecek kadar ekerek onunla yetinmekte ve bunun sonucunda da birçok arazi boş kalmaktadır. Bu tarzda vergileme sürdükçe, üretimi arttırmak, tarımı geliştirmek mümkün olmadığı gibi, vergilerin tarh ve tahsilinde adaleti sağlamak da mümkün olmamaktadır.¹¹⁶

Basında ise aşar vergisinin kaldırılma gerekçeleri şu şekilde ifade edilmiştir: Vatan Gazetesi'nin 20 Şubat 1925 tarihli "*Aşarın İlgâsının İktisadi Safhası*" adlı

¹¹⁰ BOA, *İ.MVL*- 00076. 001489. bk. Ek 2.

¹¹¹ *Yeni Çiftlik Gazetesi*, 1 Ocak 1925.

¹¹² "1860'lardan II. Meşrutiyete kadar arazi ve binalar tek bir emlak vergisi içinde vergilendirilmiştir. II. Meşrutiyet'ten sonra arazinin tahririnin güç olması nedeniyle ve o zamanlarda arazi üzerinde aşar önemli olduğundan arazi vergisinin ıslahı sonraya bırakılarak önce bina vergisinin ıslahına geçilmiş ve bina vergisi arazi vergisinden ayrılarak 1910 yılında binalar için Musakkafat Vergisi Kanunu kabul edilmiştir. 1931 yılında Musakkafat vergisindeki aksaklıkların giderilmesi ve düzenli bir vergi yapısının sağlanması için bina ve arazi vergileri kabul edilmiştir." O. Eroğlu, 2010, s. 62-63.

¹¹³ "Temettü vergisi I. ve II. Meşrutiyet Dönemi vergi düzenlemeleri arasında yer almaktadır. Vergi, ticaret ve sanat erbabının kazançlarını vergilendirmeyi amaçlamakta olup o dönemin gelir vergisi özelliğini taşımaktadır. Bu vergi imparatorluk sınırları içinde faaliyette bulunan yabancılardan alınmamıştır. Verginin oranları çok düşüktür. Başlangıçta %3, sonraları %4 olan oran, 1888 yılında vergi kapsamına ücretlilerin alınmasıyla %5'e çıkarılmıştır. I.Dünya Savaşı'ndan sonra 1914 tarihli Fransız Patent Vergisi'nden esinlenilerek yeni bir temettü vergisi uygulamaya konulmuş ve 1926'ya kadar uygulanmıştır." O. Eroğlu, 2010, 76-77.

¹¹⁴ N. Coşar, 1996a, s. 25.

¹¹⁵ G. Akalın, 1975, s. 100.

¹¹⁶ N. Coşar, 1996a, s. 26.

makalesinde İbrahim Fazıl aşar vergisinin kaldırılmasının yerinde bir karar olduğunu savunmuştur. İbrahim Fazıl makalesinde: “*Aşar memleket için bir beladır. Tüm milletvekilleri de hükümetle fikir birliği içinde olarak, aşarın iktisadi açıdan memleket için büyük bir yük olduğunu kabul etmektedirler. İlk olarak diyebiliriz ki aşar adil olmayan bir vergidir. Çünkü fakir çiftçi zengin çiftçiden daha ağır bir yük altına girmiştir. Çalışkan çiftçi tembel çiftçinin kazancına kıyasla daha ağır bir vergi ödemek zorunda bırakılmıştır.*”¹¹⁷

“*İkincil olarak ise aşar ziraatin yükselmesine, basit ziraat usulünden fenni ziraat usulüne geçmeye mani olan en önemli engellerden biridir. Aşar gibi hasılât-ı gayri safiye üzerine olan bir vergi mevcut oldukça ziraatin gelişmesi mümkün değildir. Çünkü ziraat gelirin eksilmesi kanununa bağlı bir üretimdir. Örneğin ürünü artırmak, bir topraktan alınan 50 kileyi 100 kileye çıkartmak için masrafları da uygun bir oranda artırmak gerekir. Ancak masraflar arttıkça verginin oranı da arttığından, çiftçi daha masraflı üretim şekillerine yanaşmamakta bu sebeple de ziraatte gelişmelerden mahrum kalmaktadır.*”¹¹⁸

Aşar vergisinin bir diğer zararı ise aynı olarak alınan bir vergi olmasındandır. Emaneten tahsil edilen verginin büyük bir kısmı tahsil masraflarına gitmektedir. Bu usul devlet gelirlerinde lüzumsuz bir israfa neden olmakta, suistimallerin önüne geçilememektedir. İltizam usulünde bu zararlar bir nebze daha az olsa da, o zaman da köylü mültezimin zulmünden göz açamayacak bir hale gelmektedir. Zaten ağır olan verginin ağırlığı daha fazla artmakta ve köylü artan vergi yükü altında daha fazla ezilmektedir. Ayrıca köylünün malını mültezim ambarına, ambardan piyasa ve iskele mahallerine nakletmesi köylüyü mültezim karşısında daha da aciz bir hale getirmektedir. İltizam usulünün devletin idaresi ve hâkimiyeti açısından da büyük zararları vardır. İltizamın hükümet ıslahatının ve zabıta kuvvetlerinin yeterince yerleşmemiş olduğu ziraat bölgelerinde mültezim sınıfı adıyla bir derebeyi kuvveti oluşturması bu zararlardan en büyüğüdür. Köylerde hâkimiyet bu mültezim sınıfının elinde kaldıkça hükümet kuvvetini hakkıyla hissettirememekte halkının isteklerine cevap verebilecek bir devlet haline gelememektedir. Aşarın hiçbir zararı olmasa bile bu zararı yeterli görülmektedir.¹¹⁹

¹¹⁷ *Vatan Gazetesi*, 20 Şubat 1925. bk. Ek 3.

¹¹⁸ *Vatan Gazetesi*, 20 Şubat 1925.

¹¹⁹ *Vatan Gazetesi*, 20 Şubat 1925.

Kısaca aşara hangi açıdan bakılırsa bakılsın kabul edilecek bir tarafı olmadığı görülmektedir. Memleketin ilerleyebilmesi için öncelikle köylüyü zenginleştirmek gerekir. Hâlbuki mevcut olan aşar vergisi dolayısıyla, köylü şimdiye kadar kıt kanaat derecesinde geçinmiştir. Köylüyü zenginleştirmek, ziraatin ilerlemesini sağlamak için aşar vergisinin kaldırılmasından başka yapacak bir şey yoktur.¹²⁰

Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da on yılı aşkın süren bir savaş dönemi yaşandığı için yönetici kadronun başlıca amacı, yurdu işgalden kurtarmak olmuştur. Savaşın getirdiği nedenlerle, tarımsal üretimde önemli bir düşüş kaydedilmiştir. Savaş öncesi, Osmanlı Devleti'nde 75 milyon dönümün üzerinde toprak işlenirken savaşın ilk yıllarında ekili alanın yarısından fazlası azalarak 30 milyona düşmüştür.¹²¹ Hükümet o sıralarda üretim ve endüstri yapacak durumda değildir. Çalışma çağındaki genç nüfus cephelerde yok olmuş, Batı Anadolu'nun işgali sonucu topraklarını terk etmek zorunda kalan, üretim araçları tahrip edilen köylü üretmez hale gelmiş bu durum tarım kesimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunların ötesinde de Anadolu tarımının geleneksel yapısal sorunları da devam etmiştir. Güneydoğu Bölgesi'nde aşiret yapısının ortaya çıkardığı büyük toprak ağalığı ve ona bağlı köylüler tarımsal üretimin ana kaynağını oluşturmuştur. Küçük toprak sahibi köylüler ise, geçimlik üretim yaparak hayatlarını devam ettirmeye çalışmıştır.¹²²

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası toprak sahipliği konusunda yeni bir hareket başlatılmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşu esnasında Anadolu'da büyük ölçüde bir toprak mülkiyeti transferi olmuş ve bu da kırsal alanda toprak ağalığının güçlenmesine neden olmuştur. Bu durumda İzmir İktisat Kongresi'nde büyük toprak sahiplerinin ağırlıklarını koymalarına, kendi istek ve çıkarları doğrultusunda birtakım kararlar alınmasına sebep olmuştur. 1924 Anayasası ile birlikte toprak mülkiyeti güvence altına alınmış ve medeni yasa ile bu mülkiyet daha da kuvvetlenmiştir. Bu durum ise en çok toprak sahiplerinin işine yaramıştır. Eski tımar vb. toprakları işleyenlerin bunu kanıtlayan belgeleri göstermeleri durumunda, mülkiyetlerine geçirebileceklerine ilişkin yasanın çıkmasının ardından birçok nüfuz sahibi esnaf ve büyük toprak sahipleri ellerindeki belgeleri mahkemelere sunarak bu toprakları sahiplenmişlerdir. Doğuda Kürt isyanları nedeniyle aşiret reislerine ait arazilerin

¹²⁰ *Vatan Gazetesi*, 20 Şubat 1925.

¹²¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de "Milli İktisat" 1908-1918*, Yurt Yay., Ankara, 1982, s. 318.

¹²² Tefik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Yay., İstanbul, 2003, s. 181.

dağıtımında sınırlı bir mesafe alınmışsa da başarılı olunamamış, aşiret resileri sürgünden döndükleri zaman bu toprakları geri almışlardır. Görüldüğü üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarında büyük toprak sahiplerini ürkütmeyi hükümetler göze alamamış ve sonuç olarak topraklandırma davası başarıya ulaşamamıştır.¹²³

Bu kez tarımı geliştirmek amacıyla başka yollar denenmiş, bunların başında da aşar vergisinin kaldırılması gelmiştir. Türkiye'nin ekonomik yapısında tarım sektörü önemli bir rol oynamıştır. Milli gelirin büyük bir kısmını tarım sektörü oluşturmuş, nüfusun %80'inden fazlası kırsal kesimde yaşamış ve ihracatın tümünü tarımsal ürünler ve hammaddeler oluşturmuştur. Uzun süren savaşlar boyunca en büyük zarar da yine tarım kesiminde yaşanmıştır. Bu sebeple, Milli Mücadele sonrası yeniden düzenleme çabalarında en büyük yeri tarım kesimi almıştır.¹²⁴ Tarım kesimini yeniden düzenleme çalışmalarında üstünde durulan konulardan ilki de aşar vergisi olmuştur.

Aşar vergisinin kaldırılmasında etkili olan bir diğer unsurun da Şeyh Sait isyanı olduğu düşünülmektedir. Yalçın Küçük'e göre; aşar vergisinin kaldırılması ve Şeyh Sait isyanının başlaması arasında bir bağlantı vardır. "*Aşarın kaldırılması, feodallere, büyük toprak ağalarına ve kapitalist çiftçilere verilen bir ödün olmuştur. Ticaret ve sanayi burjuvazisi, işçi sınıfı ve emekçilerin muhalefeti karşısında ve Doğu'da Kürt şeyhlerinin isyan ettiği bir zamanda, feodallerle, toprak ağaları ve kulaklarla siyasi ittifakını güçlendirmek için aşarı kaldırma yolunu seçmiştir. Bunu başka düzenlemelerle sürdürmüştür*".¹²⁵ Toprak ağaları aşar vergisinin kaldırılması hususunda hükümete ne ölçüde baskı yaptıkları sorusu, hükümetin genel iktisat politikası çerçevesinde değerlendirilmelidir. İktisat politikası, tarımsal üretimi artırmayı hedeflemekte ve ticari ürünlerin üretimini teşvik etmektedir. Bu yönüyle toprak ağaları ve aşar arasında doğrudan ilişki kurmak mümkündür. Fakat toplam toprağın %5'inin ekilebildiği göz önüne alınırsa, ağalar büyük topraklara sahip olsalar bile ekilmeyen topraklar için aşar ödememişlerdir. Bu durum da, ağaların aşarın kaldırılması konusunda büyük oranda baskı yaptıklarını göstermektedir. Hükümet, toprak ağalarının siyasi desteğini aldığı için aşarın kaldırılmasında toprak ağalarının rolü olduğu söylenebilir, fakat bürokrasinin tüm toplumsal sınıflara

¹²³ T. Çavdar, 2003, s. 181-182.

¹²⁴ N. Coşar, 1996a, s. 24.

¹²⁵ Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978*, Tekin Yay., İstanbul, 1980, s. 81.

zorladığı yaptırımlar daha ağır bastığı için, aşarın sadece ağaların yaptığı siyasi baskı sebebiyle kalktığını ileri sürmek yeterli görülmemektedir.¹²⁶

2.2. 1923 İzmir İktisat Kongresi ve Çiftçi Grubu

1920-1922 yıllarında Türkiye, Kurtuluş Savaşı içinde bulunduğundan TBMM'nin başlıca amacı, yurdu işgalden kurtarmaktır. Savaşın getirdiği nedenlerle de, hükümet o sıralarda üretim ve endüstri yapacak durumda değildir. Aksine tüketici topluluk çoğunluktadır. Bununla beraber yönetici kadro zaferden sonra prensip olarak siyasi ve ekonomik bağımsızlığı öngörmüştür.¹²⁷ Öncelikle ülkenin ekonomik kaynakları tespit edilmeye çalışılmış, kalkınma ve büyümenin nasıl bir iktisat politikasıyla ve ne tür bir modelle sağlanması için çalışmalar başlatılmıştır. Bu gaye için Cumhuriyet döneminin hemen başında "İzmir İktisat Kongresi" toplanmıştır.¹²⁸

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ekonomik açıdan yeniden yapılandırılması zorunluluğu altında sektörel alanda kalkınmaya gidilmesi gerekmektedir. Sektörler arasında ise tarımın ayrı bir yeri vardır. Atatürk de tarımsal problemlere önemli ölçüde hassasiyet göstermiştir. Atatürk'ün TBMM'nin üçüncü yasama yılının açılış konuşmasında da dile getirdiği sözlerinden bu hassasiyeti daha iyi anlaşılmaktadır.¹²⁹ *"Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üreticisi olan köylüdür. O halde herkesten çok bolluk, mutluluk ve varlığa hak kazanan ve buna layık olan köylüdür. Bundan dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ekonomik politikası bu önemli amacının sağlanmasına yöneliktir"*¹³⁰ demiştir. İzmir İktisat Kongresi'nde *"İstiklâl, zafer ve hâkimiyetimiz iktisadi zafer ve hâkimiyetle tamam olacaktır.*

¹²⁶ N. Coşar, 1996a, s. 26.

¹²⁷ A. Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi*, TTK Yay., Ankara, 1982, s. 12.

¹²⁸ Ahmet M. Gökçen, "Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme", *Yeni Türkiye Dergisi*, (Cumhuriyet Özel Sayısı V), S. 23-24, Ankara, Eylül-Aralık 1998, s.3255.

¹²⁹ Muhammed Karataş, "Türkiye Cumhuriyeti Ekonomisinin Temellerinin Atılmasında İzmir İktisat Kongresi'nin Yeri ve Önemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, (Cumhuriyet Özel Sayısı V), Ekonomik, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 3318.

¹³⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1.3.1923, C. 1, İ. 1, s. 5. Mustafa Kemal Atatürk konuşmasında ayrıca şu hususlar da dikkat çekmiştir: "Efendiler, Milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki çalışmasını çağın ekonomik tedbirleri ile en yüksek düzeye çıkarmalıyız. Köylünün işlerinin sonucu ve çalışmasının semeresini kendi yararına en yüksek düzeye çıkarmak ekonomik politikamızın ana prensibidir. Bundan dolayı bir yandan çiftçinin çalışmasını artıracak ve verimli kılacak bilgi, araç ve fenni aletlerin tamamlanması ve sağlanmasına ve diğer yandan onun bu çalışmasının sonucundan en fazla yararlanmasını sağlayacak ekonomik tedbirlerin alınması için çalışmak gereklidir. Şimdiye kadar yolun olmaması, modern taşıma araçlarının bulunmaması, değişim usullerinin çiftçi aleyhine olması ve hükümet kanunlarının çiftçiyi korumaması gibi engellerin kaldırılması gereklidir."

Zaferimizi hayatımızla yazacağız, memleketimizi mamur halkımızı müreffeh ve çalışkan yapmakla buna vâsil olacağız” demiştir ve Dumlupınar nutuklarında bu iktisadi hedefi tekrar işaret etmiştir.¹³¹

İzmir İktisat Kongresi, Lozan Konferansı’na ara verildiği tarihte, ulusal sıkıntuların en yüksek seviyede olduğu bir sırada, Kurtuluş Savaşı’nın noktalandığı İzmir’de, ülkenin birçok yerinden gelen, toplumu oluşturan sınıfları veya grupları temsil eden 1135 delege ile (17 Şubat-4 Mart 1923) toplanmıştır.¹³² Kongreye katılacak delegelerin seçimi İktisat Bakanlığının yönergesi doğrultusundadır. Her kazadan sekiz delege gönderilmiştir. Bunların üçü çiftçi temsilcisi, diğer beşi de şirket, banka temsilcisi, tüccar, zanaatkâr, amele olmaktadır. Bu seçimde seçilen kişilerin zenginliğine bakılmamıştır.¹³³

İzmir İktisat Kongresi’nin görünürde resmi niteliği olmamasına rağmen, yeni Türk toplumunda uygulanacak ekonomik politikanın dış ve iç dünyada duyurulması amacını taşımaktadır.¹³⁴ Kongrede çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarının görüşleri tartışılmış, Misak-ı İktisadi esasları kamuoyuna duyurulmuştur.¹³⁵ Konumuz gereği tarım alanında verilen kararlara değinmek yararlı olacaktır. Kongre’deki önemli kararlar arasında yer alan çiftçi grubunun önerileri şu şekildedir;¹³⁶

- a. Reji uygulama ve yönetiminin kaldırılması,
- b. Her sancakta birbirine yakın mesafede olan köyler için yeterli toprağı olan yatılı birer ilkokul açılması,
- c. Derbend denilen karakolların tekrar kurulması,
- d. Aşarın kaldırılması,
- e. Ziraat Bankası hakkında çıkan yeni kanunun değiştirilip, ıslah edilerek derhal uygulanması,
- f. Yol vergisinin kaldırılması, yerine mükellefiyet (çalışma) yönteminin getirilmesi,
- g. Ağnam vergisinin tahsil usulünün düzene sokulması, köylülerin bu konuda mağdur edilmemesi ve ağnam vergisinin diğer vergiler gibi taksitle alınması,

¹³¹ *Yeni Çiftlik Gazetesi*, Kasım 1924.

¹³² Zeki Hafızoğulları, “İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 16, S. 46, Mart, 2000, s. 292.

¹³³ Tefik Çavdar, 2003, s. 151.

¹³⁴ Süleyman Yaşar, “Türk Maliyesinde Devrim, Aşarın Kaldırılması”, *Maliye Dergisi*, (Atatürk Özel Sayısı), Ekim 1981, s.253.

¹³⁵ Özer Özçelik, Güner Tuncer, “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 1, 2007, s. 255.

¹³⁶ T. Çavdar, 2003, s. 158.

- h. Sulama projelerinin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi,
- i. Yurtiçinde tüketilen tarım ve hayvan ürünlerinin yabancı ürünlere karşı korunması,
- j. Ölçü ve tartıların ülkenin her tarafında birleştirilmesi, hükümetin resmi olarak kabul ettiği ondalık (aşar) yönteminin uygulanması,
- k. Meyve bahçelerinin çoğalmasını sağlamak için, meyve ağaçlarının meyve vermeye başladıkları tarih itibarıyla beş yıl süreyle vergiden affedilmesi,
- l. Tarımda makineleşmenin özendirilmesi, tarım aletleri fabrikası açılarak hiç olmazsa saban, pulluk, tırmık, çapa makinesi vb. basit makinelerin üretiminin sağlanması,
- m. Traktörler ve tüm tarım makinelerinde kullanılan akaryakıtların ve yağların vergisiz ithalinin sağlanmasıdır.

İzmir İktisat Kongresi'nde belirlenen ilkelere bakıldığı zaman yeni Türkiye'nin kalkınma politikasında milli tüccar ve sanayiciye önemli görevler verilmekle beraber bunların işlevlerini yerine getirebilmesi için devlete de düzenleyici birtakım görevler verilmektedir. Devletin bu dönemde önemli iki görevi vardır. Birincisi milli tüccar ve sanayicileri oluşturmak, ikincisi ise bunların gelişimi için gerekli alt ve üst yapıyı kurabilmektir. Osmanlı Devleti'nde hemen hemen yok denecek durumda bir sanayi, zayıf ticaret ve gelişmemiş bir tarım ekonomisi devralan Cumhuriyet'in, dış güçlerin etkisi de dikkate alındığı zaman işinin oldukça güç olduğu açıktır. Fakat mevcut tarım potansiyelinden yararlanarak güçlü bir sanayi ve ticaret kesimi kurmak da olası görünmektedir. Alınan ekonomik kararlar, tarımda verimliliği arttırarak çalışan nüfusun gittikçe artan bir oranını ticaret ve sanayi kesimine kaydırmak ve tarımdan elde edilen kârların tarım dışı kesimlerdeki yatırımlara yönelmesini sağlamaktır. Zaten içinde bulunulan ekonomik koşullarda da başka çıkar yol bulunmamaktadır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için ele alınacak ilk konu da tarım kesiminin sorunlarını çözmek olmuştur.¹³⁷

Bu sorunları çözmek için öncelikli olarak tarımsal üretimde verimliliği engelleyici unsurlar kaldırılmalıdır. Bunlardan en önemlisi ise tarım kesimi için önemli bir sorun olan, Osmanlı Devleti'nden devralınan vergi sistemi ve özellikle bu sistem içerisinde aşarın bulunduğu konudur. Tarım kesimi üzerinden alınan vergiler, toplam vergilerin %78'ini oluşturmaktadır. Bu ağır vergi yükü altında, tarım kesiminin gelişebilmesi olanaksız gibi görünmektedir. Dönemin ekonomi politikası,

¹³⁷ S. Yaşar, 1981, s. 254.

beraberinde kaynak dağılımı üzerindeki etkinliğe ağırlık veren bir vergi politikasını da getirmek zorunda kalmıştır. Fakat aşar niteliği itibariyle bu politikanın yürütülmesini engellemektedir. Ayrıntılı bir şekilde açıklamak gerekirse;¹³⁸

- a. Aşar yükünün mükellefleri üzerinde dağılımı adil değildir.
- b. Aşar tarımda gelişmeyi engelleyici niteliktedir. Üreticinin ekonomik kararlarında sapmalara sebep olmakta ve tarımda verim artırıcı girişimlere özendirilmemektedir.
- c. İdare ve tahsil masrafları, aynî bir vergi olması nedeniyle oldukça yüksektir.
- d. Para ekonomisinin yaygınlaşmasını ve ticaretin gelişmesini engellemektedir. Aynî olarak tahsil edilmesi sebebiyle tarımsal ürünlerin pazarda işlem görmesini ve buna bağlı olarak parasal ekonominin ülkede önem kazanmasını engellemekte, dolayısıyla da vergi potansiyelini kısıtlamaktadır.
- e. Aşar, mevcut toprak rejimine sıkı sıkıya bağlıdır. Batı'da feodalite, Doğu'da tımar sistemi aşar vergisinden ayrı düşünülememektedir. Çünkü aşar toprağın çıplak mülkiyetinin kirasıdır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti ise toprakta özel mülkiyeti esas alırken, kamusal mülkiyeti ikinci bir konu olarak ele almaktadır.
- f. Aşar, merkezi otoriteye ters düşen aynî bölgeci sistemi beraberinde getirmek zorunda kalmıştır. Bu özelliği ile de nakdî ve merkezîyetçi Yeni Genç Cumhuriyetin varlığına ters düşmektedir.

Bu çelişkileriyle aşar, adil ve çağdaş bir vergi devleti olarak yaşamak zorunda olan Cumhuriyet'in ekonomik ve mali politikasına ters düşmüştür. Dolayısıyla bu koşullarda kaldırılması gerekmiş ve kaldırılmıştır.¹³⁹

2.3. Aşar Vergisinin Kaldırılması

Osmanlı vergi sisteminin yüzyıllar boyu belkemiğini oluşturan aşar, Osmanlı Devleti'nde kaldırılması söz konusu olmuş, fakat devlet gelirlerinin %25'ine yakın bölümünü oluşturan bu vergiyi kaldırmayı hiçbir Osmanlı hükümeti başaramamıştır. Aşar vergisinin köylü üzerindeki baskısı ve tarım kesimi üzerinde oluşturduğu sorunlar yeni Türk devletine tüm aksaklıklarıyla birlikte devrolmuştur.¹⁴⁰ Memlekette tarımın devamı ilerleme ve gelişmesi için bir an önce tarım üzerinde

¹³⁸ S. Yaşar, 1981, s. 255.

¹³⁹ S. Yaşar, 1981, s. 256.

¹⁴⁰ Kemal Turan, "Atatürk Dönemi Maliye Politikasında Tarım Kesiminin Yeri", *Maliye Dergisi*, Ekim 1981, (Atatürk Özel Sayısı), s. 297-298.

düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Kurtuluş Savaşı sonrası memleketin genel durumu şu şekildedir. Memleket dâhilinde bitki ve hayvanlar üzerinde haşerelerden kaynaklanan birçok hastalık mevcuttur. Güney ve batı vilayetlerinde çekirge afetleri, en mühim ürünlerden biri olan pamukların ve meyve ağaçlarının çoğunluğunda çeşitli hastalıklar görülmektedir. Bin türlü emek ve masrafla üretilen bu ürünlerin hastalık ve haşereler yüzünden ziyan olmaması için muntazam bir teşkilatla bu afetlerle mücadele etmek gerekmektedir.¹⁴¹ Tüm bu sorunlar İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi grubu tarafından gündeme getirilmiş, bu konuda uzun süren tartışmalar yaşanmış ve sonuçta aşarın kaldırılması ve yerine daha ılımlı ve âdil bir vergi konulması için hükümete öneride bulunulması kararlaştırılmıştır. Aşarın kaldırılma çabaları, Cumhuriyet hükümetleri tarafından da ele alınmıştır. Bu konuda meclise birçok önerge verilmişse de, bir türlü gerekli karar alınamamıştır. Aşar konusunda yasa tasarısı, İsmet (İnönü) Hükümeti zamanında, 20 Ekim 1924 tarihinde meclise sunulmuş ve kısa bir süre sonra da çalışmalara başlanmıştır.¹⁴² Nihayetinde, TBMM'de 17 Şubat 1925 Salı günü, meclisin 58. İçtimasında, 552 sayılı “Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Kanun”un birinci maddesinde yer alan “aşar usulü mülğadır” maddesi kabul edildikten sonra aşar vergisi oy çokluğuyla kaldırılmıştır.¹⁴³

2.4. Türkiye Büyük Millet Meclisinde Aşar Tartışmaları

Kurtuluş Savaşı'nın en zor günlerinde, hükümet bir taraftan ek gelir kaynakları ararken, diğer taraftan aşar konusundaki şikâyetler meclis görüşmelerinde sıkça gündeme gelmiştir. Savaş yıllarında aşar vergisinin kaç taksitle toplanacağı, düşman işgali altında olan bölgelerde aşarın toplanması gibi konularda birçok düzenleme yapılmıştır. Aşara ilişkin sık sık gündeme gelen şikâyet ve eleştirilere karşılık,¹⁴⁴ 7 Ağustos 1920 tarihli “Aşarın Teslise Raptı Hakkında Kanun Lahiyası” görüşmelerinde Maliye Vekili Ferit Bey, “aşar vergisinin halkın üzerine yüklenmiş büyük bir yük olduğunu, bu sebeple vergi üzerinde yeni bir düzenleme yapmak gerektiğini, ancak bugün vergiler üzerinde köklü bir değişiklik yapmamaya karar

¹⁴¹ BCA, 030. 10. 00. 00. 3. 16. 33. 3_4_84.

¹⁴² K. Turan, 1981, s. 297-298.

¹⁴³ TBMM Kanunlar Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Kanun, No: 552, Sayı: 84, s. 62. bk. Ek 4.

¹⁴⁴ N. Coşar, 1996a, s. 22.

verdiklerini, çünkü mali ihtiyaçların vergilerle oynamaya müsait olmadığını” ifade etmiştir. Bundan dolayı “aşarın gerek tespiti suretine, gerek tahmin suretine değiştirilmesi veya arazi vergisine çevrilmesi, uzun mesai ve tartışma gerektiren konulardır. Bunlarla inşallah karşımızda bulunan düşmanla kozumuzu paylaştıktan ve istikbalimizi temin ettikten sonra uğraşacağız. Çünkü bugün teşebbüs ettiğimiz amaçta başarılı olabilmemiz ordumuzun gücüne bağlıdır. Ordumuzun başarısı ise özellikle maliye teşkilatımızın güçlü olmasına bağlıdır”¹⁴⁵ demiştir. Savaş yıllarında para basma ve borçlanma gibi araçları kullanmaktan kaçınan hükümet için en acil konu orduyu finanse etmek olmuştur. Vergiler ve vergiler içinde büyük bir paya sahip olan aşar gelirleri, önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu sebeple, aşar konusunda köklü bir düzenlemeye gitmek, hem mali, hem de siyasi açıdan pek mümkün olmamıştır. Bundan dolayı, savaş sırasında gelen şikâyetler konusunda pek bir şey yapılamamıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında, aşar konusunun gündeme gelmesinde, biriken sorunlar ve şikâyetlerin etkisi büyük olmuştur.¹⁴⁶

Kurtuluş Savaşı sonrasında, aşarın köylü üzerindeki baskısı ve tarım kesimi üzerinde oluşturduğu sorunlar yeni Türkiye Cumhuriyeti’ne tüm sorunlarıyla birlikte devrolmuştur. Aşar konusu çözülmesi gereken öncelikli mali konulardan biri olarak kabul edilmiştir. Aşar vergisinin kaldırılmasına ilişkin ilk öneri, İzmir İktisat Kongresi’nde çiftçi grubu tarafından gündeme getirilmiştir. Bu konuda uzun süren tartışmalar yaşanmış ve sonuçta aşarın kaldırılarak yerine daha ılımlı ve âdil bir vergi konulması için hükümete öneride bulunulması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁷

Aşar konusunda ilk öneriler, Halk Fırkası’nın ilk programı olarak kabul edilen Dokuz İlke’(umde)nin arasında da yer almıştır. Ancak Dokuz İlke (umde) içinde aşar vergisinin kaldırılmasından ziyade, yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür.¹⁴⁸ Birinci ilkenin ikinci fıkrasında hukuki, kurumsal, her türlü idari ayrıntıda, eğitimde, ekonomide temel alınacak ilkenin “*hâkimiyet-i milliye*” olduğu ifade edilmiş, emniyet ve asayişten sonra aşarda yapılmak istenen düzenlemeye ilk sırada yer verilmiştir. Beşinci ilkenin ilk fıkrasında ise, aşar usulünde halkın şikâyet ve

¹⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 7.8.1920, C. 2, İ. 44.

¹⁴⁶ N. Coşar, 1996a, s. 22.

¹⁴⁷ K. Turan, 1981, s. 297-298.

¹⁴⁸ “Umde 5: 1. Aşar usulünde halkın şikâyet ve mağduriyetini mucip olan nukat esaslı bir surette ıslah edilecektir.” Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, s. 367

mağduriyetine sebep olan konuların yeniden düzenlenmesi ve tarıma ilişkin alınacak önlemler kredi, makineler konusu ele alınmıştır.¹⁴⁹

5 Eylül 1923'te Ali Fethi (Okyar) başkanlığında oluşturulan İcra Vekilleri Heyeti'nin programında, aşar vergisinin %12,5'tan %10'a indirilmesi, verginin toplanma ve tahsil usullerinden kaynaklanan sorunların giderilmesi için düzenleme yapılması ve ziraatin gelişmesi için uygun bir şekilde dönüştürülmesi gibi konular hükümetin temel ilkeleri arasında yer almıştır. Ancak bunun gelir bütçesini zorlamadan uygulamaya konulması için dikkatli bir şekilde inceleme yapılması gerektiği, yapılan incelemenin sonucunda bir kanun teklifinin meclise gönderileceği ifade edilmiştir. Aşar vergisinin köylü üzerinde ağır bir yük olduğu ve köylüde çalışma hevesini yok ettiğini, bu nedenle konuya hem adalet hem de üretim artışını sağlayacak bir teşvik unsuru olarak bakıldığı vurgulanmış, aşar vergisinden doğan boşluğun dolaylı vergilere yapılacak zamlarla giderilebileceği ifade edilmiştir.¹⁵⁰

Aşar vergisinin kaldırılmasına ilişkin ilk teklif 17 Ekim 1923'te "*Aşar Vergisinin İlgasıyla Arazi Vergisinin Tatbiki Hakkındaki Teklifi Kanunisi*" adı ile Diyarbakır Milletvekili Zülfî Bey tarafından yapılmış ve tasarı, Kavanin ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine gönderilmiştir. Fakat askıya alınmış ve tekrar görüşülmemiştir.¹⁵¹

30 Ekim 1923'te kurulan İsmet (İnönü) Hükümeti'nin programında, İsmet (İnönü) verdiği nutukta, izleyecekleri yolda millet tarafından da kabul edilen ilkelerin Cumhuriyet hükümetinin hattı hareketi olacağını belirtmiştir. Bu sebeple İsmet (İnönü) Hükümeti'nin de aşar vergisinin kaldırılmasından ziyade üzerinde

¹⁴⁹ M. Tunçay, 2012, s. 366-367.

¹⁵⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 5.9.1923, C. 1, İ. 14, s. 420. İcra Vekilleri Heyeti'nin programında ayrıca şu hususlara da dikkat çekilmiştir: "Varidatımızdan aşar vergisinin yüzde on iki buçuktan yüzde ona tenzili. Aşar vergisinin tarzi cibayetini ıslah etmek ve ziraatin inkişafına müsait bir şekilde ifrağ eylemek esaslı umdelerimizdendir. Ancak, bunun varidat bütçemizi altüst etmeden, mevkiî fiile konması için uzun tetkikata, dikkatli tetefabuata lüzum vardır. Maliye Vekâleti'nce yapılmakta olan bu tetkikatın neticesi bittabi bir kanun lâyihası şeklinde Meclisi Âlinize arz edilecektir. Fakat bu pek şayanı arzu olan ıslahat derpiş edilinceye kadar köylünün üzerinde pek ağır bir vergi olan ve ağırlığı yüzünden çiftçiye faizi arazi zerretmek, çalışmak için hiçbir şevk ve heves bırakmayan bu nispetsiz vergiyi tahfif etmeyi hükümet gerek köylüye karşı bir vazifei adalet, gerek istihsalâtın tezyidi için bir çareyi teşvik addetmiştir. Bu yüzden varidatımıza arız olacak noksanı telâfi için bilvasıta vergilerle inhisarlardan bâzılarına zamaim icrasını düşündük. Heyeti Âliyenizin nazarı tasvibine arz edeceğimiz bu yeni kanunlar hakkında seri bir karar ittihazını rica eyleriz. Bütçemizin masarîf kısmına dair yakında manzurunuz olacağı cihetle uzun uzadıya malûmat vermeyi zait addederim. Yalnız şurasını kaydetmek isterim ki: Her vekâlet âzami tasarrufa riayet etmiş ve bütçeyi hali tevazünde bulundurmak kaydına bilcümle teklif ve tasavvurlar için esas ittihaz eylemiştir. Binaenaleyh, bütün ihtiyaçlarımızın 1340 senesi bütçesinde tatmin edilmediğini görürseniz, bunu eseri nisyan telâkki buyurmamanızı, belki bizzarure ve bütçenin tevazünü menfaatine ihtiyar olunduğunu nazarı dikkate almanızı rica ederim."

¹⁵¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 17.10.1923, C. 1, İ. 37, s.708.

düzenlemeler yapılmasından yana oldukları görülmektedir.¹⁵² Ancak aşar konusunda hükümetin bakış açısı değişmiş, başlangıçta amaçları vergi üzerinde yeniden düzenlemeler yapmak iken, 1924 yılının son çeyreğinde kaldırılmasına dönüşmüştür.¹⁵³

20 Ekim 1924'te İsmet (İnönü) Hükümeti "*Aşarın İlgası İle Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Başvekâletten Mevrut Lâyihai Kanuniye*" adı altında aşar vergisinin kaldırılmasına yönelik teklifi yapmıştır.¹⁵⁴ Fakat Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın¹⁵⁵ (17 Kasım 1924) kurulduğu sırada bir hükümet değişikliği meydana gelmiş ve İkinci Fethi (Okyar) Hükümeti kurulmuştur. Fethi Okyar Hükümeti'nin 27 Kasım 1924 tarihli programında, "*aşar vergisinin idare tarzı ve tahsil usulünden kaynaklanan eksikliklerinden dolayı yükümlülerini zor durumda bırakan ve milletin hazinesini zarara uğratan bir vergi olduğu, aşarın ilgasına doğru atılmış olan adımları takip etmek ve sonuçlandırmanın hükümetin tek isteği olduğu*" ifade edilmiştir.¹⁵⁶ 1924 yılı bütçe kanunu tasarısının görüşmeleri sırasında, İzmir Milletvekili Şükrü Bey "*aşar vergisinin hükümran olduğu bir memlekette ziraatin ilerlemesinin imkânı yoktur. Bundan dolayı zalim, haksız olduğu kadar geri kalmış ve*

¹⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, 30.10.1923, C. 1, İ. 44, s. 103

¹⁵³ Nevin Coşar, 1996a, s. 23.

¹⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 20.10.1924, C. 1, İ. 46, s. 26. "Muhterem arkadaşlar! Reiscumhur hazretleri tarafından intihabı uhdei âcizaneme tevdi buyurulan Vekilleri Meclisi Âlice tasvip buyurmak suretiyle izhar buyurduğunuz teyeccühe hükümet namına arzı teşekkür ederim. Hükümet, muvaffakiyetini daima Meclisi Âlinin müzaheret ve itimadında istinat bularak ve ondan kuvvet alarak arıyacaktır. Arkadaşlar! Takip edeceğimiz hareket, hududu esasiyesi itibariyle bütün dünyaca malumdur. Mevkii iktidarda ve mevkii mesuliyette bulunan ekseriyet fırkasının millete arz ettiği ve milletin tasvibettiği umdeler ve Meclisi Âlinin inkişaf ve terakki için, huzur müsalemet için öteden beri musırran iltizam ettiği esaslar; Cumhuriyet hükümetinin hattı hareketi olacaktır. Dâhilde huzur ve emniyeti ve terakki ve inkişafı temin etmek için Cumhuriyet hükümeti, kemali azim ve metanetle, kemali ısrar ve takip ile hareket edecektir. (Alkışlar) Cumhuriyet hükümetinin münasebatı hariciyede üssülesası Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcudiyetini ve tamamıyetini sağlam tutarak menafii hayatiyesini gözden ayırmamak esası dâhilinde müsalemeti, huzuru, hüsnümünasebatı mümkün olduğu kadar tevsî ve teyid etmekten ibarettir. Hemhudutlarımızla ve kendileriyle muadeleti imza edip safahatını tatbik etmekte olduğumuz ve diğer taraftan ve henüz münasebata girmediğimiz devletlerle samimî bir dostluk tesisi için bütün kuvvetimizi sarf edeceğiz. Göreceğimiz hüsnüniyete fazlasiyle mukabele edeceğiz. Bu esaslar dâhilinde Türkiye Cumhuriyeti menafii hayatiyesini muhafaza etmek için son derece dikkatli olacaktır. Muhterem arkadaşlar! Meclisi Âlinin daima izhar ettiği temenni ve arzu ettiği netice sözden ziyade iş yapılmasıdır. Cumhuriyet hükümeti sözden ziyade iş yapmak, fiiliyat ve tatbikat ile size ve milletimize emniyet bahşolmak için bütün kuvvetini sarf edecektir. (Alkışlar, Allah muvaffakiyet versin sesleri.) Şiarımız faaliyet, gayret, iş yapmak arzusudur. Sizin müzaheretinizi istirham ederim ki bu müzaheret tevfiği ilâhiye de vesilei tecelli olacaktır."

¹⁵⁵ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın beyanname ve parti programında aşar vergisi ile ilgili bir bahis bulunmamaktadır. M. Tunçay, 2012, s. 385-392.

¹⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 27.11.1924, C. 1, İ. 13, s. 398.

ziraatin gelişmesine mâni olan aşar vergisinin hiç olmazsa 1924 yılından sonraki bütçelerde yeri olmamalıdır”¹⁵⁷ demiştir.

20 Ekim 1924’te meclise verilen “*Aşarın İlgası İle Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkındaki Kanun Tasarısı*” 7 Şubat 1925’te gündeme alınmıştır. Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey Kangırı (Çankırı), Malûlini Guzat “*sakat ve yaralı askerler, gaziler*” Kanunu’ndan sonra bu kanunun müzakeresine hızlı bir şekilde geçilmesini teklif etmiştir. Ancak Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, bu kanun memleketimiz için hayati önem taşımaktadır. Bu sebeple acele karar vermek doğru değildir. Gerekirse iki kez müzakere edelim diye teklifte bulunmuştur. Fakat Malûlini Guzat Kanunu’ndan sonra hızlı bir şekilde bu kanunun müzakeresine geçilmesi meclis tarafından kabul edilmiştir.¹⁵⁸

10 Şubat 1925 tarihinde aşar kanununun müzakeresine geçilmiş ve 12 kişi söz istemiştir. Bu kişilerden dördü tasarının lehinde, beşi aleyhinde, dokuzu ise hakkında söz almıştır. Vehbi Bey (CHF) aleyhinde, Vasfi Bey (CHF) aleyhinde, Muhtar Bey (TPCF) aleyhinde, Arif Bey (TPCF), Abdullah Bey (CHF) aleyhinde, Mehmet Fuat Bey (CHF) hakkında, Abdullah Azmi Efendi (CHF) hakkında, Faik Bey (CHF) hakkında, Vehbi Bey (CHF) hakkında, Zamir Bey (CHF) hakkında, Rasih Efendi (CHF) hakkında, Halis Turgut Bey (TPCF) hakkında, İsmail Sefa Bey (CHF) hakkında, Hüseyin Hüsnu Efendi (CHF) hakkında, Besim Atalay Bey (CHF) lehinde Ahmet Hamdi Bey (CHF) lehinde, Hasan Fehmi Efendi (CHF), Ahmet Remzi Bey (CHF) tasarının lehinde söz almıştır.¹⁵⁹

Karesi (Balıkesir) Milletvekili Vehbi Bey:“*Birinci maddede aşar mülğadır dedikten sonra diğer maddelerde filândan şunu alacağız, filândan bunu alacağız gibi mantıksızlığa aklım ermiyor, diğer vergilere zam yapılabilir veya ıslah edilebilir. Fakat aşar ilga edildikten sonra vergiye şu miktardır demek doğru değildir. Bu sebeple tasarının yalnız birinci maddesinin kabulünü rica ediyorum ve tasarının bu konuda yetkili olan Ziraat Encümeni’ne gönderilmesini teklif ediyorum. İnşallah Birinci Büyük Millet Meclis askeri alanda nasıl başarı gösterdiyse, İkinci Büyük*

¹⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 25.2.1924, C. 1, İ. 111, s. 331.

¹⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 7.2.1925, C. 1, İ. 49, s. 178.

¹⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 10.2.1925, C. 1, İ. 52, s. 277.

*Millet Mecilisi de aşar vergisini ilga ederek aynı başarıyı ekonomik alanda gösterecektir” demiştir.*¹⁶⁰

Bozok (Yozgat) Milletvekili Hamdi Bey, Vehbi Bey’in tasarının tekrar Ziraat Encümeni’ne gönderilerek tetkik edilmesi hakkındaki teklifine karşı çıkmıştır. Aşar vergisinin tahsil usulünden kaynaklanan sorunlardan dolayı Anadolu’da senelerdir büyük bir zulüm yaşanmaktadır. Tasarının Ziraat Encümeni’ne gitmesi bu zulümün bir sene daha sürmesi anlamına gelir ki bu doğru değildir. Bu sebeple maddelere geçilmesini ve düzenleme yapılması gereken noktalar varsa bunların maddelerde görüşülmesini teklif etmiştir.¹⁶¹

Aşar vergisinin tahsil usulünden kaynaklanan sorunlar nedeniyle tasarının Ziraat Encümeni’ne gönderilmesi demek, verginin bir yıl daha uygulanması anlamına gelmektedir. Bu sebeple mecliste genel durum aşar vergisinin bir an önce kaldırılması yönünde olmuştur. Mehmet Fuat Bey (Kastamonu), Vehbi Bey gibi tasarının Ziraat Encümeni’ne gönderilmesini teklif ederken, Ahmet Remzi Bey (Gaziantep) ve Besim Bey (Aksaray) maddelere geçilmesini teklif etmişlerdir. Sonuç olarak tasarının Ziraat Encümeni’ne gönderilmesi, üç gün içinde incelenerek iade edilmesi şartıyla kabul edilmiştir.¹⁶²

15 Şubat 1925’te mecliste yapılan görüşmede çoğunluk müzakerenin yeterli olduğunu ve artık maddelere geçilmesi gerektiğini ifade ederken, Trabzon Milletvekili Muhtar Bey müzakerenin yeterli olmadığını aşar vergisini kaldırmak yerine vergi üzerinde düzenleme yapılması konusunun tartışılmasını teklif etmiştir. Ancak müzakereye son verilmiş ve maddeler görüşülmeye başlanmıştır.¹⁶³ Birinci madde “aşâr usûlü mülgâdır” şeklindedir. Maddenin okunmasının ardından Trabzon Milletvekili Muhtar Bey söz alarak şu açıklamaları yapmıştır: “*Hepimiz takdir ederiz ki aşar senelerden beri köylümüzün omuzuna yüklenmiş bir felakettir. Uzun senelerden beri devam eden bu yükü hafifletmek ve belki de köylünün üzerinden kaldırmak gerekir. Lâkin diğer taraftan memleketimiz iktisadi, hatta mali bir buhran geçiriyor. Yani memleket büyük bir savaştan yeni çıkmıştır. Memleketi idare ve imar etmek için para lâzımdır ve bunun için memleketin gelirlerine birden bire dokunmak,*

¹⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 10.2.1925, C. 1, İ. 52, s. 280.

¹⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 10.2.1925, C. 1, İ. 52, s. 280.

¹⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, 10.2.1925, C.1-2, İ. 52, s. 279-300. bk. Ek 5. Ziraat Encümeni Mazbatası.

¹⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 6-8.

memleketi idare için lâzım olan parayı da ortadan kaldırmak anlamına gelir. Hâlbuki karşımızda memleketin ihtiyacı hergün artmaktadır. Bu sebeple devlet bütçesini birden bire değiştirmek doğru değildir. Islahatlar yavaş yavaş yapılmalıdır. Aşarı ilga etmemiz kırk milyon lirayı da ilga ettiğimiz anlamına gelir. Bu sebeple ben diyorum ki; aşar vergisini bu sene uygun bir orana indirelim. Aşar vergisini kaldırmak yerine arazi hasılâtından %10 oranında vergi alalım” teklifinde bulunmuştur.¹⁶⁴

Ahmet Muhtar Bey önerilerini açıklarken, milletvekillerinden son derece ilgisiz bir tutum ve peşin yargılı tepkiler görmüştür. Mecliste egemen görüş, aşar vergisinin kaldırılması yönündedir. Aşarın niteliği, toplanma biçimi ve olumsuz sonuçlarıyla ilgilenilirken, vergi konusundaki kötü izlenimler ve tarım kesiminin yoksulluğu, tarımın nasıl vergilendirilmesi gerektiği konusu ihmal edilmiştir.¹⁶⁵

Başvekil Ali Fethi Bey ise, Muhtar Bey’in açıklamasına şu şekilde cevap vermiştir: “Muhtar Beyefendi’nin görüşünden anlaşılıyor ki kendileri henüz bu meseleyi anlayamamışlar. Aşarın ilgâsının memlekette ve bütçede yapacağı etkiyi soruyorlar. Efendiler, aşarın ilgâsı bütçede iyi bir etki yapacaktır. Zenginlik istiyorsak öncelikle köylüyü zengin etmek lâzımdır. Şimdiye kadar aşar vergisinden zenginlik namına ne kazandık? Aşar Kanunu’yla ilk adımı atmış olduk. Bundan sonra mahsulât-ı arziye vergisini arazi vergisine dönüştürmeye çalışacağız. Aşarın ilgâsı hayat pahalılığı üzerine de etki edecektir. Heyet-i celileden bu kanunun kabulünü rica ederim”.¹⁶⁶

Fethi Bey’in açıklamasından sonra müzâkere hakkında verilen takrirler okunmuş ve alkışlarla birlikte aşar vergisini ilga eden birinci madde kabul edilmiştir.

Madde 1. Aşar usulü mülğadır. 1341 senei maliyesinden itibaren arazi ve mahsulâtı arziyeden işbu kanuna tevfikan vergi alınır.¹⁶⁷

Ardından ikinci maddenin müzakeresi başlamıştır.

Madde 2. İskele ve istasyonlara altmış kilometre mesafeden getirilip imrar edilecek olan ve şimdiye kadar öşüre tabi bulunan mahsulâtı arziyeden sevk edildiği iskele ve istasyon rayici ve daha uzak mesafelerden getirilerek iskele ve istasyon

¹⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 9-10.

¹⁶⁵ N. Coşar, 1996a, s. 24

¹⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 11.

¹⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 12.

veya gümrüklerden imrar edilecek olan mahsulâtı arziyeden mahalleri rayıcı üzerinden mahallinde fiyatının %10'u nispetinde vergi alınır. Ancak yaş meyve ve yaş sebze herhangi mesafeden gelirse gelsin, istihsal olunduğu mahal rayicine göre resme tabidir. İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar vilâyetlerine mülhak kaza, nahiye ve kuradan mezkûr vilâyetlere herhangi vasıta ile nakledilecek yaş meyve ve sebzeden resim alınmaz.¹⁶⁸

Aşar kanununun ikinci maddesi şekil açısından üç fıkradan oluşmaktadır.¹⁶⁹

1. Altmış kilometre mesafeden gelen mahsulât-ı arziyenin ihraç edilecek istasyon ve iskeleler piyasası üzerinden, altmış kilometreden uzak mesafelerden gelen mahsulât-ı arziyede mahalleri piyasası üzerinden, mahallindeki fiyatının %10'u oranında vergi alınır. Yani tarımsal ürün üzerinden %10 oranında aynı olarak alınan aşar vergisi kaldırılmakta; yalnızca kaza ve nahiye merkezlerine satılmak üzere getirilen ürünler ile iskele ve tren istasyonları aracılığıyla taşınan ürünlerden % 10 oranında nakdi verginin alınması öngörülmektedir.
2. Yaş sebze ve meyve hangi yerden gelirse gelsin mahalli piyasası üzerinden %10 oranında vergi alınacaktır.
3. İstanbul, Üsküdar ve Beyoğlu vilayet, komşu köy ve kasabalardan İstanbul'a ithâl edilecek yaş meyve ve sebzeler bu vergiden muaf tutulacaktır.

Maddenin müzakeresi sırasında en çok tartışılan konu, demiryollarının ölçü olarak kullanılması olmuştur. Demiryollarının ölçü olarak alınmasının sebebi ise bölgeler arasındaki eşitsizlikten kaynaklanmıştır. Bölgeler arasındaki eşitsizlik devleti vergi konusunda tedbir almaya zorlamıştır. Şöyle ki: Biga Milletvekili Şükrü Bey ve Gaziantep Milletvekili Ahmet Rahmi Bey istasyon veya iskele olan yerlerle olmayan yerler hakkında iki ayrı uygulama yapılmasının memleketin birçok bölgesinde eşitsizlik ve adaletsizliğe sebep olacağını ifade etmişlerdir. Ancak İzmir Milletvekili Rahmi Bey, Şükrü ve Ahmet Rahmi Beylerin suallerini şu şekilde yanıtlamıştır: “*Demiryolu olan bölgelerde ziraat ilerlemiş ve gelişmiştir. Demiryolu olmayan bölgelerde ise ürünlerini nakliye edecek araç bulunamamaktadır. Sahilden uzaktır ve orada zaten ziraat yoktur. Demiryolu olursa, herkes ektiği mahsulâtı satma imkânını bulur. Ancak demiryolu olmazsa, yalnız yiyeceği kadar eker. Bir defa fakir bir çiftçinin ektiğinden öşür almak zordur. Yani alınsa da maddi bir getirisi*

¹⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 12-13.

¹⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 12-13

yoktur. Bu sebeple vergi, ihracat vergisi haline getirilmiştir. Arazi vergisi alınacaktır ve arazi vergisine de sekiz kat zam yapılacaktır”¹⁷⁰ şeklinde sözlerini ifade etmiştir.

Diğer bir tartışma konusu maddenin üçüncü fıkrasında yer alan kanundan dolayı çıkmıştır. Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, “İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar vilayetlerine bağlı, kaza, nahiye ve köylerden adı geçen vilayetlere herhangi bir vasıta ile nakledilecek yaş meyve ve sebzedden vergi alınmayacaktır. Bu kanunun sebebini okuduğumuz zaman anlıyoruz ki bu yaş meyve ve sebze yoksul gıdası olduğu için vergiden muaf edilmiştir. Mademki İstanbul'un yoksulu düşünülerek böyle bir fıkra konulmuştur. İstisna yapılmıştır. Bunun aynı zamanda tarımsal ürünleri de kapsamına alması gerekmez mi? Fukaranın gıdası yalnız yaş sebze ve meyve değildir”¹⁷¹ demiştir.

İzmir Milletvekili Rahmi Bey ise konuya şu şekilde açıklık getirmiştir. “Bu istisnaya sebep olan iki durum vardır. Birincisi İstanbul'un dâhilinde birçok sebze bahçeleri vardır. Bunlar sebzelerini sebze pazarlarına vergi vermeksizin getireceklerdir. Ancak Maltepe, Pendik, Bostancı bölgesinde demiryolu güzergâhında olan bahçe sahipleri sebzelerini vergiye tabi olarak getireceklerdir. Bundan dolayı İstanbul muhiti içinde birtakım bahçe sahipleri ile sebzeçiler diğerlerine oranla haksızlığa ve eşitsizliğe maruz kalacaklardır. Bu haksız muameleyi gidermek için İstanbul muhiti, vilayeti dâhilinde olan ve yoksulun gıdasını temin edecek olan bu bahçe sahiplerini aynı muameleye tabi tuttuk. İstanbul halkının çoğunluğu yoksul, dul, yetim ve emekli gibi pek az bir para alan sınıf teşkil ettiği için bu istisnayı kabul ettik. Fakat bizim buğday ve hububatın İstanbul piyasasına etkisi yoktur, piyasaya hâkim olan Amerika'dır. Amerika piyasası düştükten sonra, Anadolu'dan gelecek buğdayın piyasası da düşecektir. Amerika piyasası yükseldikten sonra, Anadolu piyasası da yükselecektir. Bunlar zannedildiği kadar İstanbul fiyatına etki etmeyecektir.”¹⁷²

Bir diğer mesele ise buğday, bulgur ve undan aynı oranda vergi alınmasından dolayı çıkmıştır. Bu durumun sanayiye olumsuz etkileyeceği ifade edilmiştir. Konya Milletvekili Fevzi Efendi : “Encümen mazbatasında bu un gibi mamûlâtın da %10 resme tabi olduğu söyleniyor. Hâlbuki efendiler işlenmemiş buğdayla bulgur ve unun

¹⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 15.

¹⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 16.

¹⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 16.

aynı oranda resme tabi olması doğru mudur? Bir kile buğdayın un olması için en azından 3 - 4 lira para gerekir. Bulgur da aynı orandadır. Bu durum sanayiye de büyük bir darbe vurur. Memleketin her tarafında birtakım fabrikalar, un fabrikaları kurulmakta, ahalinin ihtiyacı ordunun ihtiyacı olan un yapıp sevkedilmektedir. Şimdi eğer buğday gibi bulgur ve undan da aynı oranda resim alınacak olursa bu fabrikalar çalışamaz hale gelir. Bundan dolayı memleket zararlı çıkar. Bu un, bulgur meselesi aynı zamanda üçüncü madde de ki üzüm, kuru incir, fındık, afyon, ipek vb gibi %8 resme tabi olmalıdır. Bu hususta müzakere yapılmamıştır. İkinci madde de un ve bulgurdan resim alınacağına dair hiçbir işaret yoktur. Bu sebeple madde iyice müzâkere ve bu husûslar tesbit edilmelidir ve aynı zamanda un ve bulgurun üçüncü maddeye eklenmesini teklif ediyorum”.¹⁷³ Fevzi Bey’in teklifi kabul edilmemiştir. Ayrıca maddede un, kırma ve bulgur mahsulâtı arziye kapsamına alınarak ayrıca belirtilmemiştir. Bu durumun karışıklığa sebep olacağı maddede açık bir şekilde izah edilmesi Fevzi ve Ahmet Remzi Bey tarafından teklif edilmiştir. Maddeye mahsulâtı arziye kelimesinden sonra un, bulgur ve kırma kelimeleri eklenerek, ikinci madde yeni haliyle çoğunluğun oyu ile kabul edilmiştir. Madde şu şekilde değiştirilmiştir.

Madde 2. İskele ve istasyonlara altmış kilometreye kadar mesafeden getirilip imrar edilecek olan ve şimdiye kadar öşre tabi bulunan mahsulâtı arziyeden sevkedildiği iskele ve istasyon rayıcı ve daha uzak mesafelerden getirilerek iskele ve istasyon veya gümrüklerden imrar edilecek olan mahsulâtı arziye ile un, kırma ve bulgurdan mahalleri rayıcı üzerinden mahallindeki fiyatının yüzde onu nispetinde vergi alınır. Ancak imrar edilecek yaş meyve ve yaş sebze herhangi mesafeden gelirse gelsin istihsal olunduğu mahal rayicine göre vergiye tabidir. İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar vilâyetlerine mülhak kaza, nahiyeye ve kuradan mezkûr vilâyetlere herhangi vasıta ile nakledilecek yaş meyve ve sebzeden vergi alınmaz.¹⁷⁴

Madde 3.¹⁷⁵ Kuru üzüm piyasa ve borsa mahallerindeki rayiç¹⁷⁶

Kuru incir piyasa ve borsa mahallerindeki rayiç

Fındık mahallinde iskele rayıcı

Afyon mizan mahallerindeki rayiç

¹⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 19.

¹⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 26.

¹⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 69.

¹⁷⁶ “Rayiç: Revaçta olan, sürümü olan, sürüm değeri anlamlarına gelmektedir.” bk. F. Devellioğlu, 2001, s. 875.

İpek mizan mahallerindeki rayiç

Tütün hini¹⁷⁷ fûruhtunda¹⁷⁸

Pamuk fabrika veya çırçır mahallerinde pamuk ve balya haline geldikten sonraki rayiç

Palamut mahalleri rayicinden

Zeytinyağ fabrika ve masaralarda¹⁷⁹

Pirinç iskele ve istasyonlardan hini sevkinde

Kuşyemi iskele ve istasyonlardan hini sevkinde

Susam iskele ve istasyonlardan hini sevkinde

Kanun maddeleri tartışılırken her milletvekili kendi seçim bölgesinde yetişen mahsulünden alınacak aşarın düşürülmesine veya muaf tutulmasına çalışmıştır. Örneğin, Karesi Milletvekili Ali Şuuri Bey, zeytinyağından vergi alınması hususuna karşı çıkarken, Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey, pamuk ve Trabzon Milletvekili Muhtar Bey ise, Samsun ve Trabzon'da yetiştirilen tütün ve fındık mahsulünden vergi alınmasının adaletli olmadığını ifade etmiştir.¹⁸⁰

Karesi Milletvekili Ali Şuuri Bey, “*Bendeniz üçüncü maddenin (zeytinyağı fabrika ve masaralarda alınıyor) maddesine itiraz edeceğim. Evvelce zeytinlerden tane olarak yüzde 12,5 aşar alınıyordu. Karesi zeytinyağı ihracatıyla meşhurdur. Bu maddenin uygulanmasıyla zeytinyağcılık değil, arazinin büsbütün boş kalmasına sebep olacağız. Bir yağcı, meyveyi üzümünü incirini yaşken yiyebilir. Fakat zeytin yaş olarak yenmez, sonra taşır masrafı giriyor. Bir müşterek takrir takdim ediyorum nazar-ı dikkate alınmasını teklif ediyorum*”¹⁸¹ demiştir.

Maliye Vekili Mustafa Halik Bey Ali Şuuri Bey'in sözlerine karşılık olarak şu açıklamayı yapmıştır: “*Zeytin öşründe indirim yapılması hakkında açıklamada bulunan arkadaşlarımız zeytinciliği mahvedeceğiz diyorlar. Hâlbuki bugünkü resmle karşılaştırıldığında zeytin öşründe %38 indirim yapılmaktadır. Hem indirim yaptık hem de tahsil usulünde kolaylık sağladık. Onun için bu miktarın indirilmesinden*

¹⁷⁷ “Hin: An, zaman, vakit, sıra anlamlarına gelmektedir.” bk. F. Devellioğlu, 2001, s. 371.

¹⁷⁸ “Füruht: Satma, satım, satış anlamlarına gelmektedir.” bk. F. Devellioğlu, 2001, s. 272.

¹⁷⁹ “Masara: Üzüm, zeytin, susam gibi ürünleri sıkacak yer anlamına gelmektedir.” bk. F. Devellioğlu, 2001, s. 582.

¹⁸⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 69-70.

¹⁸¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 69.

ziyade arttırılması gerekir. Yoksa bütçemiz açık kalır”¹⁸² şeklinde sözlerini ifade etmiştir.

Üçüncü maddenin müzakeresinde tartışılan bir diğer konuda, buğday ve arpanın kuru üzüm, incir, fındık gibi diğer mahsullerle aynı tutulması olmuştur. Eskişehir Milletvekili Emin Bey konuya şu sözlerle açıklık getirmektedir: “ Müzakereye konu olan maddede görüyorum ki kuru üzüm, incir, fındık, afyon yüzde sekiz resme tabi olduğu halde, insanların hayatını temin eden ve gider masrafları %90’a erişen ve Türkiye nüfusunun % 70’ini alâkadar eden buğday ve arpa gibi mahsulâtta % 10 oranında resm alınıyor. Üzüm, incir ve pamuk memlekette olmasa da olabilir. Fakat hayatımızın idamesi buğday ve arpa ile olur. Üzüm, incir, fıstık vesairenin sabit sermayesi vardır. Biz ise her sene buğday, arpa ekiyoruz. Ey arkadaşlar! Konya, Eskişehir, Ankara, Sivas mebusları vebalde kalacaksınız. Vazifenizi mutlaka yapmamış olacaksınız. Adana, İzmir zengin olan memleketlerimizdendir. İftihar ederiz. Maşallah çok açığözlerdir. Buradan da istifadeye kalkışıyorlar. Çok rica ederim hakkımızı arayalım. Özellikle bu muhitte buğday, arpa ile alâkadar olan arkadaşlar. Hepimiz bu kanunu reddedelim veya oranı %8’e indirelim”¹⁸³ Emin Beyin Buğday, arpa, mısır, patatesten %8 oranında vergi alınması konusundaki takriri çoğunluğun oyu ile kabul edilmemiştir.

Bolu Milletvekili Şükrü Bey ise, üçüncü maddeye susam kelimesinden sonra patatesin de eklenmesini teklif etmiştir. “Bolu, Adapazarı gibi mahaller yirmi milyona yakın patates çıkarıyor ve bunlar ziraatlerini tamamını buna tahsis etmişlerdir. Buğday, arpa vb. ekmezler. Şimdi bu patates, ziraatinin artışına hizmet edilmesi gereken bir mahsuldür. Bundan asla istifade edilmiyor. Bu sebeple bunun da ilâvesini teklif ederim. Çünkü patatesin büyük bir bölümü Sırbistan’a, Yunanistan’a ihraç edilmektedir. Halk çok mağdur olacaktır. Adapazarı ahalisi buğday ekmez. Patates, soğan, sarımsak yetiştirir”¹⁸⁴ şeklinde ifade ederek takrirlerini açıklamıştır. Takriri kabul edilmiş ve susam kelimesinden sonra patates kelimesi de eklenmiştir.

¹⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 71.

¹⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 73.

¹⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 78.

Çanakkale Milletvekili Mehmet Bey'in teklifiyle, üçüncü maddenin sonundaki "resme" tabiri "vergiye" tabirine dönüştürülerek aynen kabul edilmiş ve dördüncü maddenin müzakeresine geçilmiştir.¹⁸⁵

Arazi vergisini sekiz katına çıkartan dördüncü madde okunduktan sonra İzmir Milletvekili Rahmi Bey dördüncü maddenin değiştirilmesi konusunda teklifte bulunmuştur. Rahmi Bey; "*Kavanin ve Muvazenei Maliye Encümenlerinin dördüncü maddesi Ziraat Encümeni'nde açık bir şekilde buraya eklenmemiştir. Buraya eklenmesi gereken ayrı bir maddedir. Yani bu eşyanın sevkiyat zamanında resmi verdiğine dair elinde nakliye tezkeresinin bulunmasına ait olan maddedir. Buraya ilavesini rica ediyorum. Kavanin ve Muvazenei Maliye Encümeni'nin dördüncü maddesinin buraya dördüncü madde olarak ilâvesi lâzımdır*"¹⁸⁶ demiştir.

Madde 4. Demiryolu veya merakibi bahriye ile naklonulacak mahsulâtı arziye için hini sevklerinde tahmil istasyon veya iskelelerinden nakliye tezkeresi almak mecburi ve nakliye tezkeresi olmayan mahsulâtı arziyenin nakli memnudur.

Reis Bey okunan maddeyi dördüncü madde olarak rey'e koymuş ve oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Madde 5. Öşre tabi arazinin kıymeti üzerinden maazam bin de altı nispetinde istifa olunan arazi vergisi sekiz misline iblâğ olunmuştur. İşbu verginin sekiz de üçü menafî ve iane hisseleri olup hazine hissesiyle birlikte tahsil ve rübu Ziraat Bankası'na ve dörtte üçü İdarei Hususiyelere tevdi olunur.¹⁸⁷

Beşinci madde ile aşar vergisine konu arazinin kıymeti üzerinden alınan binde altı oranındaki arazi vergisi sekiz katına çıkarılmıştır. Diğer bir deyişle, ürün üzerinden alınan vergi yükü, servet üzerinden alınan vergiye dönüştürülmüştür.

Ali Fethi Bey, amaçlarının "*mahsulâtı araziye vergisini, arazi vergisine*" dönüştürmek olduğunu belirtmesine rağmen arazi vergisine geçmek için öncelikle tapu, kadastro kayıtlarının ve hukukunun tamamlanması ve arazilerin üretim potansiyelinin bilinmesi gerekmektedir. Sözü edilen düzenlemeler ise hem maliyet hem zaman gerektirmektedir." Bunun yerine, kanunun beşinci maddesi ile var olan arazi vergisinin miktarı artırılmıştır. Ürün üzerinden alınan vergi, her üretilen ürüne vergi borcu doğurduğu için üretimi cezalandırmaktayken; servet üzerinden alınan

¹⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 78-79.

¹⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 79.

¹⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 79.

vergi, ekilebilir toprağın genişlemesini, ham toprakların işletmeye açılmasını teşvik etmektedir.¹⁸⁸

Beşinci maddenin okunmasından sonra ilk sözü Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Bey almıştır. Abdullah Bey, “*öşre tâbi arazi*” ile “*bedel-i öşre tâbi arazi*” arasında oluşabilecek herhangi bir karışıklığın önlenmesi için madde de “*mahsulâtı öşre arazi*” ifadesini kullanmanın doğru olacağını ve arazi vergisinin 6 katından vergi alınmasını teklif etmiştir.¹⁸⁹

Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey, Abdullah Azmi Bey’in teklifine karşılık olarak şu sözleri ifade etmiştir: “*Abdullah Azmi Efendi hazretleri maddenin evveline mahsulü öşre tabi olan arazi diye bir kayıt koyalım dediler. Bana göre bu kayda gerek yoktur. Çünkü bedeli öşre tâbi olan arazi gayet açıktır. Eğer mahsulü öşre tabi olan der ve buraya mahsul kelimesini eklersek, herkesin bildiği gibi eski Aşar Nizamnamesinde bazı mahsuller vardır ki öşre tabi değildir. Meselâ semizotu, salata, daha salamurası yapılmayan bazı mahsuller vb. Şimdi ben bir araziye eski kanun mucibince öşre tabi olmayan semizotu ekerim. Bu defa derimki, bu mahsul öşre tabi*

¹⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 11-12.

¹⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 79-80. Abdullah Azmi Bey konuşmasında ayrıca şu hususlar da dikkat çekmiştir: “Efendim: Madde, mevcut arazi vergisinin sekiz misline iblâğına dairdir. Bunu tafsil ve tarif ederken “*öşre tabi arazi*” denmiştir. Malumu âlileridir ki bedeli öşre tabi arazi de vardır. Burada iltibası ref için “*mahsulâtı öşre tabi*” şeklinde teklif edeceğim. Yani bazı arazi vardır ki: Mera için tefrik olunur. Bu gibi arazi bedeli öşre raptolunur. Yani kaç kuruşluk öşür verecekse bedeli öşre raptederler. Mahsulü öşre tabi araziden başka bir de bedeli öşürü veren vardır. Binaenaleyh bu arazi ile bedeli öşre tabi arazi arasında iltibas olmamak için mahsulâtı öşre tabi olan arazi diyelim. Çünkü bedeli öşre tabi olan arazi vardır, çalılıktır, meradır. Arazi vergisinden başka bedeli öşür namıyla bir öşür verir. Binaenaleyh bu arazi ile iltibas hâsıl olmamak için, çünkü bedeli öşre tabi olan arazinin vergisi sekiz misle iblâğ edilecek olursa o arazinin hiç uhdesinden gelinmez. Esasen o arazi ekilip biçildiğinden dolayı bedeli öşre tabi tutulmuştur. O da onun öşrünü veriyor. Yalnız vergisi tezyit edilmek lâzım gelirse tezyit edilecek. Binaenaleyh mahsulâtı öşre tabi olan arazi denilmek lâzım gelir. Yani bedeli öşre tabi arazi ile iltibas hâsıl olmamak için “*mahsulâtı öşre tabi olan arazi*” demek lâzım gelir. Bu suretle tashihini teklif ediyorum. Bunun için bir de tahrir takdim ediyorum. (Nasıl sesleri.) Şimdi arz edemediğimi anlıyorum. Bir arazi var ki ekilip biçilmez. Mera olmak üzere terkedilir. Koyun ağılı olmak üzere terkedilir. Birçok şeyler için terk edilir. Fakat bunun için tapu, vergi memurları gider. Orayı bedeli öşre raptederler. Derler ki vergiden başka şu kadar bedeli öşür versin derler. Zaten bu bedeli öşre tabidir. Binaenaleyh bu madde de “*öşre tabi arazi*” denilince iltibas vardır. Bedeli öşre tabi arazi midir; yoksa mahsulâtı öşre tabi olan arazi midir? Mahsul olan mahsulâtı öşre tabi olan arazidir. Maksat budur. Maksat bu olunca “*mahsulâtı öşre tabi arazi*” demek lâzımdır. Sonra efendim! Bununla öşürden açık kalacak olan boşluğun telâfisi sekiz misle iblâğ suretiyle telâfi edilmek isteniyor. Bu büyük bir yekûn teşkil etmemekle beraber bütün aceze üzerine yüklenecektir. Bu vergi tamimiyle aceze üzerine yüklenecektir. Meselâ ölmüş, itamina, kadınlara arazi kalmış, bunlar işleyemiyorlar. Vergi bunlar üzerine yüklenecektir. Binaenaleyh verginin sekiz misle iblâğında büyük bir fark yoktur. Bu, ıslâhı üzerinde büyük bir tesir yapacaktır. Sekiz mislinde altı misil olmasını teklif ediyorum. Sekiz misil ağırdır.”

*değildir. Bu sefer araziye zam da yapılamaz. Bu kayıt itibariyle o vergiden kurtulmak gerekir. Bu sebeple böyle bir değişikliğe gerek yoktur.”*¹⁹⁰

Abdullah Azmi Bey müzakere sonrası tavrini reye sunmuştur. Tavrini kabul edilmemiştir.

Diğer bir teklifte Saruhan Milletvekili Reşat Bey’den gelmiştir. Reşat Bey: *“Memleketimizde yüzbinlerce dönüm ekilecek ve imar edilecek arazi vardır ve memleketimizde çiftçiye yardım edecek Ziraat Bankası’ndan başka hiçbir kurum yoktur. Eğer çiftçi himaye edilip Ziraat Bankası’nın yardımı temin edilmezse çiftçi yine ağır vergi altında kalacak ve aşarın ilgasından büyük ölçüde yararlanamayacaktır. Çiftçi, Ziraat Bankası’ndan başka hiçbir taraftan yardım görmemektedir. Bu sebeple ben mevzu bahis olan sekizde üç verginin Muvazenei Maliye Encümeni’nin teklifi dolayısıyla üçte bir ve üçte iki oranında dağıtılmasını rica edeceğim. Yani sekiz de üçün, üçte biri Ziraat Bankası’na, üçte ikisi de Maarif hissesi olarak İl Özel İdarelerine verilmelidir”*¹⁹¹ şeklinde sözlerini ifade etmiştir.

Karesi Milletvekili Vehbi Bey ve Halis Turgut Bey, Reşat Bey’in teklifine karşı çıkmıştır. Vehbi Bey, mahalli idarelerin çiftçiye yardım konusunda Ziraat Bankası’ndan daha üstün olduğunu ve İl Özel İdareleri’ni ne kadar desteklersek, çiftçiye yapacağı hizmeti de bir o kadar arttırmış oluruz demiştir. Maddenin ise aynen kabulünü teklif etmiştir. Halis Turgut Bey ise Vehbi ve Reşat Beylerin görüşlerine karşılık olarak bu hissenin tamamen kaldırılmasını teklif etmiştir. *“Ziraat Bankası Anonim bir şirkettir ve 14 milyon lira sermayesi vardır. Vergi ile onları daima desteklemek, onu kendi emek ve sermayesiyle yaşamayacak ve sürekli olarak böyle yardıma ihtiyaç duyacak bir hale getirmek demektir ki bu doğru birşey değildir. Artık Anonim bir şirkettir ve 14 milyon lira sermayesi vardır. Bununla yaşayabilmesi ve ziraate de o suretle yardım etmesi ve başka yerden yardım görmediğini bilmesi gerekir. Bu hisseleri İl Özel İdareleri’ne devretmemiz gerekir. Çünkü bunların durumu oldukça kötüdür”*¹⁹² demiştir. Reşat, Vehbi ve Halis Bey’in tavrileri kabul edilmemiştir.

Müzakare yeterli görülmüş tavriler okunmuş, beşinci madde aynen kabul edilmiştir. Altıncı maddenin müzakeresine geçilmiştir.

¹⁹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 81.

¹⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 80.

¹⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 1, İ. 58, s. 80-82.

Madde 6.¹⁹³ Vergi istifasında 1331 senesindeki kıymeti mükayyedesi esastır. Tarihi mezkûrdan sonra ferağ, ifraz ve tadilâtı hususiye dolayısı ile artan kıymetlere bakılmaz. Ancak hususatı âtiye müstesnadır.

- A) Tadilât görmüş olan arazinin kıymeti hazırası mükayyedesi 1331 senesindeki kıymeti mukayyedesinin sekiz mislinden fazla ise vergi, kıymeti hazıra üzerinden bin de altı olarak istiyfa edilir.
- B) Kıymeti mukayyedei sabıkası bulunmayan arazinin vergisi, kezalik kıymeti hazıra üzerinden binde altı olarak istiyfa edilir. Bu iki halde alınacak verginin sekizde üçü Menafi ve İane hisselerine ait olup dördüncü madde mucibince tevzi olunur.
- C) Mektum arazinin senei sabıka vergisi ait olduğu senelerdeki ahkâma tabidir.

Ziraat Encümeni Mazbata Muharriri Rahmi Bey, altıncı maddenin B fıkrasındaki “dördüncü madde mucibince tevzi olunur” kelimesinin düzeltimesi gerektiğini bildirmiştir. Çünkü kanuna yukarıda bir madde ilâve edilmiştir. Bu sebeple “beşinci madde mucibince tevzi olunur” demek doğrudur demiş ve teklifi kabul edilmiştir.¹⁹⁴

Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi Bey ise, “Maddede değeri sonradan değiştirilerek arttırılanlar için bir yargı varken, değeri şimidiki durumundan daha noksan olanlar veya binde altıya göre oranı daha fazla kaydedilmemiş olanlar madedede açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Aslında maddenin metninde “Artan” tabiriyle bu ifade kısmen gerçekleştirilmiştir. Encümen açıklamasında, bundan bahsederek değeri düşük olan arazi sahiplerinin değişiklikler için hükümete müracaat edebileceklerini dahi söylemiştir. Yalnız değeri 1331 senesinde yazılmış, günümüzde azalmış olanlar için açık bir hüküm bulunmasının faydalı olacağını düşünüyorum”¹⁹⁵ şeklinde sözlerini ifade etmiştir.

Müzakeresi bittikten sonra Ahmet Remzi Bey, Riyaseti Celileye Altıncı maddeye takririnin D fıkrası olarak ilâvesini teklif etmiştir. “Kıymeti hazıralarının binde altısı 1331 senesindeki kıymeti mukayyedelerinin binde sekizinden noksan olan arazinin vergisi kıymeti hazıraları üzerinden binde altı olarak istifa edilir.” Maddesinin altıncı maddeye D fıkrası olarak ilave edilmesini teklif etmiştir. Teklifi

¹⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 84.

¹⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 84-85.

¹⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 85.

Ziraat Encümeni tarafından da incelendikten sonra oy birliğiyle kabul edilmiştir.¹⁹⁶
Altıncı maddenin yeni şekli şu şekildedir.¹⁹⁷

A) Tadilatı görmüş olan arazinin kıymeti hazırayı mukayyedesini 1331 senesindeki kıymeti mukayyedesinin sekiz mislinden fazla ise vergi kıymeti hazıra üzerinden binde altı olarak istiyfa edilir.

B) Kıymeti mukayyedei sabıkası bulunmayan arazinin vergisi kezalık kıymeti hazıra üzerinden binde altı olarak istiyfa edilir. Bu iki halde de alınacak verginin sekizde üçü menafî ve iane hisselerine ait olup beşinci madde mucibince tevzi olunur.

C) Mektum, arazinin sinini sabıka vergisi ait olduğu senelerdeki ahkâma tabidir.

D) 1331 senesindeki Arazi Vergisinin sekiz misli, hâlihazır kıymetinin binde altısından fazla ise fazlası tenzil edilir.

Madde 7. Esasen tapuda arazi olarak mukayyet iken elyevm çalılık veya su altında kalmak suretiyle bataklık halini almış olan arazi vergisi tezyit edilmez.¹⁹⁸

Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Bey yedinci maddenin sonuna, şimdiye kadar bedeli öşre bağlı olan arazinin öşür bedelleri verilmez, suretinde bir kayıt ilavesini teklif etmiştir. Takririni şu şekilde açıklamıştır: “*Bedeli öşre tabi olan arazi vergi verdiği için onun bu maddeye ilave edilmesi gerekir. Fakat öncelikle bedeli öşre tabi olan arazi nedir? Bunu anlamak gerekir. Bilindiği üzere arazinin mutasarrıfları kiracı hükmündedir. Araziyi mülk hükmünde kullanmak için örneğin değirmen, ağıl, ev vb. bir şey yapacaktır. Arazi-i Milliye üzerinde bir şey; yapmak istediği takdirde onun yeri bedeli öşre bağladır. Zaten orası esasen öşür veriyordur. Öşürden mahrum kaldığı için ayrıca bir bedeli öşre tabi olur. İşte buna bedeli öşür denir ve seneden seneye bu öşrü bir vergi hükmünde ödenir. Aşar usulü ilga edilmesine rağmen bedeli öşre bağlı olan arazi vergileri baki kalır. Bununla beraber bedeli öşür vergisinden başka arazi vergisi adıyla bir vergi vardır. Bir de arazinin ayrıca vergisi vardır. O da istiyfa olunur ki bu arazi mutasarrıfları katiyen tasarruf edemeyecek bir hale geleceklerdir. Bu sebeple şimdiye kadar bedeli öşre bağlı olan*

¹⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 85-86.

¹⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 86.

¹⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 86.

arazinin öşür bedelleri verilmez, suretinde bir kayıt ilavesini rica edeceğim”¹⁹⁹ demiştir.

Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey, Abdullah Azmi Bey’in tavrının gereksiz olduğunu belirtmiştir. Aşar usulü mülğadır. Bu madde ile bilcümle ahkâm mülğadır, dedikten sonra öşür kalmıyor ki bedeli öşür kalsın demiştir. Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey’de açık bir şekilde yazılmasının daha iyi olacağını ifade etmiştir. Reis Bey, Abdullah Azmi Bey’in tavrılarını reye arz etmiş ve oy birliğiyle kabul edilmiştir. Yedinci maddeye yapılan ilaveyle yeni şekli şu şekildedir.

Madde 7. Esasen tapuda arazi olarak mukayyet iken elyevm çalılık veya su altında kalmak suretiyle bataklık halini almış olan arazi vergisi tezyit edilmez ve bedeli öşür olarak evvelce bittakdir alınmakta olan vergiler badema alınmaz.²⁰⁰

Madde 8. Musakkafat Kanun’unun üçüncü maddesinde zikrolunan havlu ve bahçe fazlaları vergisi zamma tabi olmayıp tahakkuku aslileri üzerinden istiyfa olunur.²⁰¹

Madde 9. İşbu kanun ahkâmına tevfiiki muamele edilmeyen ahvalde istiyfası lâzım gelen vergi cezaen üç kat olarak tahsili emval kanununa tevfikân tahsil olunur.²⁰²

Sekizinci ve dokuzuncu maddenin okunmasından sonra madde hakkında söz isteyen olmamış aynen kabul edilmiştir.

Madde 10. Aşar Nizamnamesi’yle işbu kanuna mugayir bilcümle ahkâm mülğadır.²⁰³

Artvin Milletvekili Hilmi Bey ve Ardahan Milletvekili Talat Bey 10. Maddenin açıklanmasından sonra Artvin, Kars ve Ardahan illerinin 10. maddedeki kanundan yararlanamadıklarını ifade etmişlerdir. Artvin Milletvekili Hilmi Bey bu konuda şu sözleri söylemektedir: “*Efendim! Vilâyet-i Selâsede aşar yoktur. Vilâyet-i Selâse bu kanundan istifade edemiyor. Çünkü Ruslar vaktiyle biraz arazi tefrik ederek bağdan, tarladan, çayırdan ne alınacaksa bunu bir vergi halinde halka yüklemişlerdir. Yani bir halka ne kadar yük vereceklerse yüklemişlerdir. Şimdi biz bunu eski Rubleyi on misli yükselttik, 75 kuruş yaptık. Sonra ağnam parası aldık. Ruslar almazken birçok*

¹⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 86-87.

²⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 87.

²⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 88.

²⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 88.

²⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 92.

vergi yükledik. Şimdi ben zannediyorum ki, Maliye Vekili Beyefendi hiç olmazsa burada tahrir neticesine kadar aşar kısmını ayırsın. Bizim vaktiyle alıp aşar diye koyduğumuzu ayırsın! Çünkü Artvin Vilâyeti tütün zerriyatı yapıyor ve ihracat yapıyor. Tütün, Hopa'da tutulacaktır. Gayet müşkül bir vaziyete düşecekler. Rica ederim bu cihetleri Maliye Vekili Bey izah buyursunlar”²⁰⁴

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey, tahrir yapılmadan Hilmi Bey’in istediği şeyin yapılmasının mümkün olmadığını ve tahrir neticesine kadar o kanunun devam edeceğini söylemiştir.²⁰⁵

Ardahan Milletvekili Talat Bey, Maliye Vekilinin bu konuya açıklık getirmesini istemektedir. “Bu konuyu açıklamak gerekir. Yani maktu vergi usulü baki kalacak mıdır, kalmayacak mıdır? Sonra bu yoruma açık bir meseledir. “Bilcümle ahkâm mülgadır.” deniyor. Elviye-i Selâse’den alınan maktu vergiler, köylerde aşar ve araziden alınan vergidir. Yani üç vergiye denk olmak üzere maktu vergi alınıyor. Bu kanun mucibince her yerden aşar usulü kalktığı, mahsulât-ı araziye müstesna olmak üzere herkes vergiden kurtulduğu halde Elviye-i Selâse’den alınan maktu vergiden aşar hissesi düşürülmeyecek midir?”²⁰⁶ Diye, sormuştur.

Ancak Maliye Vekili tahrir bitinceye kadar o vergiyi almaya devam edeceklerini bildirmiştir. Daha sonra da konu görüşülmek üzere Kavanini Maliye Encümeni’ne havale edilmiştir ve onuncu madde kabul edilmiştir.²⁰⁷

Madde 11. İşbu kanun, 1 Mart 1341 tarihinden itibaren meriyülicradır.

Madde 12. İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.

Madde-i Muvakkate. İşbu kanunun mevkii meriyete vazı esnasında öşrü verilmiş olarak mevcut mahsulâtı arzıyeden tekrar vergi alınmaz.²⁰⁸

²⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 92.

²⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 92. Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey konuşmasında ayrıca şu hususlarada dikkat çekmiştir: “Tahrir yapmadan beyefendinin buyurduğu işi yapmak imkânı yoktur. Tahrir olmadıkça ne kadarı arazi vergisidir, bilmek imkânı yoktur. Tahrir heyetleri oradadır. Kıymeti anlaşılmalıdır. Aşar ne kadardır, kâr mı edeceklerdir? Ne kadarı aşardan gelmiştir, bu anlaşılmalıdır. Zannediyorlar mı ki kâr edeceklerdir. Bütün Elviye-i Selâse’nin aşar ve arazi vergisi (150) bin liradır. Bütçe elimizdedir. Üç vilâyetin bütün hâsılâtının hükümete verdiği hisse bütçenizde yazılıdır. Bundan bir kâr ve zarar olacağını hiç ümit etmiyorum. Çünkü ayırmak imkânı yoktur. Evvelâ arazinin kıymetini bilmeliyim ki ayırt edebileyim ve ayrı bir kanunu vardır. Tahrir neticesine kadar o kanun devam edecektir.”

²⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 92.

²⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 94.

²⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 94.

Madde-i Muvakkate okunduktan sonra alkışlarla kanunun müzakeresi sona ermiştir. Kastamonu Milletvekili Fuat Bey, kanunun kabulünden dolayı heyet-i celileye bütün çiftçiler adına şükranlarını bildirmiştir. Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı ve Kastamonu Milletvekili Fuat Bey, bu kanunu “*Rençberin Bayramı Kanunu*” olarak değiştirilerek, bugünü çiftçinin bayram günü olmak üzere kabulünü teklif etmiştir. Fakat takrirleri kabul edilmemiştir.²⁰⁹

Aşar Kanunu 1 redde karşılık 151 oyla kabul edilmiş ve aşar vergisi kaldırılmıştır. Reddeden kişi Biga Milletvekili Şükrü Bey olmuştur.²¹⁰ Şükrü Bey aşar vergisinin kaldırılmasına karşı değildir. Aşar vergisinin kaldırıldıktan sonra doğuracağı sonuçlar yeterince düşünülmeden, alelacele bir şekilde karar verilerek kaldırılmasını doğru bulmadığı için kanunu kabul etmemiştir.

Aşar vergisinin kaldırılması memlekette büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Aşar vergisinin kaldırılmasından dolayı duyulan memnuniyet, meclise birçok bölgeden gelen teşekkür telgraflarıyla belirtilmiştir.²¹¹

2.4.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklarında Aşar Vergisinin Kaldırılmasına Taraftar Olan Görüşler

Aşar kanununun müzakeresi sırasında söz alanlardan, Başvekil Ali Fethi Bey, Besim Bey, Ahmet Hamdi Bey ve Ahmet Remzi Bey tasarının lehinde olmuşlardır. Aşar vergisinin kaldırılmasından yana olan milletvekillerden Başvekil Ali Fethi Bey meclisteki konuşmasında, “*memleketin kalkınabilmesi için başlangıçta köylüyü zenginleştirmek gerekir. Ancak bu vergi köylüyü kıt kanaat derecesinde geçindirmektedir. Bazen onu dahi başaramamış ve köylüye tohumluk dağıtmak mecburiyetinde kalınmıştır. Bunların tek sebebi aşar vergisidir. Aşar vergisi kalkarsa köylü zengin olacak, memleketimiz refah seviyesine ulaşacaktır. Verginin*

²⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 94-95.

²¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 17.2.1925, C. 2, İ. 58, s. 96. bk. Ek 6.

²¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 1.3.1925, C. 1, İ. 67, s. 64. “Aşarın ilgası dolayısıyla Araç, Akhisar, Alaşehir, Ulus, Ünye, İnebolu Boğazlayan, Bilecik, Tekirdağ, Safranbolu, Haymana, Daday, Küplü, Küre ve Gülpazarından mevut teşekkürü havi telgrafnamelere Divanı Riyasetten münasip cevaplar yazılacaktır”; TBMM Zabıt Ceridesi, 22.2.1925, C. 1, İ. 62, s. 239-240; “Aşarın ilgası dolayısıyla Devrekani, Sinop, Salihli, Arapkir, Kadınhanı, Gerze belediye riyasetleriyle, Arapkir Türk Ocağı’ndan ve İzmir Ticaret Odası ve Devrekani ve Kastamonu Çiftçiler Birliği reisliklerinden ve Taşköprü zürramdan mevut ve teşekkürü mutazaminin telgrafnameler.”

kaldırılmasının ardından atılacak ilk adımın ise, aşar vergisinin yerine arazi vergisi alınması olacağını” ifade etmiştir.²¹²

Aksaray Milletvekili Besim Bey konuşmasında, iltizam sistemiyle birlikte ortaya çıkmış olan mültezim sınıfının köylüyü ezen, köylünün emeğini yiyen aynı zamanda da devleti dolandıran asalak bir sınıf oluşturduğunu, bu sistem kaldırılmazsa ne köylünün ne de memleketin tam anlamıyla refaha ulaşabileceğini ifade etmiştir. Bu kanun teklifinin meclis adına büyük ve tarihi bir şeref olduğunu söylemiş ve aşarın kaldırıldığı günün milli bayram olmasını teklif etmiştir.²¹³

²¹² TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 11.

²¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 7-8. Besim Atalay konuşmasında ayrıca şu hususlara da dikkat çekmiştir: “Arkadaşlar! Zavallı beşeriyet şimdiye kadar dertli omuzları üstünde bin türlü esaretin acı yüklerini taşıyordu. Bedenen esir, fikren esir, hatta toprak itibariyle de esir idi. Pek yakın zamanlara kadar bu çeşit çeşit esarat yükleri altında inleyen beşeriyet yavaş yavaş bu esaret yüklerini atmaya başladı. Araziden alınan vergi dahi eskiden beri devam eden arazi esaretinin bir başka şekliydi. Bu esaret zamana göre, memleketlere göre değişiyordu. Kadim Roma’da halkın bir karış toprağı yoktu, İslâmlık bir dereceye kadar bu esareti tahfif etti. Sadrı İslâm’da iğtinam edilen arazi ikiye ayrılır bunun bir kısmı süvarilere, bir kısmı da piyadelere temlik ediliyordu. Süvari, piyadenin iki misli arazi alıyor ve aldığı arazide istediği gibi tasarruf ediyordu. Sonraları Halefiler zamanında arazi bir takım aksama ayrıldı. Arazi-i memlûke, arazi-i emiriyeye, arazi-i mevkûfe, arazi-i metruke namıyla bir takım aksama ayrıldı ki en büyük parçalar arazi-i emiriyeye veriliyordu. Ufak bir sebeple, temellük edilmiş olan, arazi-i emiriyeye ve arazi-i memlûkiye intikal ediyordu. Bu da demin arz ettiğim arazi esaretinin kısmen tehaffûf etmiş şeklinden başka bir şey değildi. Fatih, Eski Türk usulü tarzında, teşkilâtını bir hakanın emri altında toplanan muhtelif hanların idaresinde olmak üzere tımar ve zeamet usulünü ihdas etti. Tanzimatı Hayriye her millî teşkilâtı yıktığı gibi bunu da ortadan kaldırdı ve aşar usulünü ipka etti. Tımar ve zeamet usulü devam ettiği müddetçe memleket az çok mamur idi. Çünkü tımar ve zeamet sahibi olan zat, az çok toprağın imarını düşünürdü. O toprağı ne kadar imar ederse kendisinin maddî menfaati de o kadar çoktu. Bu lağvedilerek iş aşara bindikten sonradır ki, memleket harabiye yüz tutmuştur. Arz ettiğim gibi muhtelif hükümetlerin arazi üzerinde ve araziden alınan vergi üzerinde muayyen bir takım sistemleri vardı. Hilafet, sistemi, sadrı İslâm’da, arazi-i öşriye ve arazi-i haraciye namıyla ikiye ayırmıştı. Sonra Tanzimat zamanında aşarı tezyit ederek ipka etmek gibi bir takım şekiller ve suretler ihdas edildi. Meşrutiyet idaresi zamanında malî ve iktisadi bir sistemimiz teessüs edememişti. Hâlbuki bu kadim esarete ait olan şeklin bilhassa Cumhuriyet zamanında değişmesi icap ediyordu. Bunu değiştirmek evvelâ bizim umdelerimize sadık kalmamız itibariyle bize bir vecibe idi. Saniyen arz ettiğim gibi bize esaret devirlerini hatırlatan, halkın üzerine bin türlü mezalim yükü yükleten aşarın daha fazla ipka edilmemesi lâzımdı. Arkadaşlar! Size şahidi olduğum bir fedadan bahisedeceğim. Nasılsa bir köyde taşir zamanında bulunuyordum. Sabaha kadar sarhoş olarak, karı oynatarak vakit geçiren iki mültezim sabahleyin geldiler. Mehmet Ağa isminde birinin harmanının başında durdular. Ne vereceksin? Diye sormadan “Ayarıcı Ahmet ölç şuradan” dedi ve Allahuekber diyerek namaza durdu. Hâlbuki sabaha kadar sarhoştum. Namaz bozulmaz, namaza taarruz edilmez. O, ölçüyor gidiyor, harmanın yarısı bölündü. Daha namaz bitmiyecek mi? Nihayet namaz bitti. İki kamçı herifin sırtına “Sen çaldındı, sen aldındı” Allah şahitki bunu gözlerimle gördüm arkadaşlar. Adamaçığızı bir iyice dövdü. Oradaki hâsılâtın yarısı kalmadı. Ondan sonra kalk bakalım dedi. Arkasından imam geldi, hakkını aldı, berber geldi hakkını aldı, tahsildar geldi hakkını aldı. Harman sahibesi kadıncağız orada oturdu başladı ağlamaya. Öşürün tarzı cibayeti bu kadar caniyane ve hainane bir şekilde devam ediyor. Garp vilâyetleri kısmen bu yükü atmışlardır. Fakat zannederim bazı yerlerde yer yer devam ediyor. Bir sınıf halk bizde Tanzimat’tan beri türemiştir. Bunların üç beş dönüm arazisi ve iki dükkânı vardır. Bu sene onun tapusu kendisi üzerindedir. Gelecek sene oğluna geçmiştir. Öbür sene karısına beriki sene filâna hülâsa değiştirir durur. Çünkü bu sene kendisi borçlu, gelecek sene oğlu dolandırır. Öbür sene başkası dolandırır. Arkadaşlar! Bu sınıftır ki memlekette hiyaneti, taassubu her türlü fenalığı terviç ediyor. Bunların

Bozok Milletvekili Ahmet Hamdi Bey ise konuşmasında, aşarın tahsil usulünden dolayı anadoluda büyük bir zulüm yaşandığını, bu zulmü hissedenlerin başında da köylünün olduğunu söylemiştir. Ayrıca kabul edilmiş olan ilkelerden birisinin de aşar vergisinin tahsil usulünde düzenlemeler yapmak olduğunu, fakat iki, üç seneden beri bunu uygulayamadıklarını ve geç kaldıklarını belirtmiş, aşar vergisinin kaldırıldığı gün köylünün tam anlamıyla inkılâbı hissedeceğini ifade etmiştir.²¹⁴

Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi Bey ise, “aşar vergisinin kaldırılmasının aleyhinde söz alan ve müzakereyi ileri bir tarihe ertelelemek isteyen arkadaşların, köylünün üzerinde bir sene daha bu yükün kalmasına razı oluyorlardır. Aşar vergisinin kaldırılması konusunda bugüne kadar esaslı bir adım atılmamıştır. Bunun nedenlerinden biri büyük bir gelir kaynağı olduğundan dolayı kaldırılmasının ortaya çıkaracağı sonuçlardan korkulmasıdır. Bir diğer nedeni ise, hükümetin gerçek anlamda vergilerin halk üzerinde yarattığı etkiyle ilgilenmemesinden kaynaklanmaktadır. Aşar vergisinin iktisadi alanda çiftçinin üzerinde ne kadar yıkıcı bir etkisi varsa, toplumsal alanda da o kadar yıkıcı bir etki yaratmaktadır. Bu sebeple verginin herhangi bir sebeple olursa olsun gecikmesi, başka bir incelemeye tabi tutulması ne köylünün, ne de aşar vergisi yüzünden zarar görenlerin menfaatlerini düşünme açısından doğru değildir”²¹⁵ demiştir.

Aşar vergisinin kaldırılmasına taraftar olan kişilerin düşünce açısından birleştikleri nokta, aşar usulünün tahsil biçiminden kaynaklanan sıkıntılardan dolayı ne memleketin ne de köylünün istenilen refah seviyesine ulaşamadığı, verginin kaldırılıp kaldırılmaması hususunda daha fazla düşünmenin bir anlamı olmadığı ve bu sebeple bir an önce müzakereyi bitirip, maddelere geçilerek aşar kanununun kabul edilmesi gerektiği hususunda görüş birliği içindedirler.

hükümetle halk arasında vasıta olmaktan başka hiç bir işleri yoktur. Aşar vakti gelinceye kadar kahvede çubuğunu çeker keyfine bakar. Aşar zamanı geldimi alelûsul uzlaşırlar. Üçü beşi bir evde toplanırlar, sen bu köyü alacaksın, ben burayı alacağım. Sen öbür tarafını alacaksın, aralarında kararlaştırılır. Bunlar hükümetin karşısına çıkarlar, muayyen bir hadde kadar arttırırlar. Ondan sonra bırakırlar. Üzerlerinde kalır ve bu aldıkları kan, irin olan şeyi kemali afiyetle yerler. Arkadaşlar! Halkın alın teri olan şeyleri böyle türemiş, tufeyli bir sınıfa yedirmek caiz değildir. Bendeniz eğer millî bayramların çokluğuna taraftar olaydım, aşarın ilgası gününün millî bayram ittihazını teklif ederim. Çünkü köylü sınıfı inkılâbın manasını ancak bu şekilde duyacak ve bu şekilde anlayacaktır. Arkadaşlar! Bu kanunun teklifi Meclisi Âliniz için Heyeti Celileniz için büyük ve tarihî bir şereftir.”

²¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 10.2.1925, C. 1, İ. 52, s. 280.

²¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 10.2.1925, C. 1, İ. 52, s. 280.

2.4.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklarında Aşar Vergisinin Kaldırılmasına Karşı Olan Görüşler

Aşar kanununun müzakeresi sırasında verginin kaldırılmasına karşı olan kişilerden biri Trabzon Milletvekili Ahmet Muhtar Bey'dir. Ancak Muhtar Bey aşar vergisinin kaldırılmasına değil, gerekli müzakerenin yapılmadan ve bütçe açısından gerekli tedbirler alınmadan, devletin en önemli gelir kaynaklarından birinin kaldırılmasına karşı çıkmaktadır. Muhtar Bey konuşmasında, *“aşar vergisinin çiftçi üzerinde ağır bir yük olduğu ve senelerden beri devam eden bu yükü hafifletmek, belki de çiftçinin üzerinden kaldırmak konusunda hemfikir olduklarını belirtmiştir. Ancak diğer taraftan memleket iktisadi ve mali bir buhran geçirmektedir. Memleketi idare ve imar etmek için para gereklidir. Aşar vergisini kaldırmak, memleketin gelirlerine birden bire dokunmak, memleketi idare için gerekli olan parayı da kaldırmak demektir. Bu mesele bütçe meselesidir. Gerek mükellefine gerek hükümete etkisinin ne olacağını araştırılması ve acele bir karar verilmemesi gereklidir”* şeklinde sözlerini ifade etmiştir.²¹⁶

Aşar vergisinin kaldırılmasının aleyhinde görüş bildiren kişilerden bir diğeri de, Karesi Milletvekili Vehbi Bey'dir. Vehbi Bey de Muhtar Bey gibi aşar vergisinin kaldırılmasına karşı değildir. Birinci maddeyle birlikte aşar vergisi mülğadır denildikten sonra, diğer maddelerde köylü üzerinden yine birtakım vergiler alınmaya devam edildiğini, bu durumun doğru olmadığını vurgulamıştır. Bu sebeple tasarının aleyhinde bulunduğunu ve aşarın tamamen ilga edilmesini, vergi kısmının ise incelenmesi için Ziraat Encümeni'ne gönderilmesini teklif etmiştir.²¹⁷

Aşar vergisinin kaldırılmasının aleyhinde olan kişilerin düşünce açısından birleştikleri nokta, yapılan müzakerenin yeterli olmadığı ve aşar vergisinin düşünülmeden alelacele bir şekilde kaldırılmasının doğru olmadığı düşüncesidir. Çünkü memleket zor günler geçirmiş ve acil gereksinimlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple, aşar vergisini kaldırmak yerine üzerinde ıslahat yapılması ve verginin daha uygun bir orana çekilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır.

²¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 15.2.1925, C. 1, İ. 56, s. 8-9.

²¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 10.2.1925, C. 1, İ. 52, s. 277-280.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AŞAR VERGİSİNİN KALDIRILMASININ SOSYAL VE EKONOMİK SONUÇLARI

3.1. Aşar Vergisinin Kaldırılmasının Ekonomik Sonuçları

Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar, Türkiye bir savaş alanı görünümündedir. Bunun sonucu olarak da, üretim hızlı bir şekilde düşmüş, ülkenin üretici sınıfını oluşturan erkekler savaş nedeniyle askere alındığı için iş gücünden yoksun kalmış, üretici durumundan çıkan kişiler artık tüketici konumuna gelmiş ve ekilip biçilen yerler, bizzat savaş alanı olmuştur. Bu kayıplar nedeniyle, Türk tarımı savaş yıllarında büyük bir yıkım yaşamıştır. Cumhuriyet'in ilanının ardından tarımla uğraşan kesimi bir miktar da olsa rahatlatmak adına 1925 yılında aşar vergisi kaldırılmış, kaldırılması ülke çapında büyük yankılar uyandırmıştır.²¹⁸

Aşarın yerine getirecek vergiye ilişkin kanun gerekçesinde aşar vergisinin tarım kesimi için taşınmaz ve biktirici bir yükümlülük haline geldiği belirtilmiş ve bu yasa tasarısında amaç, tarım ürünlerinin safi hâsılasının vergiye tabi tutulması ilkesine ve aşar vergisinin serbest tarımı kısıtlayan ilkelerinin ortadan kaldırılması ile halkın gereksinimlerini baskı altına almayacak bir şekilde tahsiline yönelik olması belirlenmiştir. Bu amaca ulaşılması, tarımla uğraşan kesimin tüketimlerine ilişkin olan bölümünü vergi dışı bırakmak suretiyle mümkün görülmüştür.²¹⁹

²¹⁸ Kenan Kırkpınar, "Aşarın Kaldırılması Ege Bölgesindeki Sonuçları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987, s. 77.

²¹⁹ Ertuğrul Baydar, "Aşarın Kaldırılması (Belgeler)", *Maliye Dergisi*, S. 34, Temmuz-Ağustos, 1978, s. 22.

Aşar vergisinin kaldırılmasıyla ortaya çıkan ilk sorun, gelir açığı ve bunun kapatılması konusu olmuştur. Aşarın kaldırılmasıyla bir yandan kamu kesimi büyük bir gelir açığı boşluğuna düşmüş, diğer yandan ise, ekonomi ve sermaye birikiminin temel kaynağını büyük oranda kaybetmiştir. Bu ilk etki, zincirleme bir şekilde, ileriki aşamalarda da olumsuz etkilerini ekonomi üzerinde göstermiştir.²²⁰

Aşarın kaldırılıp yerine fiili üretimi arttıracak bir vergi konulmaması ile kamu hizmetlerinin ve sanayileşmenin finansman yükü önemli ölçüde kırsal alandan kentsel alana kaymıştır.²²¹ Osmanlı Devleti'nde vergi yükü büyük oranda tarım kesimi üzerinde yer almış, kentler ise çok düşük oranda vergilendirilmiştir. Köylü vergisini vermiş, askere gitmiş, tarımla uğraşmış ve mültezimlerin zorbalıklarıyla boğuşmuştur. Ancak aşarın kaldırılmasıyla bu duruma bir son verilmiştir.²²²

Mecliste, hükümette ve basında hemen hemen herkese göre, aşarın kaldırılmasının çok haklı nedenleri bulunmaktadır. Oysaki Türkiye nüfusunun % 80'inden fazlası tarım kesiminde yaşamakta, GSMH'nın %50'den fazlasını tarım kesimi oluşturmaktadır. Ekonomik gelişmenin başında tarım kesiminin dolaysız vergilerin²²³ alanı dışına çıkartılması, erken dönemde kentsel ekonominin ana unsurunu oluşturan sanayi ve hizmet kesimi üzerinde vergilerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Sanayi kesimi yetersiz olduğundan ve ekonomide kurumsal yapı ve vergi yönetiminin gelişmemesinden dolayı, dolaylı vergilere ve dolaysız vergilerde ise ücretlilere yönelme olmuştur. Buna ilaveten iç tasarruf ve birikim yetmeyince dış tasarruflar gündeme gelmeye başlamıştır.²²⁴

Aşarın kaldırılmasının sonucunda kısa dönemde devlet gelirlerinde azalma görülmemiş, diğer kaynaklarla bu açık kapatılmıştır. Aşarın kaldırılmasının ardından aşar kanunuyla ilk adım atılmış, aşar kaldırılırken, sınırlı olarak belirli ürünlere

²²⁰ Gülsevin Okçuoğlu, İzzettin Önder, "Aşarın Kaldırılması", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 45, S.1-4, İstanbul, 1987, s. 267.

²²¹ İzzettin Önder, "Aşarın Kaldırılması", *Toplum ve Bilim*, S. 13, İstanbul, 1981, s. 86.

²²² Nevin Coşar, "Aşar Vergisinin Kaldırılmasının Kısa ve Uzun Dönemli Etkileri", *Toplumsal Tarih*, C. 6, S. 36, İstanbul, 1996b, s. 9.

²²³ "Dolaysız vergi: Ticaret ile uğraşanların kazandıklarından veya maaş karşılığında çalışan memur ve işçilerin ücret ve maaşlarından kesilen vergidir. Bu vergilere, gelir vergisi, kurumlar vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, emlak vergisi üzerinden alınan vergiler örnek olarak gösterilebilir." Uğur Büyükçulcu, "Kurumlar Vergisinin Şirketlerdeki Vergi Yükü Üzerine Bir Değerlendirme Isparta Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, s. 13.

²²⁴ N. Coşar, 1996b, s.9.

uygulamak üzere toprak mahsulleri vergisi konmuştur.²²⁵ Toprak mahsulleri vergisi yasasına göre pazarlanan hububat değerinin %10'u, ticari ürünlerin ise %8'i vergiye tabi tutulmuştur. Yeni verginin tahsili için 5.000 memur gibi büyük bir memur kadrosu, aşar mültezimleri ve emanet usulü gibi farklı tahsil mekanizmalarından oluşan karmaşık bir yapı meydana getirilmiştir. Bu vergiden elde edilen gelirin önemli bir kısmı tahsilât mekanizması tarafından kullanılmıştır. Toprak mahsulleri vergisi aşar vergisini telafi etmek için konulmuş, fakat beklenen etkiyi gösterememiştir. Nihayetinde uygulandıktan sonra bir yıl gibi kısa bir sürede kaldırılmıştır.²²⁶ Çiftçinin satmayacağı mahsulden aşar alınmayacak ve bir de verginin miktarı %12 buçuktan %10'a indirilecek olmasına rağmen, buna karşılık şimdiye kadar harman yerinde aynen alınan aşar vergisi nakden alınmaya başlanmış olmakla beraber, öteden beri nakden alınan arazi vergisi tam sekiz kat arttırılmıştır. Ancak aşarın kaldırılmasıyla ortaya çıkan gelir açığı, arazi vergisinin sekiz kat arttırılmasıyla karşılanamamıştır.²²⁷ 1924 yılında ağnam vergisi, beyanname usulüne geçilerek, sayım vergisi adını almıştır. 1925 yılında tekel ürünlerine çeşitli zamlar uygulanmıştır. Tüm bunların yanı sıra vergi sistemi yeniden düzenlenerek, 1926 yılında temettü vergisi kazanç vergisine dönüştürülmüştür. 1926 yılında umumi istihlak vergisi getirilmiş, ancak uygulamadaki sorunlar nedeniyle 1927 yılında kapsamı daraltılarak yerine muamele vergisi getirilmiştir.²²⁸ Bu verginin hükümet geliri içindeki payı %20'lere ulaşmıştır. Ancak bir yıl sonra, bu vergi hizmetler ve mallar üzerine salınan yeni bir dolaylı vergi ile değiştirilmiştir. Dolayısıyla aşar kaldırılarak, hükümet tekelinde bulunan dolaylı vergilerin (tuz, şeker ve gazyağı) yükseltilmiş olması ana hatlarıyla tüketici sınıflardan tarım kesimine bir gelir aktarımı olarak yorumlanmıştır²²⁹, bu maddelerden elde edilen gelir, toplam gelirin % 9'unu oluşturmuştur. Satış vergileri ve yüksek fiyatlı tekel maddeleri, köylü tüketimi düşünülerek belirlenmiştir. Örneğin 1931'de, zengin bir çiftçi milletvekili, bu yeni

²²⁵ *Tevhid-i Efkâr Gazetesi*, 16 Şubat 1925.

²²⁶ Oya Silier, *Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul, 1981, s. 38-39.

²²⁷ *Vatan Gazetesi*, 21 Şubat 1925.

²²⁸ N. Coşar, 1996b, s. 8.

²²⁹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, İmge Kitabevi Yay., 15. Baskı, Ankara, 2011, s. 54-55.

durumun kırsal nüfus üzerindeki etkisinin, aşarınkinden az olmadığını şikâyet etmiş, aşarın sadece kılık değiştirdiğini söylemiştir.²³⁰

Mükelleflerin tamamının ödemiş olduğu vergiler 1930 yılında vergi gelirlerinin %68'ini oluşturmaktadır. Bina sahipleri vergilerin %6,3'ünü, çiftçiler %15,5'ini, serbest meslek sahipleri ve ücretliler ise vergilerin %10,6'sını ödemektedirler. Ancak 1934 yılında bu dağılım değişmiş, bina sahipleri, çiftçiler ve tüm mükelleflerin ödediği vergilerin vergi gelirleri içindeki payı düşerken ücretlilerin ödediği vergilerin payı artış göstermiştir. 1929 Dünya Ekonomik Krizi sırasında getirilen İktisadi buhran vergisi, muvazene vergisi gibi vergiler ücretler üzerinden alınmıştır. Bunun sonucunda ise dolaysız vergiler ücretler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yıllarda ücretliler dolaysız vergilerin %62'sini ödemişlerdir. Ancak bu dağılım daha sonraki dönemlerde de devam etmiş ve adaletsiz bir vergi yapısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Aşar vergisinin kaldırılmasıyla vergi yükü dolaysız vergilerin ağırlıklı olduğu bir yapıdan dolaylı vergilerin²³¹ ağırlık sahibi olduğu bir yapıya bürünmüştür. 1929 Dünya Ekonomik Krizinden sonra ise getirilen olağanüstü vergiler ile dolaysız vergilerin payı artmış, böylece vergi yapısı köylülerin yoğun olarak vergi ödediği bir yapıdan ücretlilerin daha fazla vergi ödediği bir yapıya doğru yönelmiştir.²³²

Aşar vergisinin kalkmasıyla birlikte köylü %12'lik bir fazlaya sahip olmuş ayrıca, nakdi vergilerini ödeyebilmek için hayvanlarını ve hayvandan elde ettikleri ürünleri pazarda satmıştır. Pazarlanabilir artışın artması ile piyasa ilişkileri genişlemiştir. Böylece tarımdan sağlanan kârlar ekili toprakların genişletilmesinde ve ticari tarımın gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Ancak üretim artışını sadece aşar vergisinin kaldırılmasına bağlamakta pek doğru değildir. 1920'lerde tarım geniş bir biçimde teşvik edilmiş, ekonomide ise pazar ve para ekonomisini yaygınlaştırmanın amacı güdülmüştür. Uygulanan tarım teşvik politikası da bunu amaçlamış, ticari ürünler daha çok teşvik almıştır. Tarımsal üretimi artırmak üzere alınan önlemlerin de üretimin artırılmasında önemli payı olmuştur. Bu nedenle, aşarın kaldırılması tarıma yönelik alınan önlemlerin sadece bir parçası olmuştur. Tarımsal üretimi teşvik

²³⁰ Ç. Keyder, 1993, s.45.

²³¹ “Dolaylı vergi: Bireyin toplam gelirin ve servetine bakılmaksızın, devletten bir hizmet almaları veya bir malı satın almaları sonucunda alınan vergidir. Bunlara KDV, tekel ve benzinden alınan akaryakıt tüketim vergisi, harçlar, gümrük vergisi, özel iletişim vergisi örnek gösterilebilir.” U. Büyükçulcu, 2006, s. 13.

²³² N. Coşar, 1996b, s. 8-9.

edici bu önlemler sonucunda köylü pazara daha çok açılmış ve tarımsal üretim artmıştır. Büyük çiftçiler de ise dünya pazarı ile ilişkiler daha da güçlenmiştir.²³³

Ancak tarımsal üretimi artırıcı ekonomik önlemleri tamamlayacak, üretim ilişkilerini düzenleyici önlemler alınmamış, kredi mekanizmasının düzenlenmesi, tarımsal eğitim gibi birçok konuda bir çözüm bulunamamıştır. Dünya krizi sebebiyle Türkiye ekonomi politikasını değiştirmiş, tarım öncelikli bir sektör olmaktan çıkmış ve sanayi sektörü ön plana alınmıştır. 1920'lerde tarımın teşvik edilmesiyle, tarımın bir süre için ekonomi politikasında önemli bir yer işgal edeceği hatta, ekonomik kalkınmada bir başlangıç noktası olarak alınacağı ihtimali ortaya çıkmıştır. Fakat bu görüntü çok uzun sürmemiştir. Yönetenler ülke ekonomisini yaşayan ve gelişen bir organizma gibi düşünmemişlerdir. Bu sebeple sanayileşmeye öncelik verilirken, tarım ihmal edilmiştir. İthalatta getirilen sınırlama ve yasaklamalar, ayrıca da ihracat olanaklarının daralmasıyla büyük çiftçilerin yaptığı makine ithalatı düşmüş ve dış pazarlarla bağlantısı kopmuştur. Hükümet, orta çiftçilerle ittifak kurarak tahıl üretimini desteklemiş ve tahılda kendine yeterliliğin elde edilmesine çalışılmıştır.²³⁴

3.1.1. Aşarın Kaldırılmasıyla Ortaya Çıkan Boşluğun Doldurulması İçin Konulan Vergiler

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde dışa bağımlı bir hal alan ülke ekonomisini içine girdiği çıkmazdan kurtarmak, ülkeyi batılı refah toplumları seviyesine yükseltmek öncelikle iktisadi mali bağımsızlığı gerektirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ve önderliğindeki halk, Kurtuluş Savaşı dâhil hiçbir dönemde bağımsızlığından ödün vermeyerek bu uğurda daima mücadele etmiştir.²³⁵

Mali sistemimiz bugünkü halini almadan önce ilkel bir görünüme sahiptir. Osmanlı'dan kalan sistem ihtiyaçlara cevap vermediğinden her konuda olduğu gibi mali yapıyı düzenleme konusunda da reform ihtiyacı duyulmuş, buna bağlı olarak da vergi çeşitliliği arttırılmıştır.²³⁶ Osmanlı Dönemi'nde devletin gelir kaynaklarını tarım üzerinden alınan vergiler oluşturmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde ise başlangıçta Osmanlı Devleti'nden intikal etmiş olan vergilerin tahsili sürdürülmüş,

²³³ Çağlar Keyder, Faruk Birtek, "Türkiye'de Devlet ve Tarım İlişkileri, 1923-1950", *Birikim*, Türkiye'de Toplumsal Tarih Çalışmaları İçinde, Ankara, 1983, s. 198.

²³⁴ N. Coşar, 1996b, s. 11.

²³⁵ O. Eroğlu, 2010, s. 57.

²³⁶ O. Eroğlu, 2010, s. 57.

1925'ten sonra vergiler konusunda yenileştirmelerin başladığı gözlemlenmiştir.²³⁷ Cumhuriyet Dönemi'nde tarım üzerindeki vergi yükü ısrarla kentlere doğru kaydırılmıştır. İlk olarak 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde, çiftçi grubunun esaslarından biri de aşarın kaldırılması olmuş ve 1925 yılında kabul edilen bir kanunla aşar vergisi kaldırılmıştır. Ağnam vergisine gelince, verginin bütçe gelirleri içindeki payı zamanla eriyerek kaybolmuş ve 1962 yılında gelindiğinde ağnam vergisi de yürürlükten kaldırılmıştır. Cumhuriyet yönetimi 1923-1950 döneminde geçici nedenlerle de olsa kısa ömürlü vergiler uygulamaya çalışmıştır. Bunların başında yol vergisi ve toprak mahsulleri vergisi gelmektedir. 1950-1960 döneminde yeni bir vergi uygulanmamıştır. 1962 yılına gelindiğinde ise zirai kazançların, gelir vergisi içinde vergilendirilmesi kabul edilmiştir. Fakat bu arada ağnam vergisi yürürlükten kaldırıldığından, tarım kesiminin dolaysız vergiler aracılığıyla devlet gelirlerine yaptığı katkıda bir değişim olmamış aksine, 1963 yılı ele alındığında tarımın dolaysız vergilere katkısında bir gerileme olduğu ortaya çıkmıştır. Tarım kesiminin vergi yükünde 1950'den itibaren dikkate değer bir gelişme görülmemiştir.

3.1.1.1. Yol Vergisi

Kurtuluş Savaşı sırasında çıkartılan önemli vergi kanunlarından birisi olan “*Tarik Bedeli Nakdisi Hakkında Kanun*” adını taşıyan 21 Şubat 1921 tarih ve 102 sayılı kanun,²³⁸ 19 Ocak 1925 tarih ve 542 sayılı “*Yol Mükellefiyeti Kanunu*”na dönüşmüştür. Daha sonra 10 Haziran 1929 tarih ve 1525 sayılı “*Şose ve Köprüler Kanunu*” ile 1952 yılında Demokrat Parti Hükümeti tarafından kaldırılana kadar yol vergisi uygulamasına devam edilmiştir.²³⁹ Verginin ödeme biçimi, genel olarak bedenen çalışarak veya bedel verilerek yerine getirilen bir yükümlülüktür. Bunun yanında başlangıçta vergi yükümlüsünün binek hayvanları ile araba ve yük hayvanları da yol vergisi mükellefiyetine tâbi tutulmuştur. Fakat daha sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Yol vergisi, vatandaşların gelir düzeyine bakılmaksızın, her vatandaştan eşit miktarda alınmıştır. Verginin bu özelliği, verginin tahsil

²³⁷ Ş. Ertan Çomaklı, Fatih Koç, Kürşat Emrah Yıldırım, “Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2, 2012, s. 63.

²³⁸ O. Eroğlu, 2010, s. 77.

²³⁹ K. Turan, 1981, s. 307.

edilmesinde önemli problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun için bazı yıllarda uygulanan yol vergisi miktarı ile tahsil edilen yol vergisi miktarı arasında önemli farklar meydana gelmiştir.²⁴⁰

Ülke topraklarında oturan 18-60 yaş arası bütün erkekleri mükellef tutan vergiden, sakatlıklarını raporla belgeleyen fakirler, askerler, köy ve mahalle imam ve muhtarları muaf olmuşlardır. Verginin ödenme biçimi, dört işgünü çalışmak veya işçi yevmiyesini ödemek şeklindedir. Yol vergisi mükellefiyetini para olarak yerine getiremeyenler, buldukları köy ve kasabaya üç saatten daha az uzak olmayan yerlerdeki yol yapım ve onarım işlerinde bu mükellefiyeti bedenen çalışma yoluyla (dört gün çalışarak) yerine getirmişlerdir. Ayrıca devlet memurları ve yabancı devlet vatandaşlarından da yol vergisi tahsil edilmiştir. Yabancı devletlerin sefaretlerinde çalışan görevlilerde, yol vergisi mükellefi olmuşlardır.²⁴¹

Vergi yükümlüsü olan vatandaşlar, yol vergisi mükellefiyetinden kurtulmak için, çeşitli bahaneler göstererek merkezi yönetime başvurmuşlardır. Ayrıca yol vergisi konusunda vergi mükellefiyetleri yeteri kadar aydınlatılmadığı için, bazı zamanlarda kötü niyetli insanlar tarafından istismar edilmişlerdir.²⁴²

Aşarın kaldırılmasının etkisini azaltmak amacıyla devreye konulan vergisel uygulamalardan biri olan yol vergisi, kırsal kesimden alınan önemli bir vergi haline gelmiştir. Yıllarca dert yanılan aşar vergisi kaldırılırken bundan sonra şikâyetler yol vergisi üzerinde toplanmıştır. Verginin miktarı çoğunlukla halkın ödeme gücünün çok üstünde kalmıştır. Vergiyi ödemeyenlere uygulanacak haciz, hapis gibi yaptırımlar nedeniyle gelir düzeyi düşük olan halk elinde avucunda ne varsa satışa çıkarmak ve vergisini ödemek zorunda kalmıştır. İhtiyaç duyulan yol ağının bir türlü yapılamaması, verginin tahsil usulünde uygulanan yöntem, vergiden ek olarak maarif vergisi alınması gibi uygulamalar halkın memnuniyetsizliğini her geçen gün daha da artırmıştır. Yol vergisi 1930'lu yılların en çok şikâyet edilen konusu olmuştur. Cumhuriyet Gazetesi 1930 yılında uygulanan vergiler üzerine bir anket yaparak okuyucularına; “*Hangi vergiler ağırdır?*” ve “*Tahsil şeklinden dolayı şikâyet ettiğiniz*

²⁴⁰ Ali Rıza Gönüllü, “Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yol Vergisi (1866-1921)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 30, 2011, s. 328.

²⁴¹ C. Duru, K. Turan, A. Öngeoğlu, 1982, s. 256; A.R. Gönüllü, 2011, s. 328.

²⁴² A.R. Gönüllü, 2011, s. 328

vergiler hangileridir? sorularını sormuştur. Kırsal kesimin şikâyet ettiği vergiler arasında arazi vergisi, ağnam vergisi ve en çok da yol vergisi yer almıştır.²⁴³

Önemli tarım merkezlerinin ulusal ve uluslararası piyasalara açılmasında ve sermaye birikiminin sağlanmasında belirgin bir rolü olan karayolu yapım faaliyetlerini hızlandırması açısından olumlu katkıları olsa da yol vergisi modern bir vergi uygulaması olarak vasıflandırılmamıştır. Zira bu vergi bütün yetişkin erkekleri ya yol inşaatında birkaç gün çalıştırmak veya emeğin bedelini nakit olarak ödemek mükellefiyeti getirmiştir. Cumhuriyetin karayolu şebekesinin genişlemesine katkısı olan yol vergisinin olumsuz etkisini en çok da nakit ödeme yapamadığı için fiilen çalışan köylüler hissetmişlerdir.²⁴⁴

3.1.1.2. Toprak Mahsulleri Vergisi

1925 yılında yürürlükten kaldırılmış olan aşar vergisinin bir benzeri olan toprak mahsulleri vergisi, köylü üzerinde hem II. Dünya Savaşı'nda hem de savaş sonrasında etkisini gösteren ve aşarın kaldırılmasından sonra toplanmış olan ilk dolaysız tarım gelirleri vergisi olma özelliği taşıyan bir vergidir. Verginin konusu aşar ile benzerlik göstermesine rağmen uygulamada toprak mahsulleri vergisi, aşar vergisinden farklılık göstermiştir. Öncelikle bu vergi, doğrudan devlet eliyle toplanmış ve iltizam usulüne müsaade edilmemiştir.²⁴⁵

Toprak mahsulleri vergisi ilk olarak 15 Mayıs 1943'te TBMM'de görüşülerek toprak mahsulleri vergisi adıyla 4 Haziran 1943'te kanunlaşmıştır. Fakat daha sonra, 19 Nisan 1944'te TBMM'de görüşülerek kanunlaşan Toprak Vergisi Kanunu ile tam olarak uygulamaya konulmuştur. Bu kanun; 1944'ten 1946'ya kadar üç yıl süreyle uygulanmış ve uygulandığı yıllar boyunca büyük tepkilerine yol açmıştır.²⁴⁶

Verginin mali amacı, II. Dünya Savaşı yıllarında devlet hazinesine gelir sağlamaktır, sosyal amacı ise, 1942 yılında uygulanan ve büyük bir tepkiyle

²⁴³ Nuray Özdemir, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yol Vergisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, Ankara, 2013, s. 219-229.

²⁴⁴ Çağlar Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1993, s. 42.

²⁴⁵ Ş. Çomaklı, F. Koç, K.Yıldırım, 2012, s. 62-64.

²⁴⁶ Abdullah Takım, Ramazan Arslan, "İktisat Politikalarında Zorunlu Borçlanmadan Zorunlu Tasarrufa: Varlık Vergisi Tartışmaları", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 2, 2012, s. 224.

karşılaşan varlık vergisinin²⁴⁷ bir uzantısı sayılan bu vergiyle köylü kesimini vergilendirerek, söz konusu tepkileri bir ölçüde hafifletmek olmuştur.²⁴⁸

Verginin mükellefi, vergiye konu olan ürünün olgunlaşma dönemindeki sahipleridir. Arazi kiralık ise kiracı, arazi ortak ise mal sahibi ile kiracı, ortak üründen aldıkları hisseler oranında vergi ile mükelleftirler. Vergi oranı ise; hükümet tarafından belirlenen ilk kanunda %8 ve %12 arasında değişmektedir. Bir yıl sonra çıkarılan ikinci kanunda ise vergi oranı tüm ürünler için % 10 olarak belirlenmiştir.²⁴⁹ Toprak mahsulleri vergisi çiftçinin üzerindeki mali yükü büyük ölçüde arttırmıştır. Çünkü ürünlerini sadece kendi tüketimleri için kullanan küçük çiftçiler kazanmadıkları bir paranın vergisini ödemek zorunda kalmışlardır.²⁵⁰

Toprak mahsulleri vergisine tabi ürünler aşağıda belirtilen üç grup ürün ile ipek kozası olarak belirlenmiştir;²⁵¹

- a. Hububat: Akdarı, arpa, buğday, çavdar, çeltik, kum darı, kaplıca, kuşyemi, mâhlut²⁵², mısır, yulaf,
- b. Bakliyat: Bakla, bezelye, börülce, fasulye, mercimek, nohut,
- c. Diğer Ürünler: Afyon (sakız), antep fıstığı, ay çiçeği, fındık, kendir (tohum), keten, kuru incir, kuru üzüm, narenciye, pamuk, pancar, patates, susam, tütün ve zeytin.

Verginin tahsili bazı ürünlerde aynı bazı ürünlerde ise nakdi yapılmıştır. Vergisi aynı olarak alınan ürünler; hububat grubuna girenler; akdarı, arpa, buğday, çavdar, çeltik, mâhlut, mısır, yulaf, baklagiller grubuna girenler; bakla, bezelye, börülce, fasulye, mercimek ve nohut, diğer mahsullerden; pamuk ve zeytindir. Bunların

²⁴⁷ “Varlık vergisi kanununun 1. maddesi vergiyle ilgi olarak şu ifadeyi kullanmaktadır: "Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere “*Varlık Vergisi*” adı ile bir mükellefiyet tesis edilmiştir." Dolayısıyla, Varlık vergisine II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Türkiye'de enflasyonun artması, karaborsacılığın yaygınlaşması ve bu sayede kazanç sağlayan bir zümrenin ortaya çıkması ile gelişen koşullarda bir defaya mahsus olmak üzere konulan bir servet vergisidir denilebilir. Verginin konusu, servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve olağanüstü gelirleridir.” Kerem Karabulut, “11 Teşrinisanı 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Genel Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 27, Erzurum, 2005, s. 325-326.

²⁴⁸ İ. İnci, 2009, s. 116.

²⁴⁹ *T.C. Resmi Gazete*, 4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, 5423, 7 Haziran 1943; *T.C. Resmi Gazete*, 4553 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, 5693, 23 Nisan 1944.

²⁵⁰ Tefik Çavdar, 2003, s. 328.

²⁵¹ *T.C. Resmi Gazete*, 4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, 5423, 7 Haziran 1943.

²⁵² “Mâhlut: Katılmış, karıştırılmış, karışık, karışım anlamlarına gelmektedir.” bk. F. Devellioglu, 2001, s. 568

dışında kalan ürünlerin vergisi ise nakdi tahsil edilmektedir. Aşağıda belirtilen ürünler bu vergiden muaftır.²⁵³

- a. Şehir, kasaba ve köylerde bulunan ve bina vergisi uygulamasında binaya dâhil sayılan avlu ve bahçelerde yetiştirilen ürünler,
- b. Bahçe ve bağlarda kişisel ihtiyaçlar için yetiştirilen ürünler,
- c. Genel bütçelerle idare edilen daire, teşekkül ve müesseseler ile belediyelere ait tohum istasyonlarında, numune fidanlıklarında, meyveliklerde, numune tarla ve çiftlikler ve kombina işletmelerinde yetiştirilen ürünler,
- d. Cemiyetlerin, okulların ve hastanelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere yetiştirdikleri ürünler,
- e. İş esası üzerine kurulmuş olan ceza ve ıslahevlerinde çalıştırılan mahkûmların yetiştirdikleri ürünler vergiden muaf tutulmuştur.

Verginin oranı önceleri mükelleflerin beyanları üzerine mahalli takrir komisyonlarınca yerinde tartı ile saptanarak belirlenmiştir. Sonraları ise denetimli beyan usulüne geçilmiştir.²⁵⁴ Çünkü verginin uygulandığı ilk yılında, verginin tarh ve tahsili mükellef için hem yorucu hem de zaman kaybettirici, hükümet için ise maliyeti yüksek olmuştur. Burada asıl sorun ise, ürünün ölçümünün tarlada ve mükellef tarafından yapılıyor olmasıdır. Devlet bunun için memur ve görevlileri ile önlem almak istemiş fakat işin ve çalışan sayısının çok fazla olması nedeniyle tarh ve tahsil masrafları, vergi gelirin 1/3'ünün kaybedilmesine neden olmuştur. Tarh edilen ile tahsil edilen vergi arasında yarı yarıya fark olması verginin toplanmasında sıkıntı yaşandığını, mükelleflerin ölçme işini yapacak memurları ürün hasat edildikten sonra çağırılmaları vergideki kaybın ve kaçakçılığın oranını göstermektedir.²⁵⁵

II. Dünya Savaşı yıllarında seferberlik altında tutulan orduyu beslemek için alınan bu vergi, halkta büyük bir hoşnutsuzluğa neden olmuş ve 1 Ocak 1946 tarihinde 4840 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.²⁵⁶

Ancak verginin kaldırılması köylünün yaşadığı sıkıntıları giderememiştir. Çünkü köylülerin önceki dönemden kalma vergi borçlarını ödemeleri gerekmiştir. Toprak

²⁵³ T.C. Resmi Gazete, 4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, 5423, 7 Haziran 1943.

²⁵⁴ G. Akalın, 1975, s. 110.

²⁵⁵ Ş. Çomaklı, F. Koç, K. Yıldırım, 2012, s. 65.

²⁵⁶ İ. İnci, 2009, s. 119.

mahsulleri vergisini ödeyemeyen vergi mükelleflerinin %15-20'si bir sonraki senede vergiyi ödeyemediğinden bir sonraki seneye de vergi borçlusu olarak girmiş bundan dolayı yürürlükte kaldığı 3 yıl içinde mükelleflerin vergi borcu giderek artmıştır. Bununla birlikte verginin 1946'da kaldırılması ile mükelleflerin önceki dönem vergi borçları silinmemiş bu da mükelleflerin üzerinde vergi artığı sorununu gündeme getirmiştir. Vergi, köylü üzerinde büyük bir yük yaratmış bunun doğal sonucu olarak tahsilâta sıkıntılar yaşanmıştır. Geçen tahsilât dönemlerine rağmen ödeme yapılamamış vergide artıklar devam etmiştir. Bütün bu sebeplerle verginin taksitlendirme yoluyla toplanmasına karar verilmiş ancak hazinenin ortada bulunan bu kamu gelirlerini tahsil etmesi için de büyük masraflar yapması gerekmiştir. Bu durum karşısında bu alacakların tamamen affedilmesi en iyi yol olarak görülmüş,²⁵⁷ Toprak mahsulleri vergisinden henüz tahsil edilmemiş bulunan artıklar, her türlü cezalarıyla birlikte, 21 Mayıs 1947 tarih ve 5050 sayılı kanunla affedilmiştir.²⁵⁸

3.1.1.3. Gelir Vergisi

Toprak mahsulleri vergisinin kaldırılmasıyla birlikte 1946 yılında fiili olarak 1925'te aşar vergisinin kaldırılmasıyla yaratılan duruma geri dönülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası, Türkiye'nin modern bir gelir vergisine kavuşturulması konusu ele alındığı sırada, tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirlerin de bu vergi sistemi içinde yer alması düşünülmüştür. Bu nedenle, 1946 yılında TBMM'ye sunulan ilk gelir vergisi projesinde, tarımsal gelirlerde gelir vergisi konusu içinde ele alınmıştır.²⁵⁹ Fakat komisyonda tarımın vergilendirilmesi ile ilgili hükümler çıkarılmıştır. Bunun nedeni ise, böyle modern bir verginin ekonominin en geri kalmış kesimine uygulanamayacak olmasıdır. Bu durumda gelir vergisi 1950'de yürürlüğe konulduğu zaman milli gelirin %49,9'unu kapsamamaktadır. Yani gelir vergisi kısmi bir vergidir ve tarım üzerinde bu boşluğu dolduracak bir vergi de yoktur. Bu nedenle, tarım kesiminden gelecek gelir ve fiyat dalgalanmalarına karşı ekonomiyi olumsuz etkilerden koruyacak otomatik bir istikrarcıdan da yoksun kalınmıştır. 1950-60 döneminde gelir vergisinde ki bu eksikliği kapatmak için bazı tasarılar hazırlanmıştır.

²⁵⁷ Ş. Çomaklı, F. Koç, K.Yıldırım, 2012, s. 68.

²⁵⁸ *T.C. Resmi Gazete*, Toprak Vergisi Artıklarının Silinmesi Hakkında Kanun, 21 Mayıs 1947, Sayı: 6616.

²⁵⁹ İ. İnci, 2009, s. 120.

Ancak bu tasarıların hiçbiri yasama organından geçememiştir. 27 Mayıs askeri darbesinden sonra askeri yönetim altında gelir vergisi kanununda değişiklik yapılırken tarımsal kazançlar da gelir vergisi kapsamına dâhil edilmiştir. Yeni yasaya göre, 1961 yılından itibaren tarımsal kazançlardan da gelir vergisi alınmıştır.²⁶⁰ Tarım kazançları 1961’de vergileme kapsamına alınan tarım işletmeleri, gelir vergisi açısından üç kümede toplanmıştır,²⁶¹

- a. Vergiden bağışlanan küçük çiftçiler,
- b. Götürü gider usulüne göre vergilendirilenler,
- c. Gerçek usulden işletme defterine veya bilanço esasına göre vergilendirilenler.

Çiftçilerin bu vergiye göre küçük çiftçi olup olmadıkları işletme büyüklüğüne ve yıllık satış tutarı esaslarına göre belirlenmektedir. Söz konusu bu iki ölçütün aşılması durumunda küçük çiftçi muaflığından yararlanılmamıştır. Küçük çiftçi muaflığının belirlenmesi için dikkate alınacak işletme büyüklüğü ölçütü ürün çeşitleri için ayrı ayrı saptanmıştır. Örneğin, hububat tarımında ekilen arazinin yüzölçümü toplamı 150, baklagillerde 60, çeltik ve sebzelerde 30 ve meyve bahçeleri yüzölçümü 30 dönümü geçmemesi durumunda muafiyet devam etmiştir. İşletme büyüklüğünde ise, her grup için eşit olduğu kabul edilen gelir miktarı, geçim indirimi esasına göre tespit edilmektedir. Satış tutarı ile ilgili muafiyet ise, söz konusu muaflıktan yararlanabilmek için bir yıl içerisinde tarım ürünlerinin satış gelirinin 15.000 lirayı aşmaması gerekmektedir. Gelir vergisi kanununun 19. maddesine göre tarımsal kazançlar istisnası da şu şekilde belirtilmektedir: Bir vergileme döneminde elde edilen ve toplamı 10.000 lirayı aşmayan tarımsal net gelirlerin 5.000 lirası gelir vergisinden istisna edilmiştir. Gelir vergisine konu olan tarımsal kazançların tespiti bir yıl içinde elde edilen üretim tutarına göre belirlenmektedir. Yasaya göre yıllık hâsılatı 100.000 liranın altında bulunan çiftçiler götürü gider usulüne göre vergilendirilmektedirler. Götürü gider usulünde üretim tutarı gerçek miktar üzerinde, giderler ise gerçek miktar veya götürü gider emsali uygulanarak hesaplanırlar. Yıllık hâsılatı 100.000 liranın üstünde olan çiftçilerin gelirleri ise gerçek kazanç esasına göre tespit edilmektedir. Yıllık hâsılatı 500.000 lirayı geçen çiftçiler ise bilanço esasına göre defter tutmak zorundadırlar.²⁶²

²⁶⁰ G. Akalın, 1975, s. 111.

²⁶¹ Kenan Bulutoğlu, *Türk Vergi Sistemi*, Batı Türkeli Yay., İstanbul, 2004, s. 37.

²⁶² G. Akalın, 1975, s. 111-112; İ. İnci, 2009, s. 126-127.

Gelir vergisi yasanın vergileme ile ilgili maddelerinin uygulanması, parlamenter sistemin yeniden ülke siyasi yaşamına hâkim olduğu döneme sarkmıştır. Bu nedenle, gelir vergisi yasası yürürlüğe konduğu sırada geniş çiftçi kitlesinin duyduğu hoşnutsuzluk, büyük bir tepkinin oluşmasına neden olmuş ve siyasi organlar üzerinde güçlü bir baskı kurulmuştur. Sonuç olarak, TBMM'nin 28.2.1962 tarihinde kabul ettiği 35 sayılı yasayla , “193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun zirai gelirlerle ilgili hükümlerinin tatbiki, bu bapta yeni hükümler tedvin edilinceye kadar tehir edilmiştir.” hükmüyle yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece büyük çiftlik sahipleri hem önceki dönemde hem de daha sonra gelir vergisinden muaf tutulmuşlardır. Bu uygulama gelir dağılımındaki dengesizliğe ve vergi adaletsizliğinin zamanla daha da artmasına neden olmuştur.²⁶³

3.2. Aşar Vergisinin Kaldırılmasının Dönemin Basınına Yansıması ve Sosyal Sonuçları

Geleneksel Osmanlı vergi sisteminin en önemli gelir kaynaklarından biri olan aşar vergisinin kaldırılmasıyla birlikte Tanzimat Dönemi'nden itibaren Osmanlı hükümetlerinin defalarca kaldırmaya çalıştığı iltizam sistemi de sona ermiştir. Dönemin basını, aşar vergisinin kaldırılmasını yurt genelinde en iyi yansıtan kurumlardan birisi olmuştur. Basın, aşar vergisinin kaldırılmasını geleneksel Osmanlı sisteminden kopulması ve köylü üzerindeki vergi yükünün hafifletilmiş olması nedeniyle büyük bir devrim olarak görmüştür. Bir bakıma, Cumhuriyet rejiminin temel ilkelerinden olan halkçılığın bu şekilde gerçekliğe kavuştuğu düşünülmüştür.²⁶⁴ Cumhuriyet'in ilk yıllarında halkçılığın yüzyıllar boyunca ezilmiş olan köylüye yakın bakılmasına olanak verdiği ve aşarın kaldırılmasının, küçük çiftçiyi de düşünen yegâne düzenlemelerden birisi olduğunu söylemek mümkün olmuştur.²⁶⁵

İzmir'de basılan Anadolu ve Ahenk gazeteleri aşar vergisinin kaldırılmasının ardından yaşanan gelişmeleri günü gününe takip etmişler ve meclisin aldığı bu kararı destekleyen yazılar yazmışlardır. 19 Şubat 1925 tarihli Anadolu gazetesinde, “Hatta

²⁶³ İnci, 2009, s. 127-128.

²⁶⁴ Nadir Özbek, “Köylü Aşar Yükünden Kurtuldu”, *Cumhuriyetin 75 Yılı, 1923-1953, YKY.*, C. 1, İstanbul, 1998, s. 46.

²⁶⁵ N. Coşar, 1996a, s. 28.

diyebiliriz ki, 1. Büyük Millet Meclisi memleketi en büyük çıkmazlardan kurtarmak suretiyle ne kadar şan görmüşse, 2. Millet Meclisi de aşar vergisini ortadan kaldırmakla, ahvâdın ve tarihin takdirlerine sahip olabilecektir.” Görüldüğü üzere basın aşarın kaldırılmasını büyük oranda desteklemiştir. İki meclis birbiriyle karşılaştırılmış, ilk meclis vatanın istiladan kurtarılmasına, ikinci meclisin ise vatanın iktisadi açıdan kurtarılmasına önayak olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra yeni vergi usulünün doğuracağı zorluklardan söz edilerek, yapılan işin yılgınlığa ve ümitsizliğe dönüşmemesi için uyarıda bulunmuşlardır. “İhtimaldir ki, yeni usulün tatbiki sırasında bir takım mahzurlar göze çaracak ve belki de bir iki sene bu yeni tahsil usulünün acemiliği sirayeti çekilecektir. Bu mahzurlar da varid olsa, bunun zararı aşar vergisinin tabi olduğu iltizam ve emanet usullerinin halk üzerine yüklediği yükün ağırlığı yanında, hafif ve değersiz kalacaktır. Bu husus tatbikat sahasında tesadüf edilecek müşkilat ve anlayış derhal ıslah ve tadil edileceğine göre, bu mahzurlar da az zaman içinde ref edilecektir.”²⁶⁶

Diğer yandan memleketteki pahalılığın, yokluğun sebebini aşara bağlayan ve memleketin kalkınmasının tek yolunu, aşarın kaldırılması olarak gören Ziraat ve Ticaret Gazetesi’ndeki 12 Mart 1925 tarihli “Aşarın İlgası, Ziraat ve Ticaretimizin İnkışafı” isimli makalede: Senelerdir çiftçinin üzerinde ağır bir yük olan, çiftçinin sadece kazancını değil, sermayesinin yarısını da elinden alan, köylüyü mültezim denilen zalim insanların elinde kıvrandıran ve memleketimizde ziraatin ilerlemesine engel olan aşar usulü mart ayından itibaren kaldırılmıştır. Şimdiye kadar bunalan köylü ve çiftçi, bundan sonra biraz nefes alacak, çıkaracağı mahsulün çoğu elinde kalacağı için daha fazla ekip biçmeye çalışacak, bu sayede memlekette tabi olarak mahsulât çoğalacak ve bu yüzden ekmek ile beraber sair yiyecek şeyler de ucuzlayacaktır. Memleketimizde ziraat mahsulâtının çoğalması ve her nevi erzakın ucuzlaması ve bu suretle geçinmenin kolaylaşması, şehir ve kasaba hayatında refahın artması, sanayi ve ticaret işlerinde de masrafların azalmasına sebep olacaktır.²⁶⁷

Aşarla ilgili gelişmeleri takip etmiş bir diğer gazete olan Vatan Gazetesi’nin 17 Şubat 1925 tarihli “Aşar İnkılâbı” adlı makalesinde ise: Aşar vergisinin ilgâsının Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmesinin büyük bir inkılâp hareketi olduğundan, toprağın gayr-ı safi gelirinden ayrı vergi alındıkça ziraatin ilerlemesine

²⁶⁶ K. Kırkpınar, 1987, s. 65-66.

²⁶⁷ K. Kırkpınar, 1987, s. 66.

imkân olmadığından bahsedilmiştir. Aşarın sebep olduğu diğer bir felaketin, iltizam usulüyle idare edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu usul üreticiyi ekonomik açıdan esir derecesine getirmekte ve hükümetin aşar yüzünden kendi gücüyle bir zorba yaratarak, kendisine rakip kuvvet oluşturmaktadır. Bu durum devam ettiği sürece hükümet halkın değil zorbanın hükümeti olmaya devam etmekte, bu sebeple üreticinin menfaatlerini koruyamamaktadır.²⁶⁸

Vatan Gazetesi'nin 20 Şubat 1925 tarihli sayısında ise şu satırlara yer verilmiştir. *“Aşara hangi açıdan bakılırsa bakılsın müdafâ edilecek bir yeri olmadığı görülür. Bunun için iktisâdi düşünce ile aşarın ilgâsını meclisin bu konudaki tezâhürâtında görüldüğü gibi kuvvetle alkışlamaktan başka yapacak hiçbir şey yoktur. Aşarın ilgâsı ile her halde köylü üzerinden büyük bir kâbus kalkmış olacak zirai üretim artacak şahıs ve köy vergileri arasında daha ziyâde bir denge sağlanmış olacaktır. Üretimin artmasıyla belki buğday ithalatı azalarak muvâzene-i iktisâdiyeye kambiyo buhranının izalesine doğru büyük bir adım atılmak imkânı fazlalaşacaktır. Bu neticeden ise yalnız köylü sınıfı değil bütün iktisadiyat sahası istifade edecek sayın mareşal ve binâen aleyh tekâlîf-i sâire vâridâtı da o nisbetde yükselecektir. Aşarın ilgâsının bu son fâidesi bilhassa dikkate alınması icâb eder.”*²⁶⁹

16 Şubat 1341 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde ise aşar vergisinin kaldırılmasından yana bir tavır sergilenmiştir. Aşar vergisinin kalkmasıyla birlikte hububat miktarında artış olacağı ve memleketin her tarafında hububat yetiştirme imkânına sahip olunacağı dolayısıyla da ithalatın azalıp kambiyonun²⁷⁰ yükseleceği vurgulanmıştır.²⁷¹

Aşar vergisinin kaldırılması ile birlikte ülkenin tamamının rahata kavuşmuş olacağını belirten bu tip yazılara o yıllarda sıkça rastlanmaktadır. Ekonomisi tarıma dayalı bir ülkede, tarım ürünlerini artırmak temel hedeflerden biri olmalıdır. Bunun içinde üretim artışının yollarını iyi anlamak gerekmektedir. Çiftçinin yıllarca şikâyet ettiği bir vergiyi kaldırmak, çiftçi için moral kaynağı olmasının yanı sıra kendi

²⁶⁸ Vatan Gazetesi, 17 Şubat 1925. bk. Ek 7.

²⁶⁹ Vatan Gazetesi, 20 Şubat 1925. bk. Ek 3.

²⁷⁰ “Latincedeki câmbiare'den gelmektedir. Değiştirmek anlamındadır. Bir ulusal paranın yabancı bir paraya dönüştürülmesi ile ilgili bütün işlemler kambiyo işlemi veya döviz işlemi olarak adlandırılır. Yabancı para cinsinden nakit ve kaydi para, altın veya menkul değerler üzerinden yapılan bütün işlemler kambiyo işlemi kapsamına girer.” Y. Haluk AYTEKİN, Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü, Palme Yay., Ankara, 2008, s. 479.

²⁷¹ Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 16 Şubat 1925.

kendine yetebilen üretici sayısını hızla artırmak, devletin ana politikalarından biri olmuştur. Bu durum Cumhuriyet'in kurucusunun sözleri ile de paralellik göstermiştir. Atatürk "*Köylü milletin efendisidir.*" Sözü ile, köylünün ülke için taşıdığı değeri belirtmiştir.²⁷²

Cumhuriyet'in ilk yıllarında oranı %12,5 olan aşar vergisi, bütçe gelirleri içinde önemli bir paya sahiptir. 1924 yılı bütçe gelirleri içinde ise aşar oranı %22 olarak hesaplanmıştır. Bu rakamlar, aşarın kaldırılmasının devlet gelirlerinde önemli bir kayba yol açacağı izlenimi yaratmıştır. Bu izlenim, ilk bakışta, devletin köylü lehine önemli bir mali özveride bulunduğu düşüncesini oluşturmuş ve aşarın kaldırılmasının, radikal ve halkçı bir karar olarak yorumlanmasını kolaylaştırmıştır. Fakat durum düşünüldüğünden daha karmaşıktır. İlk olarak, hükümet, tarım kesiminden elde ettiği vergi gelirini kolayca gözden çıkarmak niyetinde olmamış, aşar vergisi yerine toprak mahsulleri vergisinin konulması ve arazi vergisinin 8 kat artırılması ile kayıpların belli bir miktarının telafi edilmesi düşünülmüştür. Toprak mahsulleri vergisi pazarlanabilir ürün üzerinden alınmıştır ve oranı %10 olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet hükümetinin aşar vergisini %12,5 olarak uyguladığı hatırlandığında, toprak mahsulleri vergisinin, pazar için üretim yapabilen tarım kesimine %2,5'lük bir kazanç sağladığı düşünülebilir. Ancak aşar vergisini zaten iskele ve limanlarda ya da demiryolu istasyonlarında pazarlanan mal üzerinden ödemekte olan bu kesim için yeni vergi çok önemli bir değişiklik getirmemiştir.²⁷³

Aşar vergisinin kaldırılmasında en çok faydayı büyük toprak sahipleri sağlamıştır. Küçük çiftçiler ve toprağı olmayan köylüler için ise aşar vergisinin kaldırılması mültezimin teorik olarak ortadan kalkması anlamına gelmiştir.²⁷⁴ Ancak üretim ilişkileri değişmemiş, eski mültezimler tüccar, aracı ve tefeci olarak köylü üzerindeki denetimlerini başka yollarla sürdürmeye devam etmiş, bu nedenle köylü üzerinde kısa sürede bir ferahlama hissedilmiş olsada, pek değişen bir durum olmamıştır.²⁷⁵

1924 mali yılı bütçesine 27,5 milyon lira kamu geliri sağlayan aşar vergisinin kaldırılmasından sonra buna asla inanmayan birçok Anadolu çiftçisinin, birkaç yıl

²⁷² K. Kırkpınar, 1987, s. 67.

²⁷³ N. Özbek, 1998, s. 46.

²⁷⁴ T. Çavdar, 2003, s. 183.

²⁷⁵ N. Özbek, 1998, s. 46.

aşarı verilmedi diye mahsullerini tarlalarında tuttuğu görülmüştür.²⁷⁶ Diğer yandan aşar vergisinin kalkmasıyla köylünün çalışma isteğinin arttığı da kabul edilmiştir. Aşar vergisi, bu şekilde yalnız mali değil aynı zamanda sosyal alanda da değişiklikler meydana getirmiştir. Devlet köylü ile kısa bir süre olsa da barışmış, iyi giden iklim koşullarının da etkisiyle olumlu bir hava yaratılmıştır. Aşarın kaldırılmasının ardından ilk üç yıl küçük köylü için görece bir rahatlama sağlanmışsa da 1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye tarımında oluşturduğu yıkım, küçük köylünün kazanım olanaklarını büsbütün ortadan kaldırmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkisiyle tarımsal ürünlerin fiyatları sanayi ürünlerinden daha fazla düşmüş, çiftçinin geliri azalmış, bunun sonucunda da çoğu sabit oranlı olan vergilerin (hayvan vergisi, yol vergisi, arazi vergisi gibi) ödenmesinde büyük zorluklarla karşılaşmış, köylünün şikâyetleri daha da artmıştır.²⁷⁷ Köylü vergisini çıkarmak ve ailesini geçindirebilmek amacıyla köylerini terk ederek başka işler aramış ve özellikle de Orta Anadolu'da birçok köyde erkek nüfusunda büyük bir azalma yaşanmıştır.²⁷⁸

1927-1928 yıllarında hüküm süren kıtlık yıllarında zor duruma düşen üretici canını kurtarmak için malını satmak zorunda kalarak birkaç şinik buğday ve arpa için tarlalarını değiştirmiştir. Hatta bu yıllarda kıt kanaat geçinmek zorunda olan birçok köylü aile Adana ve çevresine göç etmek zorunda kalmıştır. Boşalan köyler ise birkaç ağanın çiftliği haline gelmiştir. Nakdi vergi mecburiyeti köylüyü özellikle kıtlık yıllarında para bulma konusunda sıkışmış, köylü vergisini ödeyebilmek için birçok kez davarını satmak, kötü gün parası olarak sakladığı paraları elinden çıkarmak, malını mülkünü rehine vermek mecburiyetinde kalmıştır.²⁷⁹

Tüm isteklere rağmen ekonomik yetersizlikler nedeniyle modern tarım teknikleri bu kesime girememiş, ticari tarıma yönelik çiftliklerin dışında, fenni ziraat usulleri ve makine kullanımı bu alana girmemiştir. Karasaban ve ilkel tarımcılık Anadolu'da ilk sıralarda yer almış, hatta Batı'da dahi ortaçağ sonlarındaki tarımsal devrime ulaşılammıştır.²⁸⁰

1929 Dünya Ekonomik Krizi nedeniyle devletin gelirlerinde de azalma görülmüş, bütçe açıkları artmıştır. Köylünün şikâyetleri, ancak 1930'ların ortalarına

²⁷⁶ M. E. Palamut, 1987, s. 77.

²⁷⁷ N. Özbek, 1998, s. 46.

²⁷⁸ O. Silier, 1981, s. 50.

²⁷⁹ O. Silier, 1981, s. 56-57.

²⁸⁰ T. Çavdar, 2003, s. 183-184.

doğru dikkate alınmış, 1930'lu yıllarda uygulanan buğday alım politikaları ise, mevsimlik fiyat dalgalanmaları dñzenlemenin dışında, kñçük kñylñye fazla bir katkısı olmamıştır.²⁸¹

Anadolu kñylñsñnñn aşar yñkñ ve òzellikle mñltezimin zulmñnden kurtarılmış olması, Cumhuriyet rejiminin kñylñ için sınırlı da olsa olumlu kazanımlar getirdiğine işaret etmektedir. Ancak bu dñnñřñmñ, yeni rejimin halkı sñyleminin doğal bir belirtisi ve bir devrim olarak değerlendirmek yerine, 10 yıldan fazla bir sñredir savaşların yñkñyle toptan bir yıkımın eşiğini çoktan aşmış olan kñylñyñ kısmen rahatlatma ihtiyaı ile açıklamak daha doğru olacaktır. 1923 ve 1924 yıllarında Gñneydođu Anadolu Bñlgesi'nde hoşnutsuzlukların belirginleşmesi ve òzellikle 1925 yılına doğru gerilimin gittikçe artması, bu ihtiyaın aciliyeti konusundaki bñtñn řñpheleri ortadan kaldırmıştır. Aşar vergisinin 1925 şubatı'nda mecliste uzun boylu tartışılmadan, komisyon araştırmalarına bile fırsat verilmeden, apar topar çıkartılan bir kanun ile kaldırılmış olmasını bu ihtiyaın aciliyetiyle açıklamak mñmkñndñr.²⁸²

²⁸¹ N. Özbek, 1998, s. 46.

²⁸² N. Özbek, 1998, s. 46.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin tarihi seyri boyunca, devlet maliyesinin en önemli gelir kaynağını oluşturan aşar vergisi, önceleri dirlik sahiplerine bırakılmış, bu şekilde merkezi idare, hem tahsil masraflarından kurtulmuş hem de geliri tımarlı sipahlilere bırakırken ordunun beslenmesini de sağlamıştır. Aynı zamanda taşradaki reayanın can ve mal güvenliğinin korunmasında önemli rol oynamıştır. Fakat dirlik sisteminin bu üstünlüklerine rağmen uzun bir süre ekip biçen halk tımarlı sipahi zulmüyle ezilmiştir. XVI. yüzyıldan sonra zamanın ihtiyaçlarına göre değişerek iltizam usulüne geçilmiştir. Ancak bu usul toplanma biçimi nedeniyle çeşitli sorunları da içinde barındırmıştır. İltizam sistemi bir çeşit aracılık usulünün uygulanması ile olmuş ve memleket yüzyıllarca, çok ağır aracılık bedelleri karşılığında devlete para veren, taksitleri teminat altına alan mültezimlerin esiri olarak kalmıştır. Bu duruma ilk tepki ise Tanzimat Dönemi'nde görülmüş ve batılı anlamda vergilemeye doğru gidilmeye başlanmıştır. Yapılan düzenleme ile aşar vergisi, 1/10 olarak standart hale getirilmiş, yapılan ıslahatlara rağmen, Tanzimat Dönemi'nden sonra da iltizam usulüyle toplanmasına devam edilmiştir. Ancak bu yenileşme hareketi temelden zayıf olduğu için, kesin bir sonuç yaratamamış ve tamamen bozulmuş olan bu vergi sistemi Cumhuriyet Dönemi'ne kadar ulaşmıştır. Kurtuluş Savaşı sonrası, aşarın köylü üzerindeki baskısı ve tarım kesimi üzerinde oluşturduğu sorunlar yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne tüm sorunlarıyla birlikte devrolmuş, köylü üzerinde büyük bir yük olan aşar vergisinin kaldırılması, en önemli konulardan biri olarak görülmüştür.

Aşar vergisinin kaldırılmasına yönelik ilk öneri Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı dönemde yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi grubu tarafından gündeme getirilmiş, bu konuda uzun süren tartışmalar yaşanmış ve sonuçta aşar vergisinin kaldırılması ve yerine daha ılımlı ve âdil bir vergi konulması için hükümete öneride bulunulması kararlaştırılmıştır. Aşarın kaldırılma çabaları, Cumhuriyet hükümetleri tarafından da ele alınmıştır. Bu konuda TBMM'ye birçok önerge verilmişse de, bir türlü gerekli karar alınamamıştır. Aşar vergisinin

kaldırılmasına ilişkin ilk teklif 17 Ekim 1923 tarihinde Diyarbakır Milletvekili Zülfi Bey tarafından yapılmıştır. Fakat Zülfi Bey'in teklifi basında ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nda destek bulmasına rağmen, mecliste gündeme alınıp görüşülmemiştir. Aşar konusunda yasa tasarısı, İsmet (İnönü) Hükümeti zamanında, 20 Ekim 1924 tarihinde meclise sunulmuş, fakat o sırada bir hükümet değişikliği meydana gelmiş ve İkinci Fethi (Okyar) Hükümeti kurulmuştur. Fethi (Okyar) Hükümeti'nin programında aşar vergisinin kaldırılmasının hükümetin öncelikli konularından birisi olduğu ifade edilmiştir. 20 Ekim 1924'te meclise verilen kanun tasarısı 7 Şubat 1925'te gündeme alınmış ve 10 Şubat 1925 tarihinde tasarı görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının görüşüldüğü sırada mecliste genel bir uyum görülmüş, dönemin şartlarına uymayan ve tarım kesimi üzerinde oldukça kötü etkileri olan aşar vergisinin bir an önce kaldırılması gerektiği belirtilmiştir. 15 Şubat 1925'te mecliste yapılan görüşmede çoğunluk müzakerenin yeterli olduğunu ve artık maddelere geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kanunun maddeleri görüşüldüğü sırada her milletvekili kendi seçim bölgesinde yetişen üründen alınacak aşar vergisinin düşürülmesine veya muaf tutulmasına çalışmış ve arazi vergisine yapılmış olan sekiz kat zam üzerinde yoğunlaşmıştır. Nihayetinde, TBMM'de 17 Şubat (1341) 1925 Salı günü, meclisin 58. içtimasında, 552 sayılı "*Aşar'ın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Kanun*"la aşarın kaldırılmasına oy çokluğuyla karar verilmiştir.

Aşar vergisinin kaldırılması dönemin şartları içinde uygun bir hareket gibi görülse de gelişmeyi siyasi varlığının temelini koymuş bir rejimin tarım kesimini içine almayan bir mali politika uygulaması, zaman içinde önemli siyasi ve iktisadi sorunlara yol açmış, Türkiye'de devlet giderlerinin finansmanında ciddi bir açık meydana getirmiştir. Cumhuriyet'in başlangıç yıllarından itibaren kişi başına düşen milli gelir artmış, sanayi ve ticaret kesimi gelişmiş ve geniş bir vergi kapasitesi ortaya çıkmış olmasına rağmen, vergi gelirleri istenilen seviyeye ulaşamamış, bunun nedeni ise aşar vergisinin kaldırılması değil, iktisadi gelişme seviyesine uygun, tüm kesimleri kapsayan bir vergi yapısının kurulamamış olmasından kaynaklanmıştır.

Aşar vergisinin kaldırılmasıyla vergi yükü dolaylı vergilerin ağırlık sahibi olduğu bir yapıya dönüşmüş, 1929 Dünya Ekonomik Krizinden sonra getirilen olağanüstü vergiler ile dolaysız vergilerin payı artmış, böylece vergi yapısı köylülerin yoğun olarak vergi ödediği bir yapıdan ücretlilerin daha fazla vergi

ödediği bir yapıya doğru yönelmiştir. Ekonomik gelişmenin başında tarım kesiminin dolaysız vergilerin alanı dışına çıkartılması, erken dönemde kentsel ekonominin ana unsurunu oluşturan sanayi ve hizmet kesimi üzerinde vergilerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Sanayi kesimi yetersiz olduğundan ve ekonominin gelişmemesinden dolayı, dolaylı vergilere ve dolaysız vergilerde ise ücretlilere yönelme olmuştur. Bunun yanısıra iç tasarruf ve birikim yetmeyince dış tasarruflar gündeme gelmeye başlamıştır. Bunun sonucunda, tarım sayesinde oluşturulacak potansiyel kaynak gerçekleştirilememiş, böylece gecikmiş olan sanayileşme dış tasarruflar yardımıyla oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kısacası köylü üzerinde ağır bir yük olan aşar vergisinin kaldırılması köylü için birtakım kazanımlar getirmesine rağmen, devletin tek gelir kaynağının tarım üzerinden aldığı vergiler olması sebebiyle bu kazanımlar kısa süreli olmuş ve köylü üzerine başka şekillerde birtakım vergiler yüklenmiştir. Sonuç olarak Türkiye dengesiz bir iktisadi gelişme süreci yaşamış, ne köylü ekonomik açıdan tam anlamıyla refaha ulaşabilmiş ne de aşarın kaldırılmasından sonra doğan sermaye yetersizliği ile ülke kalkınabilmiştir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Vesikaları

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BEO- 000946. 070881; 000962. 072135; 002687. 201512; 002703. 202708.

İ. MVL- 00076. 001489.

2. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA- 30. 18. 1. 2. 27. 25. 3_12566; 030. 10. 00.00. 3. 16.33.3_4_84.

B. Süreli Yayınlar

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 16 Şubat 1925.

Tevhid-i Efkâr Gazetesi, 16 Şubat 1925.

Vatan Gazetesi, 16-17-20-21 Şubat 1925.

Yeni Çiftik Gazetesi, 1 Kasım 1924; 1 Ocak 1925.

C. TBMM Zabıtları

TBMM Zabıt Ceridesi, 7.8.1920, C. 2, İ. 44.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1.3.1923, C. 1, İ. 1; 5.9.1923, C. 1, İ. 14; 17.10.1923, C. 1, İ. 37; 30.10.1923, C. 1, İ. 44.

TBMM Zabıt Ceridesi, 20.10.1924, C. 1, İ. 46; 27.11.1924, C. 1, İ. 13; 25.2.1924, C. 1, İ. 111.

TBMM Zabıt Ceridesi, 10.2.1925, C. 1, İ. 52; 15.2.1925, C. 1, İ. 56; 22.2.1925, C. 1, İ. 62; 1.3.1925, C. 1, İ. 67.

D. TBMM Kanunlar

552 Sayılı *Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Kanun*, Sayı: 84, TBMM Kanunlar.

4429 Sayılı *Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu*, (1943, 7 Haziran) T.C. Resmi Gazete, 5423.

4553 Sayılı *Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu*, (1944, 23 Nisan) T.C. Resmi Gazete, 5923.

6616 Sayılı *Toprak Vergisi Artıklarının Silinmesi Hakkında Kanun*, (1947, 21 Mayıs) T.C. Resmi Gazete

E. Tezler

Büyükçulcu, U. (2006) "Kurumlar Vergisinin Şirketlerdeki Vergi Yüğü Üzerine Bir Değerlendirme Isparta Örneği", Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çoban, R. (2008) "Türk Vergi Sisteminde Kurumlar Vergisinin Vergi Hâsılatında Etkisi", Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kırkpınar, K. (1987) "Aşarın Kaldırılması Ege Bölgesindeki Sonuçları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Küçük, L. (2007) "Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

F. Kitap ve Makaleler

Akalın, G. (1975) *Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

- Akdağ, M. (2010) *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. 2, İstanbul: Yapı Kredi.
- Asker, A. ve Yıldız E. (2014) "Aşar Vergisi'nin Son Yıllarında Niğde ve Civarındaki Suistimaller Üzerine Bazı Gözlemler", *Electronic Turkish Studies*, 9 (7), 177-192.
- Aytekin, Y. H. (2008) *Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü*, Ankara: Palme Yay.
- Barkan, Ö. L. (1999) *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi*, Tanzimat I, (2. Baskı), İstanbul: MEB.
- Barkan, Ö. L. (1980) *Türkiye'de Toprak Meselesi*, (1. Baskı), İstanbul: Gözlem Yay.
- Baydar E. (1978) "Aşarın Kaldırılması (Belgeler)", *Maliye Dergisi*, (34), Temmuz-Ağustos, 20-41.
- Binatlı, C. (1969) "Aşar Üzerine Bir Deneme," *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, (10. Yıl Özel Sayı), 5 (1), 304-315.
- Bulutoğlu, K. (2004) *Türk Vergi Sistem*, İstanbul: Batı Türkeli Yay.
- Boratav, K. (2011) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, (15. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yay.
- Cin, H. (1978) *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Coşar, N. (1996a) "Aşar Vergisinin Kaldırılma Nedenleri," *Toplumsal Tarih*, 6 (35), 21-29.
- Coşar, N. (1996b) "Aşar Verigisinin Kaldırılmasının Kısa ve Uzun Dönemli Etkileri," *Toplumsal Tarih*, 6 (36), 7-13.
- Çağatay, N. (1947) "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Alınan Vergi ve Resimler," *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5 (5), 483-511.
- Çavdar, T. (2003) *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İstanbul: İmge Yay.
- Çomaklı, Ş. E. (2012) "Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi; Toprak Mahsulleri Vergisi," *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 61-70.
- Dalgın, N. (2004) "Zekat Hükümleri," *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (16), 43-72.

- Devellioğlu, F. (2001) *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Duru, C. ve Turan, K. ve Öngeoğlu, A. (1982) *Atatürk Dönemi Maliye Politikası (Mondros'tan Cumhuriyet'e Mali ve Ekonomik Sorunları)*, Ankara.
- Eldem, V. (1970) *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Engin, V. (2002) "Osmanlı Devleti'nin Demiryolu Siyaseti", *Türkler Ansiklopedisi*, 14, 825-838.
- Erkal, M. (2007) "Toprak Mahsullerinin Zekatı; Öşür," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* (9), 9-36.
- Erkal M. (2007) "Öşür", *DİA*, 34, 97-100.
- Eroğlu, O. (2010) "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (Özel Sayı: Special Edition), 57-89.
- Falay, N. (1999) *Maliye Tarihi (Ders Notları)*. İstanbul: Filiz Kitabevi Yay.
- Genç, M. (2007) İltizam, *DİA*, 22, 154-158.
- Göçer, L. (1964) *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay.
- Gökçen, A. M (1998) "Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme", *Yeni Türkiye Dergisi*, (Cumhuriyet Özel Sayısı V), (23-24), 3255-3269.
- Gönüllü, A. R. (2011) "Osmanlı Devletinin Son Döneminde Yol Vergisi (1866-1921)," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 289-333.
- Gürbüz, A. K. (1999) "Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryolları'nın Rolü", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 169-193.
- Gümüş, M. (2011), "1893'ten1923 Chester Projesi'ne Türk Topraklarında Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler," *Tarih Okulu* (10), 151-194.

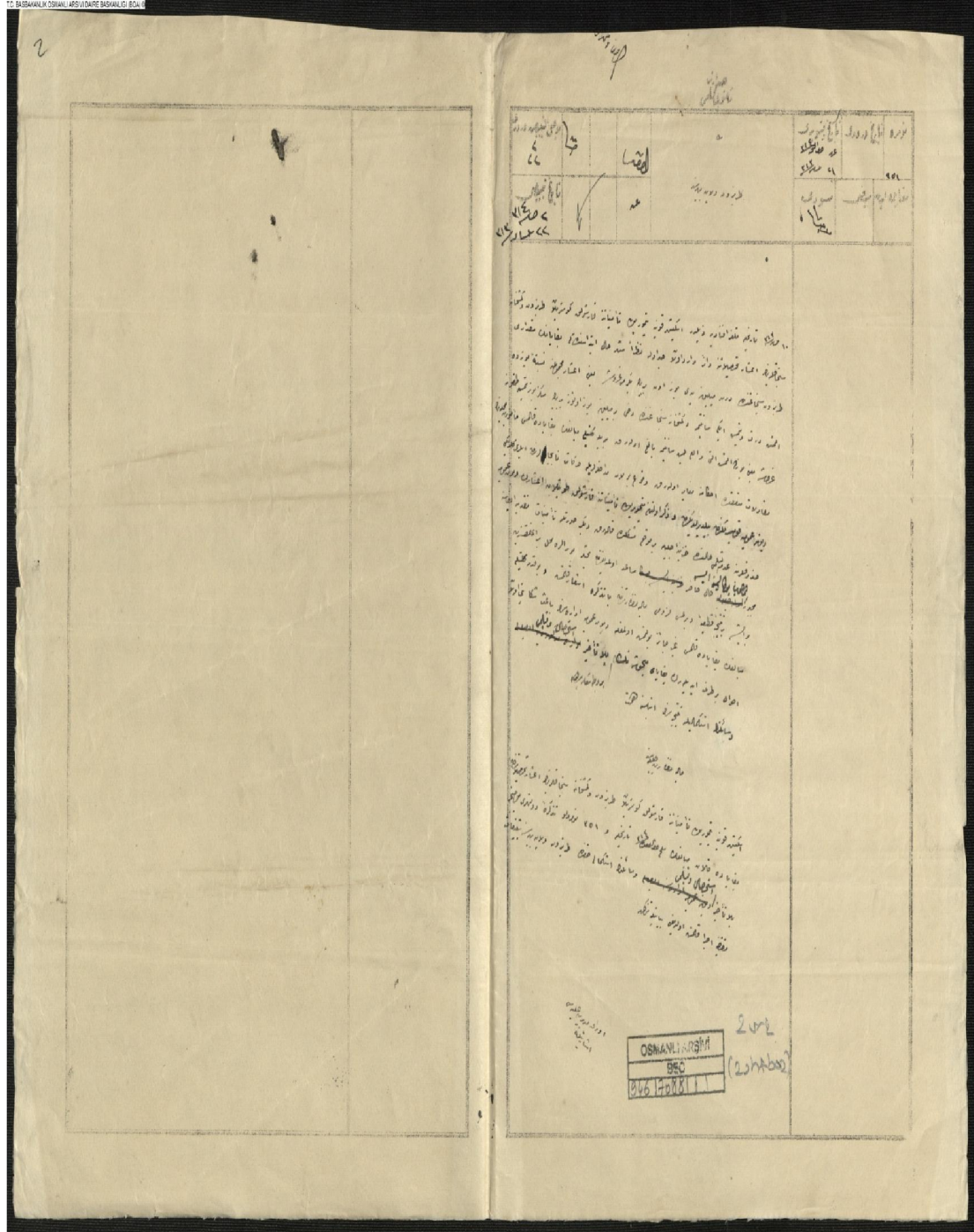
- Hafizoğulları, Z. (2000) "İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16 (46), 289-313.
- İmamuddin, S. M. (2003) "İslam Hukukunun Prensipleri," (M. Gürkan, Çev.) *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (15), 239-247.
- İnalcık, H. (2009) *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Eren Yay.
- İnan, A. (1982) *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: TTK. Yay.
- Kallek, C, (2002) "Kile", *DİA*, 22, 568-571.
- Karabulut, K. (2005) "11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Genel Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (27), 325-339.
- Karataş, M, (1998), "Türkiye Cumhuriyeti Ekonomisinin Temellerinin Atılmasında İzmir İktisat Kongresi'nin Yeri ve Önemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, (Cumhuriyet Özel Sayısı V), (23-24), 3317-3324.
- Kazıcı, Z. (1977) *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, İstanbul: Şamil Yay.
- Keyder, Ç. (1993) *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Keyder, Ç. ve Birtek, F. (1983) "Türkiye'de Devlet ve Tarım İlişkileri 1923-1950," *Birikim*, 191-220.
- Kulu, M. M. (2010) "Gerçekleşmeyen Bir Fransız Teşebbüsü: Çanakkale İzmir Demiryolu," *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, (8-9), 111-124.
- Küçük, Y. (1980) *Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978*, İstanbul: Tekin Yay.
- Mutlu, A. (2009) *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Vergi Sisteminin Gelişimi*, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Nişancı, Ş. (2002) *15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı İktisat Zihniyeti*, İstanbul: Okumuş Adam Yay.
- Noviçev, A. D. (1979) *Osmanlı İmparatorluğunun Yarı Sömürgeleşmesi*, Onur Yay.

- _____ (1973) *Budin Kanunnâmesi ve Osmanlı Toprak Meselesi*. Nşr: Albayrak, S., İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Okçuoğlu, G. ve Önder, İ. (1987) "Aşarın Kaldırılması," *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 45 (1-4), 261-276.
- Ortaylı, İ. (1981) *II. Abdülamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yay.
- Ortaylı, İ. (2010) *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, (3. Baskı), Ankara: Cedit Neşriyat.
- Önder, İ. (1981) "Aşarın Kaldırılması", *Toplum ve Bilim*, (46), 76-92.
- Özbek, N. (1998) "Köylü Aşar Yükünden Kurtuldu," *Cumhuriyetin 75 Yılı 1923-1953, Yapı Kredi Yay.*, 1, 46.
- Özçelik, Ö. ve Tuncer, G. (2007) "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları," *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 253-266.
- Özdeğer, H. (1988) *Onaltıncı Asırda Ayıntap Livası*, İstanbul.
- Özdemir, N. (2013) "Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32, 213-247.
- Pakalın, M. Z. (2004) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, İstanbul: MEB.
- Palamut, M. E. (1987) "Aşar ve Düşündürdükleri," *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43 (1-4), 69-78.
- Pamuk, Ş. (1988) *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, İstanbul: Gerçek Yay.
- Pelin, İ. F. (1937) *Finans İlmi ve Finansal Kanunlar*, İstanbul: Bozkurt Yay.
- Sakaoğlu, N. (1986) "Mültezimlerin Aşar Toplama Yöntemleri," *Tarih ve Toplum* 5 (25), 6-7.
- Sayın, A. V. (1999) *Tekalif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, Ankara: Maliye Bakanlığı AKP Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yay.

- Silier, O. (1981) *Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi.
- Şen, M. (2000) "Osmanlı Hukukunun Yapısı", *Yeni Türkiye Dergisi*, 31 (701. Osmanlı Özel Sayısı), 686-698.
- Takım, A. ve Arslan, R. (2012) "İktisat Politikalarında Zorunlu Tartışmadan Zorunlu Tasarrufa: Varlık Vergisi Tartışmaları", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Billimler Dergisi*, 13 (2), 217-237.
- Tuncer, H. (1948) *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Taksimi ve Aşar*, Ankara: Tarım Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik TAO.
- Tunçay, M. (2012) *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Turan, K. (1981) "Atatürk Dönemi Maliye Politikasında Tarım Kesiminin Yeri," *Maliye Dergisi*, (Atatürk Özel Sayısı), 289-319.
- Timur, T. (1994) *Osmanlı Toplum Düzeni*, (3. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yay.
- Toprak, Z. (1982) *Türkiye'de "Milli İktisat" 1908-1918*, Ankara: Yurt Yay.
- Üçok, C. (1944) "Osmanlı Devleti Teşkilatında Tımarlar," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 73-95.
- Ünal, M. A. (1999) *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara: TTK Yay.
- Velay, A. du. (1978) *Türkiye Maliye Tarihi*, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Neşriyatı.
- Yaşar, S. (1981) "Türk Maliyesinde Devrim, Aşarın Kaldırılması," *Maliye Dergisi*, (Atatürk Özel Sayısı), 247-258.
- Yüce, M. (2004) "Avarız Vergisinin Muhteşem Dönüşümü: Olağanüstü Vergiler," *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (3), 1-29.
- Zaim, S., (1993) "Zekât'ın İktisadi Önemi," *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, (35), 47-50.

EKLER

Ek 1a. BOA, BEO- 000946. 070881. Eskişehir-Konya demiryolu hattına karşılık teminat gösterilen Trabzon ve Gümüşhane Sancaklarının aşar tahsilâtı ile ilgili malumat.

ظاہر فی التذکرہ

۱۰۸۱ھ
۱۶۷۰

معروضہ چالریہ لبریرہ
 اسکسہر قدیم تعمیر ہوئی تا نیانہ قاشولہ کوسہ بونہ طبرزلہ و کتخا: سخا فلر نیک اتمام تحصیل نہ لڑ دژ و ولولہ جد و نظر نہ شاکیانہ سندی
 بقایا نیک بقدری طبرزلہ سخا قدہ در سہ معلومہ بڑا نور او بن بیک بلدی غور سے یعنی اعجاز مورعہ نیہ بوز دو گتہہ در سہ و تہیہ یکی ستمہ و کتخا: سخا: سخا: سخا
 بریلوہ بوز او تو بر بیک سکریور تہ سہ طقدہ تو سہ یعنی بوز المستہ فی الداعیہ ستمہ بالغ اولیہ ستمہ بولہ کلیتو مالک بقایا دلہ دین دیرہ عمود نامور بیک
 امر تحصیل نہ ساج و اھالہ الیرہ صولہ بونہ بولہ بیک مای خولہ مائور لریک مقادارہ ستمہ اھما من سفارہ بوز و طبرزلوہ ما خولہ جرات
 تا بجانیہ لرنہ ایلہ و کلدیکی بانیہ کھسی خیزیہ جلیہ نیک ماضع مصلوہ سہ بولہ بقایا نیک بلو نا خیر دیرہ عمود ادرہ سہ اصلا و سائلک استلک
 لروہی دیرہ عمودہ فوسر کلدہ وار و اولوہ ۱۰ ستمہ تاریخ تو تکرک وہ استما: فطدہ زکرا و لنا ہ عمودیت تا نیانہ قاشولہ طبرزلوہ اتمام
 دیرہ عمودہ صد قلمیہ ساج لروہی طبرزلوہ ولایہ علیہ سہ بالدفاع تبلیغات تفضیہ اجلاسہ اولین مالکہ قومس سہ اولین زکرا و لنا ہ استماع
 نظر دیرہ عمودہ ادارہ مجلسک باعث تقاضی اولوہ اھلک اولوہ بھ طرف ایدہ بونہ دیوھالی مسخرتہ ہللیک بونہ موق قتلہ و بوقب بوھالی لریک
 صورتہ تا نیانہ نقدہ ایفانہ مجرہ ایٹیکندہ و حال حاضر ختیہ ایلہ نزد ساجی صاحب خجما: لریک ستمہ و عرصہ و بناہہ بولہ خدیجہ بولہ عمود
 بوھالی خدیجہ بولہ سیمہ بلدی سہ اچورہ و ویت سہ اولیہ امر نامہ ساجی خباب صلا: بنا اھلک لریک اجزای تبلیغات و جانب
 ختیہ: وہ اعطی معاوضہ بطلن مغلط ای دار و علیہ خدیجہ بلدی اچورہ و بولہ خدیجہ: امر و خدیجہ خدیجہ: و اولوہ

دکتر
 دفتر
 ساجی کھسہ دایہ عمود

OSMANLI ARŞIVI
 BEJ
 946 70881 | 2

BEO.000946.070881.002

Ek 1b. BOA, BEO- 000946. 070881. Eskişehir-Konya demiryolu hattına karşılık teminat gösterilen Trabzon ve Gümüşhane Sancaklarının aşar tahsilâtı ile ilgili malumat adlı belgenin transkripti.

Sadâret Mektûbî Kalemi

Numara 351

Tarih-i Tebyûzi: 2 Z sene 314 - 22 Nisan sene 313

Trabzon Vilâyet-i Behiyyesi'ne

10 Nisan sene 313 tarihli telgrafnâmeye zeyildir. Eskişehir-Konya demiryolu temînâtına karşılık gösterilen Trabzon ve Gümüşhâne sancaklarının a'şâr tahsilâtına dâir vârid olan cedâvile (cedveller) nazaran şehr-i hâl ibtidâsındaki bakâyânın mikdârı Trabzon sancağında dört milyon yedi yüz on bir bin yirmi kuruşa yani a'şâr mecmû'una nisbeten yüzde altmış dört ve yetmiş iki santime ve Gümüşhâne sancağında dahi bir milyon yüz otuz bir bin sekiz yüz yetmiş dokuz kuruşa yani yüzde altmış altı ve elli beş santime bâliğ olarak böyle külliyetli mebâliğin bakâyâda kalması me'mûrîn-i mahalliyenin mükâvelât-ı mün'akide ahkâmına mugâyir olarak vukû' bulan müdahaleleriyle harekât-ı nâ-becâlarından ileri geldiği Düyûn-ı Umûmiye Komiserliği'nden bildirildiğinden ve zikr olunan demiryolu te'mînâtına karşılık tutulan a'şârın Düyûn-ı Umûmiye sandıklarına adem-i teslîmi hâlinde hazîne-i celîle bir mevki'-i müşkilde kalarak dîğerk sûretle te'mînât-ı nakdiye îfesına mecbûr olup buna ise hâl-i hâzır müsâ'id olmadığından bahisle buralara mahal bırakılmaksızın bu işe bir netîce-i kat'iyeye verilmesi lüzumu Mâliye Nezâreti'nden bâ-tezkire işar kılınmış ve bu kadar külliyetli mebâliğin bakâyâda kalması gayr-ı câiz bulunmuş olmağla Düyûn-ı Umûmiye İdâresi'nin bâ'is-i şikâyeti olan ahvâl ber- taraf edilerek bakâyâ-yı mebhûsenin ber-vech-i iş'âr-ı sâbık bilâ-te'hîr istihsâli ve teslimi vesâ'ilinin istikmâliyle neticesinin inbâsına himmet.

Mâliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Eskişehir-Konya demiryolu te'mînâtına karşılık gösterilen Trabzon ve Gümüşhâne sancaklarının a'şâr tahsilâtından bakâyâda kalan mebâliğin selh-i Zi'l-ka'de sene 314 tarihli ve 351 numaralı tezkire-i devletleri mücebince bilâ-te'hîr istihsâl ve teslimi vesâ'ilinin istikmâli hakkında Trabzon Vilâyet-i Behiyyesi'ne teblîğât-ı mukteziye icrâ kılınmış olduğu beyânıyla tezkire.

Evrâk Müdüriyet-i Aliyyesi işâretiyle

Nezâret-i Umûr-ı Mâliye Düyûn-ı Umûmiye Muhâsebesi

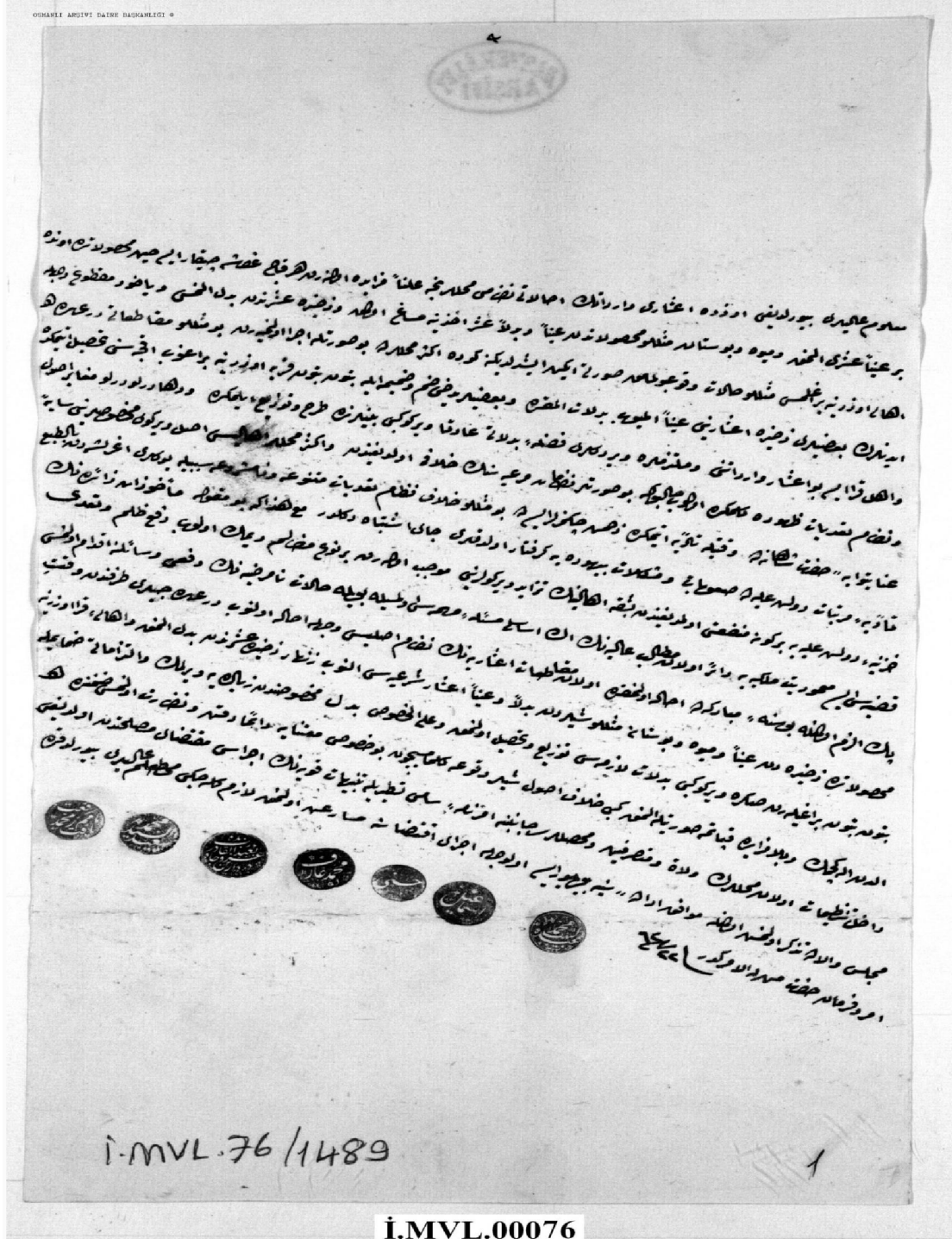
Ma'rûz-ı çâker-i kemîneledir ki

Eskişehir-Konya demiryolu te'mînâtına karşılık gösterilen Trabzon ve Gümüşhâne sancaklarının a'şâr tahsîlâtına dâir vârid olan cedâvile nazaran şehir-i hâl ibtidâsındaki bakâyânın mikdârı Trabzon sancağında dört milyon yedi yüz on bir bin yirmi kuruşa yani a'şâr mecmû'una nisbeten yüzde altmış dört ve yetmiş iki santime ve Gümüşhâne sancağında dahi bir milyon yüz otuz bir bin sekiz yüz yetmiş dokuz kuruşa yani yüzde altmış altı ve elli beş santime bâliğ olduğu cihetle böyle külliyetli mebâliğin bakâyâda kalması Düyûn-ı Umûmiye me'mûrlarının emr-i tahsîlâtta tesâmüh ve ihmâllerine haml olunamayup bunun mahallî hükûmet me'mûrlarının mükâvelât-ı mün'akide ahkâmına mugâyir olarak vakû' bulan müdahaleleriyle harekât-ı nâ-becâlarından ileri geldiği beyânıyla tahsîli Hazîne-i Celîle'nin menâfî'-i azîmesinden bulunan bakâyânın bilâ-te'hîr Düyûn-ı Umûmiye İdâresi'ne îsâli vesâ'ilinin istikmâli lüzumu Düyû-ı Umûmiye Komiserliği'nden vârid olan 10 Nisan sene 1313 tarihli tezkirede işar olmuşdur. Zikr olunan demiryolu te'mînâtına karşılık tutulan a'şârına nazaran Düyûn-ı Umûmiye sandıklarına İdâre Meclisi'nin bâ'is-i şikâyeti olan ahvâl el-an ber-taraf edilemeyüp ve bu hâl ise Hazîne-i Celîle'yi bir mevki'-i müşkilde bırakup bu hâl dîğere sûretle te'mînât-ı nakdiye îfâsına mecbûr eylediğinden ve hâl-i hâzır-ı hazîne ise nezd-i sâmi-i cenâb-ı fahîmânelerinde müstağni-i arz ü beyân bulunduğundan buralara mahal bırakılmaksızın bu işe bir netîce-i kat'iyeye verilerek serî'an bildirilmesi için vilâyet-i müşârun ileyhâya emir-nâme-i sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhîleriyle icrâ-yı teblîgât ve cânib-i hazîneye de i'tâ-yı ma'lûmât buyurulması menû-ı re'y ve irâde-i aliyye-i hidîv-i efhamîleridir. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî Selh-i Zi'l-ka'de sene 1314 ve fi 20 Nisan sene 1313

Maliye Nâzırı

Ek 2a. BOA, İ.MVL- 00076. 001489. Aşar deruhide edenler tarafından ahaliye yapılan eziyet ve haksızlıkların önlenmesi.

İ.MVL.00076

İ.MVL. 76/1489

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a list or inventory of items, including names and descriptions.

Main body of handwritten text in Ottoman Turkish script, containing detailed descriptions and possibly legal or administrative notes.

Bottom section of handwritten text in Ottoman Turkish script, possibly a continuation or a separate note.

İ.MVL.00076

Ek 2b. BOA, İ.MVL- 00076. 001489. Aşar deruhde edenler tarafından ahaliye yapılan eziyet ve haksızlıkların önlenmesi adlı belgenin transkripti.

Ma'lûm-ı âlîleri buyurulduğu üzere a'şâr-ı vâridâtın ihâlâtı nizâmı mahallerince alenen müzâyede olunarak her kaç kuruşa çıkar ise hîn-i mahsûlâtta onda bir aynen öşrü alınmak ve meyve ve bostan misillü mahsûlâtıdan aynen ve bedelen öşür ahzına mesâğ olmak ve zahire öşründen bedel alınması ve yâhûd maktû' vechile ahâlî üzerine bırakılması misillü hâlât vukû' bulmamak sûreti iken işidildiğine göre ekser mahallerde bu sûretle icrâ olunmayarak bu misillü mukâta'âtı deruhde edenlerin bazıları zahire a'şârını aynen almayup bedelât almakda ve bazıları dahi zamm ve zamîme ile bütün bütün karye üzerine bırakup akçesini tahsîl etmekte ve ehl-i kurâ ise bu a'şâr vâridâtını ve mültezimlere verdikleri fazla-i bedelâtı âdetâ vergü gibi beynerinde tarh ve tevzî' eylemekte ve daha dürlü dürlü mugâyir-i usûl ve nizâm te'addiyât zuhûra gelmekte olup hâlbuki bu suretler nizâmât-ı mer'iyenin hilâfi olduğundan ve ekser mahaller ahâlîsi asıl vergü-yi mahsuslarını sâye-i inâyet-vâye-i hazret-i şâhânedede vaktiyle te'diye etmekte zahmet çekmezler ise de bu misillü hilâf-ı nizâm te'addiyât-ı mütenevvi'a ve nâ-meşrû'a sebebiyle bunları ağırlaşarak bi't-tabi' te'diye-i mürettebât-ı Devlet-i Aliyye'de su'ûbâtı ve müşkilât-ı beyhudeye giriftâr oldukları cây-ı iştibâh değildir ma'a-hâzâ eğer bu makûle me'hûzât-ı zâidenin Hazîne-i Devlet-i Aliyye'ye bir gûne menfa'ati olmadığından başka ahâlînin tezâyüd-i vergilerini mûcib olarak bir nev' mezâlim demek olup def'-i mezâlim ve te'addî kaziyyesi ise ma'mûriyet-i mülkiyeye dâir olan metâlib-i aliyyenin en esaslı mes'ele-i mühimmesi olmasıyla böyle hâlât-ı nâ-marziyenin def'i vesâiline ikdâm olunması pek elzem olmağla bu sene-i mübarekede ihâle olunmakta olan mukâta'ât-ı a'şâriyenin nizâm-ı aslîsi vechile ihâle olunup deruhdecileri tarafından vakt-i mahsûlâtta zahireden aynen ve meyve ve bostan misillü şeylerden bedelen ve aynen a'şâr-ı şeriyyesi alınup zinhâr zahire öşründen bedel alınmak ve ahâlî-i kurâ üzerine bütün bütün bırakılarak sonra vergi gibi bedelât-ı lâzimesi tevzî' ve tahsîl olunmak ve ale'l-husûs bedel-i mahsusundan ziyâdeye verilmek ve iltizâmâtı zamâyimle elden ele geçmek ve bilâ-müzâyede kapatma suretiyle alınmak gibi hilâf-ı usûl şeyler vukû'a gelmemesi için bu husûs-ı mu'tenâya dâimâ dikkat ve nezâret olunması zımnında dâhil-i tanzîmât olan mahallerin vülât ve mutasarrıfın ve muhassılları cânibine emir-nâme-i sâmi tastiriyle tenbîhât-ı kaviyyenin icrâsı muktezâ-yı maslahatdan olduğu Meclis-i Vâlâ'da tezekkür olunmuş olmakla muvâfık-ı irâde-i seniyye buyurulur ise ol vechile icrâ-yı iktizâsına müsâra'at olunmak lâzım geleceği muhât-ı ilm-i âlîleri buyuruldukda emrû fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 22 R sene 1262

[Mühür] Es-Seyyid Mehmed
[Mühür] İsmail
[Mühür] Hüsnî
[Mühür] Mehmed Arif
[Mühür] Abdülkadir
[Mühür] Es-Seyyid Mehmed Said
[Mühür] Mehmed Rifat

Seniyyü'l-himemâ devletlü inâyetlü atûfetlü efendim hazretleri

Mukâta'ât-ı a'şâriye deruhde edenlerin bazıları zahire a'şârını aynen almayup nizamının hilâfı olarak bedelât almakda ve bazıları dahi zamm ve zamîme ile bütün bütün karye üzerine bırakup akçesini tahsîl etmekte ve ehl-i kurâ ise bu a'şâr vâridâtını ve mültezimlere verdikleri fazla-i bedelâtı âdetâ vergi gibi beynlerinde tarh ve tevzî' eylemekde ve daha sâir dürlü mugâyir-i usûl ve nizâm te'addiyât zuhûra gelmekte olduğu işidilüp bu makûle me'hûzât-ı zâ'idenin hazîne-i devlete bir gûne fâidesi olmadığından başka ahâlînin tezâyüd-i vergilerini mûcib olarak bir nev' mezâlim demek olduğuna ve def'-i zulm ve te'addî kazayyise ise ma'mûriyet-i mülkiyeye dâir olan metâlib-i aliyyenin en esaslı mes'ele-i mühimmesi bulunduğuna binâen bu sene-i mübârekede ihâle olunmakda olan sâlifü'l-beyân mukâta'ât-ı a'şâriye nizâm-ı aslîsi vechile ihâle kılınarak deruhdecileri tarafından vakt-i mahsûlâtda zahireden aynen ve meyve ve bostan misillü şeylerden bedelen ve aynen a'şâr-ı şer'iiyesi alınup zinhâr zahîre öşründen bedel alınmamak ve ahâlî-i kurâ üzerine bütün bütün bırakılarak sonra vergi gibi bedelât-ı lâzimesi tevzî' vetahsîl olunmamak ve ale'l-husûs bedel-i mahsusundan ziyâdeye verilmemek ve iltizâmâtı zamâyimle elden ele geçmemek ve bilâ-müzâyede kapatma suretiyle alınmamak için bu husûs-ı mu'tenâyâ dâimâ dikkat ve nezâret olunması zımnında dâhil-i tanzîmât olan mahaller vülât ve mutasarrıfîn-i kirâmı hazerâtına ve muhassılları cânibine tahrîrât-ı senâverî tesyîriyle tenbîhât-ı kaviiyenin icrâsı muktezâ-yı maslahatdan olduğuna mutazammın Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınan bir kıta mazbata işbu şehr-i Rebî'u'l-âhir'in yirmi üçüncü Pazar günü akd olunan Meclis-i Umûmî'de lede'l-kırâ'e vâkı'â sâye-i ma'delet-vâye-i hazret-i mülkdârîde bu misillü hilâf-ı nizâm te'addiyât nâ-marziyenin def'i çaresine bakılması ehemm ve elzem mevâdd-ı mülkiyeden olmasıyla ber-mantûk-ı mazbata icrâ-yı iktizâsı ve sûret-i hâlin Takvîm-i Vekâyî' nüshalarına dahi tab' ve temsîliyle neşr ve ilâve etdirilmesi tezekkür ve tensîb ve manzûr-ı me'âlî-mevfûr-ı hazret-i şehr-i yârî buyurulmak için mazbata-i merkûme seviyy-i vâlâlarına ba's ve tesyîr olunmuş olmağla muvâfık-ı irâde-i seniyye-i hazret-i cihan-dârî buyurulur ise

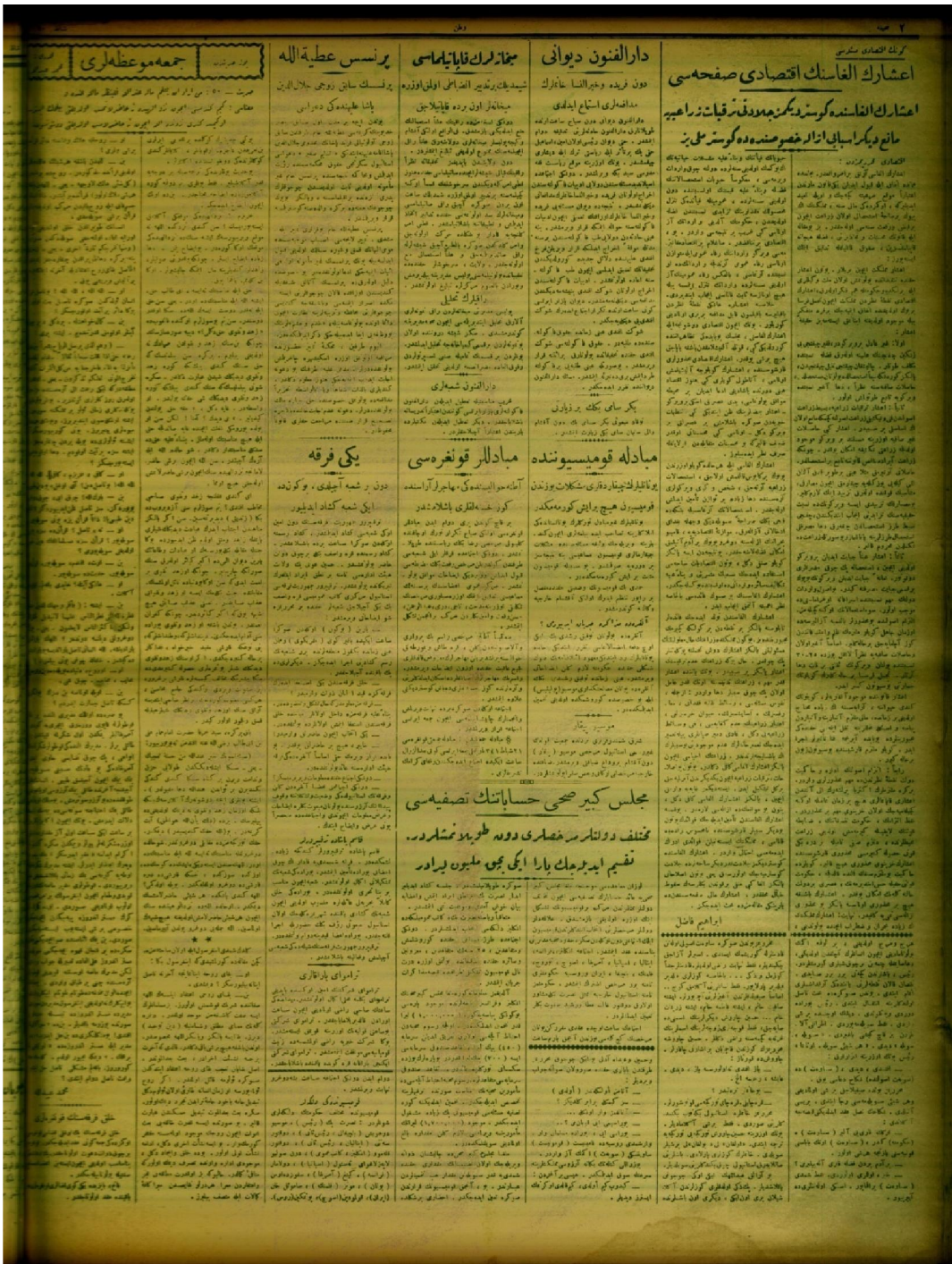
ber-mûceb-i mazbata icrâ-yı muktezasına mübâderet olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 24 R sene 1262

Marûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Esâbi'-zîb-i ibcâl olan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleriyle mazbata-i merkûme meşmûl-i lihâza-i merâhim-ifâza-i hazret-i şâhâne buyurulmuş ve vâkı'â iş'âr-ı âlîleri vechile sâye-i ma'delet-vâye-i hazret-i mülkdârîde bu misillü hilâf-ı nizâm te'addiyât-ı nâ-marziyenin def'i çaresine bakılması ehemm ve elzem mevâdd-ı mülkiyeden olmasıyla ber-mantûk-ı mazbata icrâ-yı iktizâsı ve sûret-i hâlin Takvîm-i Vekâyî' nüshalarına dahi tab' ve temsîliyle neşr ve i'lân etdirilmesi münâsip ve yolunda görünmüş olduğuna binâen ol vechile ber-mûceb-i mazbata icrâ-yı muktezâsına ibtidâr olunması ve fakat bu makûle te'addiyât-ı nâ-marziyeye mütecâsir olanlar haklarında fi'len te'dîbât-ı lâzîme icrâ olunmadıkça emsalinin ekserîsine bu misillü tenbîhât te'sîr etmeyerek sûret-i intibâhları hâsıl olamayacağı derkâr bulunduğu nazaran yalnız tenbîhât-ı kavliye ile te'addiyât-ı merviyenin pek de önü kesilemeyeceğinden fimâ-ba'd kangı tarafda bunun misillü bir gûne te'addiyât vukû'u rivâyet olunur ise derhal keyfiyet lâzım gelenlere etrafiyla bit-tahkîk sıhhat ve hakikati tebeyyün eylediği ve bir dürlü ifk ü iftirâ kabilinden olmadığı lâyıkiyla anlaşıldığı halde cesâret edenler her kimler ise haklarında mücâzât-ı müterettebenin icrâsı indifâ'-ı te'addiyâtı mûcib ve emsâlinin terhîblerini müstevcib olacağına binâen şu husûsa dahi kemâliyle i'tinâ ve dikkat kılınması müte'allik ve şeref-sudûr buyurulan emr ü irâde-i isâbet-âde-i hazret-i mülûkâne iktizâ-yı âlîsinden bulunmak ve bu mazbata-i merkûme yine savb-ı âlîlerine i'âde ve tesyâr kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 25 R sene 1262

Ek 3b. Vatan Gazetesi 20 Şubat 1925 Aşarın İlgâsının İktisadi Safhası adlı makalenin transkripti.

Günün İktisâdi Meselesi

A‘ŞÂRIN İLGÂSININ İKTİSADİ SAFHASI

A‘şârın ilgâsında gösterdiğimiz celâdeti terakkiyât-ı zirâ‘iyeye mâni‘ diğer esbâbı izâle husûsunda da göstermeliyiz.

İktisâdi Muharririmizden:

A‘şârın ilgâsı artık bir emir-i vâki‘dir. Mecliste hemen de ittifâk ile kabûl edilen yeni kânûn Mart‘dan i‘tibâren mevki‘-i mer‘iyyete gelecek ve öyle ümid edilir ki, önümüzdeki mâli sene memleketin en büyük bir sâha-i istihsâli olan zirâ‘at için bir feyiz ve rif‘at senesi olacaktır. Biz bu makâle ile kânûnun muhassenât ve mehâzirini fazla heyecana kapılmaksızın soğukkanlılıkla tedkik etmek istiyoruz:

A‘şâr memleket için bir beladır. Bütün a‘şâr hakkında tenkidâtta bulunmuş olan Milletvekilleri ile birlikte ve hükûmetle hemfikir olarak, a‘şârın iktisâdi nokta-i nazardan memleket için tahammül-fersâ bir yük olduğunda ittifek etmeyecek bir ferd-i mütefekkir bile mevcûd olduğuna inanmak istemeyiz. Hakikaten a‘şâr:

Evvelâ: Gayr-ı âdil bir vergidir, fakir çiftçiyi zengin çiftinin aleyhine olarak fazal nisbetde mükellef tutar. Çalışkan çiftçi tembel çiftçiden yalnız görmeğe tebe‘an istihsâlde bulunan müstahsilden hâsılât-ı sâfiyesine nazaran daha ağır nisbetde vergiye tâbi‘ tutulmuş olur.

Sâniyen: A‘şâr terakkiyât-ı zirâ‘iye, basit zirâ‘at usûlünden fennî ve teksifi zirâ‘at usûlüne geçmeğe mâni‘ olan en esâslı bir sebeptir. A‘şâr gibi hâsılât-ı gayr-ı sâfiye üzerine müstenid bir vergi mevcûd oldukça zirâ‘ati teksife imkân yoktur. Çünkü zirâ‘at irâda tenâkus kânûnuna tâbi‘ bir istihsâldir. Hâsılâtı artırmak meselâ aynı bir topraktan alınan elli kileyi yüz kileye çıkarmak için masârıfı müteneşibin fevkinde olarak tezyid etmek lâzım gelir. Bu masârıfın tezyidi ise verginin de nispet-i hakikiyesinin tezâyüdünü icâb ettiğiinden, çiftçi basit tarz istihsâlen çıkarak daha masraflı istihsâl tarzlarına yanaşmaz ve bu sûretle zirâat da tekemmülden mahrûm kalır.

Sâlisen: A‘şâr aynen cibâyet edilen vergi olduğu için istihsâle pek çok mazarratları dokunur. Emâneten cibâyet edilen verginin büyük bir kısmı cibâyet masrafına gider. Bu usûl vâridât-ı devletin mühim nisbetinde isrâfâta uğramasını da mûcib olur. Sû-isti‘mâlâtın önüne geçemez. İltizâm usûlünde bu mahzûrlar bi’n-nisbe azalır da o zaman câhil köylü mültezimin zulm ve i‘tisâfâtından göz açmayacak bir hale gelir. Esâsen ağır olan ve hâsılât-ı

sâfiyeye nazaran lâ-akal yüzde 25-30 nispetinde bulunan verginin sıklığı bir kat daha artar. Tahammül-fersâ bir hele gelerek köylünün hasârını büsbütün kesir eder.

A'şâr kânûnunda mevcûd angaryalar köylünün kendi hayvanına, arabasına en ziyâde muhtâc olduğu bir zamanda malı mültezim ambarına ve ambardan piyasa ve iskele mahallerine nakl etmesi hakkındaki mecbûriyetlerde bu bâbda ayrıca fenâ te'sirler icrâ eder. Köylü mültezim karşısında büsbütün zebûn bir hâle girer.

Râbi'an: İltizâm usûlünün idâre ve hâkimiyet-i devlet nokta-i nazarından da mühim mahzûrları vardır. Bir kere mültezimlerin ekseriyâ birleşerek eli altından a'şârı kapatmaları hiçbir zaman tamâmıyla önüne geçilemeyecek olan hazinevi mühim bir mahzûrdur. Fakat iltizâmın hükûmet tensikâtının zâbita kuvvetinin lâyıkiyle girmemiş olduğu zirâ'at muhitlerinde mültezim sınıfı nâmıyla bir derebeyi kuvveti husûle getirmesi mahzûru karşısında aşarın hazinevi mahzûru hiç kalır. Köylerde hâkimiyet bu mültezim sınıfın elinde kaldıkça hükûmet kuvvetini hakkıyla hissettirmenin asrî bir devlet hâline gelmenin imkânı yoktur. A'şârın başka hiçbir mahzûru olmasa yalnız bu mahzûru izâlesini temenniye kâfidir.

Nihâyet: A'şârın memleketin en ziyâde buhran ve ızdırâb içinde bulunduğu hayvânâtın fiâtının ve binâen aleyh müşkilât-ı hayâtiyenin en yüksek olduğu senelerde devlete çok vâridât vermesi m'küsen hubûbât istihsâlâtının fazla ve binâen aleyh kıymetinin o nisbetde dîn olduğu senelerde umûmiyetle fiâtdaki tenezzül-i mahsûlün mikdârının tezâyüdü nisbetinde fazla olduğundan, hükûmetin aldığı vâridâtın az olması gibi garib bir neticesi vardır. Bu iktisâdi bir tenâkuzdur. Sağlam bir iktisât mekanizması vergi vâridâtının refâh-ı umûmi ile mütevâzin olmasını refâh-ı umûmi ardıkça vâridâtın da o nisbetde artmasını, bilakis refâh-ı umûminin az olduğu senelerde vâridâtın tenezzül etmese bile hiç olmazsa sâbit kalmasını icâb etdirdi.

Hülâsa a'şâra hangi nokta-i nazardan bakılırsa bakılsın kâbil-i müdâfa'a bir yeri olmadığı görülür. Bunun için iktisâdi düşünce ile a'şârın ilgâsını meclisin bu bâbdaki tezâhürâtında görüldüğü gibi kuvvetle alkışlamakdan başka yapacak hiçbir şey yoktur. A'şârın iktisâdi mahzûrları karşısında, a'şârın köylüce alışılmış olması, anadolu köyleri gibi henüz iktisâd aynı devrinde yaşadığı iddi'â edilen bir muhîte muvâfık bulunması, yedi asırlık eski bir vergi "a'şâr bazılarının zannetdiği gibi Tanzîmât-ı Hayriye'den sonra başlamış bir asırlık bir vergi değil", olması gibi muhassenâtı o kadar za'îf kalır ki bu muhassenât-ı mütekâbileden kolaylıkla sarf-ı nazar edebiliriz.

A'şârın ilgâsı ile her halde köylü üzerinden büyük bir kâbûs kalkmış olacak istihsâlât-ı zirâ'ie artacak şahıs ve köy vergileri arasında daha ziyâde bir tevâzün te'mîn edilmiş olacaktır. İstihsâlâtın artmasıyla belki de Fethi Bey'in sarâhaten söylediği vecihle buğday idhâlâtı azalarak muvâzene-i iktisâdiyeye kambiyo buhrânının izâlesine doğru büyük bir

adım atılmak imkânı fazlalaşacaktır. Bu neticeden ise yalnız köylü sınıfı değil bütün iktisâdiyât sâhası istifâde edecek sa'yin müsmiriyeti ve binâen aleyh tekâlif-i sâire vâridâtı da o nisbetde yükselecektir. A'sârın ilgâsının bu son fâidesi bi'l-hassa nazar-ı ehemmiyete alınmak îcâb eder.

A'sârın ilgâsından tevellüd edecek fâideler tablosuna yalnız bir noktadan bir gölge geçirmek mecbûriyetindeyiz. Bugün memleketde zirâ'atin hâl-i ma'lûliyetinin mes'ûliyetini yalnız a'sârın düş tahammülüne yükletenler pek çoktur. Hâlbuki ziraatin adem-i terakkisinin a'sâr yalnız bir sebebidir. Bunun yanında a'sâr kadar mühim zirâatin tedennisine onun kadar âmil olan pek çok sebepler daha vardır: Ez-cümle, nüfus meselesi, vesâit-i nakliye fikdânı, ma'ârifsizlik, âsâyışsizlik, havyan hırsızlığı, i'tibâr-ı zür râ'inin adem-i kefâyesi, fennî vesâit-i zirâ'iyeyi değil, âdî demir sapanları bile ta'mir edecek ta'mirhânelerin adem-i mevcûdiyeti bu sebeplerin en başlıcalarındandır. Zirâatin ihyâsı için yalnız a'sârın ilgâsı kâfi değildir. Bütün bu ıslâhât, terakkiyât-ı zirâ'ie için yekdiğerinden ayrılmayacak bir küll teşkil eder. İsteddiğimiz gâyeye varmak için yalnız a'sârın ilgâsı kâfi değil, bütün bu mevânî'in de izâlesi lâzımdır. Yoksa a'sârın ilgâsından te'min edilecek fevâ'idin bütün bu diğ er sebepler karşısında nâ-mahsûs raddede kalması, memleketin istenilen fevâidi idrâk edememesi ihtimâli vardır. A'sârın ilgâsında gösterdiğimiz celâdet kadar diğ er sâhalarda celâdet göstermeyecek olursak yani bütün ıslahâtı yalnız ilgâ gibi menfî bir kuvvetden beklersek sukût-ı hayâl muhakkaktır. A'sârın mâli safhasından da yarınki makâlemize bahsedeceğiz.

İbrahim Fazıl

Ek 4. Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Kanun.

— 62 —

Åşarın ilgasiyle yerine ikame edilecek vergi hakkında kanun

(Resmî Ceride ile neşir ve ilâm : 23 . II . 1341 - Sayı : 84)

No.
552

BİRİNCİ MADDE — Åşar usulü mülğadır. 1341 senei maliyesinden itibaren arazi ve mahsulâtı arziyeden işbu kanuna tevfikân vergi alınır.

İKİNCİ MADDE — İskele ve istasyonlara altmış kilometreye kadar mesafeden getirilip imrar edilecek olan ve şimdiye kadar üşre tabi bulunan mahsulâtı arziyeden sevkedildiği iskele ve istasyon rayici, daha uzak mesafelerden getirilerek iskele ve istasyon veya gümrüklerden imrar edilecek olan mahsulâtı arziye ile un, kırma ve bulgurdan mahalleri rayici üzerinden mahallindeki fiatının yüzde onu nisbetinde vergi alınır. Ancak imrar edilecek yaş meyve ve yaş sebze herhangi mesafeden gelirse gelsin istihsal olunduğu mahal rayicine göre vergiye tabidir. İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar vilâyetlerine mülhak kaza, nahiye ve kuradan mezkûr vilâyetlere herhangi vasıta ile nakledilecek yaş meyve ve sebzeden vergi alınmaz.

ÜÇÜNCÜ MADDE —

Kuru üzüm Piyasa ve borsa mahallerindeki rayiç

Kuru incir » » »

Fındık Mahallindeki iskele rayici

Afyon Mizan mahallerindeki rayiç

İpek » » »

Tütün Hini furuhtunda

Pamuk Fabrika veya çırçır mahallerinde pamuk ve balya haline geldikten sonraki rayiç

Palamut Mahalleri rayicinden

Zeytinyağı Fabrika ve masaralarda

Pirinç İskele ve istasyonlardan hini sevkinde

Kuşyemi » » »

Susam » » »

Balâda muharrer mahsulâtı arziye hizalarında gösterilen mahaller rayici üzerinden yüzde sekiz vergiye tabidir.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Demiryolu veya merakibi bahriye ile naklolunacak mahsulâtı arziye için hini sevklerinde tahmil istasyon veya iskelelerinden nakliye tezkeresi almak mecburi ve nakliye tezkeresi olmayan mahsulâtı arziyenin nakli memnudur.

BESİNCİ MADDE — Üşre tabi arazinin kıymeti üzerinden maa zam binde altı nisbetinde istifa olunan arazi vergisi sekiz misline iblâğ olunmuştur. İşbu verginin sekizde üçü menafi ve iane hisseleri olup Hazine hissesiyle birlikte tahsil ve rubu Ziraat bankasına ve dörtte üçü idarei hususiyelere tevdi olunur.

ALTINCI MADDE — Vergi istifasında arazinin 1331 senesindeki kıymeti mukayyedeleri esastır. Tarihi mezkûrdan sonra ferağ, ifraz ve tadilâtı hususiye dolayısıyla artan kıymetlere bakılmaz. Ancak hususati atıye müstesnadır:

A) Tadilât görmüş olan arazinin kıymeti hazırai mukayyedesı 1331 senesinin

deki kıymeti mukayyedesinin sekiz mislinden fazla ise vergi kıymeti hazıra üzerinden binde altı olarak istifa edilir.

B) Kıymeti mukayyidei sabıkası bulunmayan arazinin vergisi kezalik kıymeti hazıra üzerinden binde altı olarak istifa edilir.

Bu iki halde de alınacak verginin sekizde üçü menafi ve iane hisselerine ait olup beşinci madde mucibince tevzi olunur.

C) Mektum arazinin sinini sabıka vergisi ait olduğu senelerdeki ahkâma tabidir.

D) 1331 senesindeki arazi vergisinin sekiz misli, hali hazır kıymetinin binde altısından fazla ise fazlası tenzil edilir.

YEDİNCİ MADDE — Esasen tapuda arazi olarak mukayyet iken elyevm çalılık veya su altında kalmak suretiyle bataklık halini almış olan arazi vergisi tezyit edilmez ve bedeli üşür olarak evvelce bittakdir alınmakta olan vergiler badema alınmaz.

SEKİZİNCİ MADDE — Müsakkafat kanununun üçüncü maddesinde zikrolunan havlu ve bahçe fazlaları vergisi zamma tabi olmayıp tahakkuku aslileri üzerinden istifa olunur.

DOKUZUNCU MADDE — İşbu kanun ahkâmına tevfi muamele edilmeyen ahvalde istifası lâzımgelen vergi cezaen üç kat olarak Tahsili emval kanununa tevfi kan tahsil olunur.

ONUNCU MADDE — Âşar nizamnamesiyle işbu kanuna mugayir bilcümle ahkâm mülgadır.

ON BİRİNCİ MADDE — İşbu kanun 1 mart 1341 tarihinden itibaren mer'iyüliceradır.

ON İKİNCİ MADDE — İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye vekili memurdur.

MADDEİ MUVAKKATE — İşbu kanunun mevkii mer'iyete vaz'ı esnasında işri verilmiş olarak mevcut mahsulâtı arzıyeden tekrar vergi alınmaz.

23 recep sene 1343 ve 17 şubat 1341

Cumhuriyet Riyasetine tebliği	:	18 . II . 1341 tarih ve 1/505 No. lu tezkere ile
Berayı neşir ve ilân kanununun Başvekâlete tebliğ edildiğini müş'ir Cumhuriyet Riyasetinden mevru tezkerenin tarih ve numarası	:	19 . II . 1341 ve 6/70
Müzakeratı ihtiva eden zabıt ceridelerinin cilt ve sayfası	:	Cilt Sayfa
	:	9 30
	:	13 216,336:345
	:	14 6:33,84:118
İşbu kanunun alâkadar olduğu diğer kanunların numaraları	:	

Ek 5. Ziraat Encümeni Mazbatası

AŞARIN İLGASIYLA YERİNE İKAME EDİLECEK VERGİ HAKKINDA BAŞVEKÂLETTEN MEVRUT (1/505) NUMARALI KANUN LÂYİHASINA MÜTEDAİR ZİRAAT ENCÜMENİ MAZBATASI (1)

Mahsulâtı Arziye hakkında Heyeti Umumiyyeden Encümenimize muvavvel lâyhâi kanuniye Maliye ve Ziraat Vekillerinin huzuriyle tetkik olundu.

Hiçbir esasî ilmi ve iktisadiye istinat etmeyip, kâdimden beri ziraatımızın inkişafına ve kudreti istih-saliyemizin artmasına en büyük engel olan Aşar Vergisinin izale maksadıyla tarâfi hükümetten tanzim ve Kavanini Maliye ve Muvazenei Maliye Encümenle-rince cüzî tadilâtla Heyeti Umumiyyeye sevkolunan lâ-yihai kanuniyeyi Encümenimiz de şayanı teşekkür bir hatvei halâs ve terakki addetmiş ise de, gayei asliye daha cezri adımlarla vüsul imkânını düşünerek lâyi-hada mühim bazı tadilât icra eylemiştir.

Gayemizi, zürranın kazanç nispetinde bir arazi vergisi olarak tespit etmekteyiz. Fakat bu hedefe vü-sul için arazinin hudut ve hukukunu bilhassa (11) se-nelik hercümeciden mutahassıl teşevvüşi hazırdan kurtarılarak vesaiki fenniye ve sahîhaya istinat eyle-mesi ve arazi kıymetleriyle, kuvvei inbatîye ve istih-saliyesinin ve hasilât kıymetlerinin tayin ve bu esas-lara ve mevkii coğrafi ve iktisadi icabatına göre ta-karrür ettirilecek hasilâtı safiye üzerinden emsali ka-zanç vergileri gibi bir nispeti adilê dairesinde arâzi üzerine dâimî bir vergi tarhi lâzımdır ki, bu netîce-nin husulü epeyce mesai sarfına ve zaman geçmesine mütevakıftır. Varidatının bir kısmı azimi aşardan ibaret olan bir memlekette bu resmin uzun zaman için refolunamayacağını iddia edenlerin davalarında mü-balağa olmakla beraber bazı mühim hakikatlar de yok değildir.

Mamafih Türk çiftçisinin bu belediyeden halâsını gaye edinen Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti halâskâr adını atmakta tereddüt etmemiştir. Ziraat Encümeni tahrir heyetlerinin beş altı senelik mesa-isi neticesinde milletin bu zalimi vergiden tamamen kurtulacağına kanidir ve bu kuvvetli kanaatiyledir ki aşar hasilâtı zaten az ve vesâiti nakliyesi bulunmayan memleketerimiz için 1341 senesi Martından itibaren aşarı tamamen ilg etmeyi kabul etmiştir. Ziraat ve Maliye Vekillerini bu bapdaki varidat noksanını telâ-fi için sevkeden hizmetlerini Encümenimiz şükranla yad etmeyi bir vazife bilir.

(1) Evveliyati evvelce tab ve elli ikinci içtîma zaptının sonuna raptedilmiştir.

Bilvasita alınmakta olan vergilerimizden taham-mülü olanlarından resmî damga, yünlü ve pamuklu mensucat ve tuza cüzî miktarda yapılacak zammiyat-la (3,5 milyona karışık olan bu açığın kapatılacağı bil-hesap anlaşılmış olduğundan, ayrı bir teklifi kanunî ile bu zammiyatın kabulünü istirham eyleyeceğiz. Aşardan yani en iptidai bir vergi şeklinden en müte-kâmil bir vergiye yani arazi vergisine geçebilmek için muvakkat mahiyette kanunlarla bir devri istih-ale geçirmek ve tedrici bir hattı hareket takip etmek zaruretindeyiz. Çünkü aşarı olduğu gibi ipka en mü-him mesnet ve müttekâyı iktisadımız olan ziraatın inkişafına mani olduğu gibi tamamen refi ile yerine aşarın temin ettiği varidat kadar veya ona yakın bir miktarın temini muhal olduğundan, bittabi mütevas-sit eşkâli halliye aramak lâzım. Garbin nazarı düstur-larıyla aynen âmîl olamayız. Çünkü memleketimizin vaziyeti maliye ve bünyei iktisadiyesi onlara benze-mez. O halde hattı hareketimiz tavazzuh ediyor. Ka-zanç nispetinde arazi vergisine doğru yürürken evve-len usulü iltizamın tevli ettiği tahakkümü halkın üye-rinden ref ile varidatı hazinenin vesilei itifa olması- nı ve bir çok takyidat ve suiistimalâta mani olmak.

Saniyen : İhracat imkânsızlığı yüzünden zaten eki-lip biçilmeyen ve medarı servet olmaktan ziyade an-cak ve ancak çoluk ve çocuğunun yemekliğini temin-den başka faydası olmayan ve varidatı öşriyesi umum hasilâtı öşriyenin onda birini tutmayan bütün vasatî ve şarki Anadolumuz zürran mahsulâtı ziraiyesin-den hiç öşür almamak. Yalnız Arazî Vergisini ted-ricen haddi makulüne iblağ eylemek.

Salisen : Garp ve garbî vüsta vilâyetlerimizde istih-sal olunup gerek dahilde ve gerek hariçte sarfolu-nan bütün mahsulâtı arziye resimlerinin yüzde bir miktarını her senê muntazaman tenkis ve Arazî Ver-gisi bu varidatla tekabül ettiği zaman da tamamen reffetmek.

Rabian : Kadastro netayicini beklemeyerek her sene tahriri adi heyetleri miktarını teksir ile arazi ve kazanç vergisini bütün Türkiye'de ve az zamanda zürran yegâne vergisi haline getirmek.

Teklifi kanuni hakkında Hükümet ve Encümen-lerin yazdıkları esbabı mucibesinde etraflı malûmatı ilmiye ve istatistikiye mevcut olduğu gibi, aşar ve

arazi vergilerinin vaziyeti hazırası cümlece malûm bulunduğundan maddeler üzerindeki tadilatımızın esbabını arz ediyoruz.

Kanunun sernamesi her iki Encümence (Mahsulâtı Arziye Vergisi Kanunu) şeklinde tadil olunmuştur. Halbuki kanun yalnız mahsulâtı arziye vergilerinden bahis olmayıp arazi vergisi hakkında da ahkâmı ihtiva etmekte bulunduğundan, Hükümetin teklifi olan (Aşarın ilgası ile yerine ikame edilecek vergiler hakkında kanun) sernamesi kabul edilmiştir.

Birinci Madde : (Aşar usulü mülğadır. 1341 seneci maliyesi iptidasından itibaren arazi ve mahsulâtı arziden işbu kanuna tevfikân vergi alınır.) şeklinde kabul edilmiştir.

İkinci Madde : Kavanini Maliye ve Muvazenei Maliye Encümenlerinin ikinci maddeleri tamamen tayyedilmiş ve 3, 4, 5 nci maddeleri ikinci madde olarak tadilen kabul edilmiştir. Çarşı ve pazar yerlerinde fukarayı halkın ihtiyacı için satılacak mahsulât-tan öşür almak hazineye mühim bir varidat temin etmeyeceği gibi öşür tahsilindeki müşkülâtı azime ve masrafın fazlalığı bu maddenin tayyi lüzumunu tezahur ettirmiştir. Köylülerimiz yaş ve kuru sebze ve meyvalarıyla hububatından cüzi miktarlarını her hafta heybâ vesair kaplarına koyarak pazar yerlerine götürürler. Bunların miktarı binleri tecavüz eder. Bu kadar kesif bir halkın muhtelif namlardaki eşyalarından öşür almaya kalkmak bu fukarayı zürrai pazarda mahmû satmamak ve resim vermek için günlerce beklemek ızdırarında bırakır. Kabiliyeti tabikiyesi olmayan bir şekli istiyfâdır. Halkı aşar beliyesinden kurtaralım derken daha fecî ve muzdarip vaziyetlere maruz bırakmış olacağız. Buna mahal bırakmamak için maddenin tayyi ile yerine bilvasıta bir vergi ikamesini Encümenimiz muvafık görmüş ve olveçhile ayrı bir teklifi kanuniyi Heyeti Celileye takdim etmiştir. Vakıa bir teklifin refiyle diğerinin ikamesi yine halka tahmil edilmiş olduğuna göre zahiren esaslı bir fark görülemez de mülâhaza olunabilirse de, bilvasıta verginin hem cüziyeti ve hem gayri mahsus bir şekilde istiyfâsı karşısında bugünkü tahripkâr öşür mukayese olunursa herhalde halk ve zürra lehine hayırlı bir iş yapılmış olduğuna ve aşarın ilgasını bir lâfız mahiyetinden çıkarıp hakikati hale kalbet-tiğimize kanîiz. Kaldı ki, bu derece mazharı teşvik ve himaye olan zürra, var kuvvetiyle tezyidi istihsâlâta çalışacağından, memlekette tedrici bir bolluk ve ucuzluk peyda olacak ve ihracatın ve arazi kısmının

tezayüdünde varidatı Hazineyi masrafsız bir surette arttırmaya medar olacağı da şüphesizdir.

En büyük müstehlik şehrimiz olan ve bütün mü varidatı deniz ve şimendiferle temin olunan ve binanenaleyh daima rüsumu verilmiş mahsulâtı istihsâl mecburiyetinde kalan ve şehremanetince istiyfa edilen oktruva ile es'arı zaten haddinden fazla yükselmiş ve fukarayı halkı ve itam ve eramili ve malûlin vesair eshabı ihtiyacı pek kesir olan İstanbul'un fukara gıdası olan yaş sebze ve meyvalarını ve muhitindeki müstahsiller menafii ile bunlara ait arazinin memuriyetini teminen vergiden istisnası kabul edilmiş ve maddeye ol veçhile bir fıkra ilâve olunmuştur.

Öşre tabi mahsulâtı arziyenin esasını mübeyyin liste dercinde bir fayda melhuz olmayıp şimdiye kadar öşre tabi mahsulâtı arziye tabiri maksadı ifadeye kâfi görülmüş ise de bir çok mahallerde zahire, un ve bulgur haline ifrağ olunarak sevkolunmakta bulunduğundan ve mülga aşar nizamnamesi mucibince un ve bulgur öşre tabi bulunmadığından, öşre tabi mahsulâtı arziye tabirinde un ve bulgurun da dahil bulunduğunu Encümen sureti mahsusada tasrihi lâzimedden addetmiştir.

Madde 3. — Bu bapta Kavanini Maliye Encümeninin noktai nazarı vergi nispeti itibariyle kabul edilmiştir. Çünkü bu mahsulât resmi piyasa, borsa, fabrika gibi mahallerde alınmakta ve bittabi masarifi nakliye istihsâl fiyatı üzerine zammolunmakta ve bundan müstahsiller diğer mahsulâtı arziye müstahsillerine nispetle fazla masrafa kattanmak mevkiinde kaldıklarından resim nispetinin yüzde sekize tenzili muvafıkı madelet görülmüş olduğu gibi bu mahsulât ihracat emtiamızdan olup kambiyomuza müessir olmaları bilhassa muhtacı teşvik ve himaye bulunmaları noktai nazarı da bu nispetin kabulüne saik olmuştur.

Kuş yeminin ilâvesi bu maddenin dahilinde sarfolunmayıp münhasıran memaliki ecnebiyeye ihraç olunan mahsulât meyanında bulunmasından mütevelittir.

Madde 4. — Muvazenei Maliye Encümeninin teklifi veçhile kabul edilmiş olup yalnız idarei hususiyelerin deruhte ettiği hidematın ehemmiyetini ve varidatlarının zaten kifayetsizliği hesabıyla mezkûr idareleri daha müşkül bir vaziyette ilka etmemek fikriyle sekiz de iki nispeti üçe iblağ ve bu üçün de sü-lüsânı yerine üç rubu idarei hususiyelere ve bir rubunun da Ziraat Bankasına terki kabul edilmiştir.

Madde 5. — Muvazenei Maliye Encümeninin teklifi esas itibarıyla kabul edilmiş ise de nihayetine bir de (C) fıkrası ilâvesine ihtiyaç görülmüştür.

Ahvali Harbiye sebebiyle ahâlisi tenakus etmiş olan mahallerdeki bilhassa araziye vesia ashabi işbu zemaimden bittabi müteessir olacaklar ise de zaten haiz oldukları hukuk icabı olarak her zaman dairei aidesine müracaatla usulü mevzua dairesinde arazi kıymetlerini tashih ve vergilerini ona göre tadil ettirebilirler.

Bu gibi istisnai vaziyetlere rağmen bütçe açığını kapatmak için başka bir çarei hal bulunamadığı cihetle bu şeklin kabulünde Encümen muhtar kalmıştır.

6, 7, 8, 9, 10, 11 nci maddeler Muvazenei Maliye Encümeninin teklifi vechile kabul edilmiştir. Ancak yedinci madde ve mevzu bahis olan ve musakkafat kanunu mücibince bin de on vergiye tabi bulunan avlu ve bahçe fazlaları vergisi üzerinde tatbikatta bazı hatiatın vukua gelmekte olduğu ve bunlardan aşar vergisi alınmamak lâzım geldiği halde muhtelif vesilelerle bu mahaller mahsulâtından öşür alındığı Encümenimize bildirildiğinden Maliye Vekâletinin bu gibi ahvale mani olacak tedabir ittihaz etmesi lâzimedendir.

Madde muvakkate de (öşürü verilmiş olan) cümlesi ilâve olunmuştur. Çünkü pamuk, tütün gibi bazı mahsulâtımız meyânında öşürü verilmemiş bulunanları henüz mevcut olduğundan olveçhile tadil ve kanun lâyihası Heyeti Celileyeye takdim olunmuştur.

Ziraat Encümeni Reisi	Mazbata Muharriri
Edirne	İzmir
Faik	Rahmi
Aza	Aza
Zonguldak	Maraş
Yusuf Ziya	Abdülkadir
	Aza
	Kozan
	Ali Şadi

Zeytinyağından maada mahsulât eshabını ihtiyacı zatiyesi ve sarfiyatı mahalliyesi öşür mukabili vergiden muaf tutulduğu halde zeytinyağı müstahsilleri bundan mahrum edildiği gibi zeytinyağının aşarı şimdye kadar hini tasrife dane üzerinden istiyfa edilmişken, Encümeni âlice bu kere yağ üzerinden alınması takarrür etmesi neticesinde alınacak vergiye yüz de on iki buçuk masarifi tasiriye zammı ve ayrıca zeytinlik arazi vergilerinin de sekiz misline iblâğı

müstahsillerin mükellefiyetini tahammülsüz bir hale koyduğundan ikinci maddeye muhalifim.

	Biga
	Mehmet
Aza	Aza
Çorum	Maraş
İsmail Kemal	Tahsin
Aza	Aza
Erzincan	Mardin
Hikmet	Necip

Ziraat Encümeninin teklifi

Aşarın ilgasıyla yerine ikame edilecek vergi hakkında kanun.

Madde 1. — Aşar usulü mülğadır. 1341 senesi maliyesinden itibaren arazi ve mahsulâtı arziyedenden işbu kanuna tevfikân vergi alınır.

Madde 2. — İskele ve istasyonlara altmış kilometre mesafeden getirilip imrar edilecek olan ve şimdye kadar öşre tabi bulunan mahsulâtı arziyeden cevkedildiği iskele ve istasyon rayıcı ve daha uzak mesafelerden getirilerek iskele ve istasyon veya gümrüklerden imrar edilecek olan mahsulâtı arziyeden mahalleri rayıcı üzerinden mahallinde fiyatının yüz de onu nispetinde vergi alınır. Ancak yaş meyva veya sebze herhangi mesafeden gelirse gelsin istihsal olduğu mahal rayicine göre resme tabidir. İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar vilâyetlerine mülhak kaza, nahiye ve kurdan mezkûr vilâyetlere herhangi vasıta ile nakil edilecek yaş meyva ve sebzeden resim alınmaz.

Madde 3. —

Kuru üzüm : Piyasa ve borsa mahallerindeki rayıcı.
Kuru incir Piyasa ve borsa mahallerindeki rayıcı.
Fındık : Mahallinde iskele rayıcı.
Afyon : Mizan mahallerindeki rayıcı.
İpek : Mizan mahallerindeki rayıcı.
Tütün : Hini fûruhtunda.

Pamuk : Fabrika veya çırcır mahallerinde pamuk ve balya haline geldikten sonra rayıcı.

Palamut : Mahalleri rayicinden.

Zeytinyağı : Fabrika ve masuralarda.

Pirinç : İskele ve istasyonlardan hini sevkinde.

Kuş yemi : Keza.

Susam : Keza.

Balâda muharrer mahsulâtı arziye hizalarında gösterilen mahaller rayıcı üzerinden yüz de sekiz resme tabidir.

Madde 4. — Öşre tabi arazinin kıymeti üzerinden maa zam bir de altı nispetinde istiyfa olunan arazi vergisi sekiz misline iblâğ olunmuştur. İşbu verginin sekiz de üçü menafi ve iane hisseleri olup hazine hissesiyle birlikte tahsil ve ruhu Ziraat Bankasına ve dörtte üçü İdarei Hususiyelere tevdi olunur.

Madde 5. — Vergi istifasında arazinin 1331 senesindeki kıymeti mukayyedeleri esasır. Tarihi mezkûrdan sonra ferağ, ifraz ve tadilâtı hususiye dolayısıyla artan kıymetlere bakılmaz. Ancak hususati atiyeye müstesnadır.

A) Tadilât görmüş olan arazinin kıymeti hazırai mukayyedesi 1331 senesindeki kıymeti mukayyedesinin sekiz mislinden fazla ise vergi kıymeti hazıra üzerinde binde altı olarak tahakkuk ettirilir.

B) Kıymeti mukayyedei sabıkası bulunmayan arazinin vergisi, kezalik kıymeti hazıra üzerinden binde altı olarak istiyfa edilir.

Bu iki halde de alınacak verginin sekiz de üçü menafi ve iane hisselerine ait olup dördüncü madde mücibince tevzi olunur.

C) Mektum erazinin sinini sabıka vergisi ait olduğu senelerdeki ahkâma tabidir.

Madde 6. — Esasen tapuda arazi olarak mükayyet iken elyevm çalılık veya su altında kalmak suretiyle bataklık halini almış olan arazi vergisi tezyit edilmez.

Madde 7. — Müsakkafat kanununun üçüncü maddesinde zikrolunan avlu ve bahçe fazlaları vergisi zamma tabi olmayıp tahakkuku aslileri üzerinden istiyfa olunur.

Madde 8. — İşbu kanun ahkâmına tevkifi muamele edilmeyen ahvalde istiyfası lâzım gelen vergi cezaen üç kat olarak Tahsili Emval Kanununa tevfikân tahsil olunur.

Madde 9. — İşbu kanunun suveri tatbikiyesini mübeyyin bir talimatname tanzimine İcra Vekilleri Heyeti Memurdur.

Madde 10. — 29 Şevval 1306 tarihli Aşar Nizamnamesi ile işbu kanuna mugayir bildümle ahkâm mülgadır.

Madde 11. — İşbu kanun 1 Mart 1341 tarihinden itibaren meriyül icradır.

Madde 12. — İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.

Maddei muvakkate - İşbu kanunun mevkii meriyete vazı esnasında öşürü verilmiş olarak mevcut mahsulâtı arzıyeden tekrar vergi alınmaz.

Ek 6. "Aşarın ilgasıyla yerine ikame edilecek vergi hakkında kanunun" kabulünü gösteren tablo.

İ : 58 17 . 2 . 1341 C : 2

Aşarın ilgasıyla yerine ikâme edilecek vergi hakkındaki kanunun neticesi îrâsı

(Kanun kabul edilmiştir.)

Reye iştirak edenler : 152
Kabul edenler : 151
Reddedenler : 1
Müstenkifler : —

(Kabul edenler)

ADANA İsmail Sefa B. Zamir B.	CANIK Süleyman Necmi B. CEBELİBEREKET Avni Paşa İhsan B.	GAZİAYINTAP Ahmed Remzi B. Hâfız Şahin B. Kılıç Ali B.	KARAHİSARI SAHİP İzzet Ulvi B. Musa Kâzım B.
AKSARAY Neşet B.	ÇORUM Ferit B. İsmail Kemal B. Münir B.	GİRESUN Hacim Muhiddin B. Kâzım B.	KARESİ Ahmed Süreyya B. Ali Şuuri B. Haydar Adil B. Mehmed Cavid B. Mehmed Vehbi B. Osman Niyazi B.
AMASYA Ali Rıza Ef. Esad B. Nafiz B.	DENİZLİ Mazhar Müfid B. Necip Ali B.	GÜMÜŞHANE Hasan Fehmi B. HAKKÂRİ Nazmi B.	KASTAMONU Ahmet Mahir Ef. Ali Rıza B. Halid B. Hasan Fehmi Ef. Mehmed Fuad B.
ANKARA Ali Fuad Paşa İhsan B. Şakir B.	DERSİM Ahmed Şükrü B. Reridun Fikri B.	İSPARTA Hüseyin Hüsnü Ef. Mükerrem B.	KAYSERİ Dr. Halid B. Sabit B.
ANTALYA Ahmed Sâki B. Rasih Ef.	DIYARİBEKİR Cavid B. Feyzi B.	İÇEL Dr. Tevfik B. Emin Ef.	KIRŞEHİR Lütfi Müfit B.
ARDAHAN Talât B.	EDİRNE Faik B. Hüseyin Rifki B.	İSTANBUL Ali Fethi B. Ali Rıza B. Hamdullah Suphi B. Hüseyin Rauf B. Kâzım Karabekir Paşa Süleyman Sırrı B. Yusuf Akçura B.	KONYA Eyüp Sabri Ef. Fuad B. Mustafa B. Mustafa Feyzi Ef. Naim Hâzım Ef. Tevfik Fikret B.
ARTVIN Hilmi B.	ELÂZİZ Hüseyin B. Muhidin B. Mustafa B. Naci B.	İZMİR Dr. Tevfik Rüştü B. Kâmil B. Mahmud Esad B. Mustafa Rahmi B. Saraçoğlu Şükrü B.	KOZAN Ali Şahip B. Ali Şadi B.
AYDIN Dr. Mazhar B. Dr. Reşid Galib B. Tahsin B.	ERGANİ İhsan B. Kâzım Vehbi B.	İZMİT İbrahim B.	KÜTAHYA Cevdet B. Nuri B. Rağıp B.
BİGA Mehmed B.	ERTUĞRUL Ahmet İffet B. Halil B.	KÂNGİRİ Mustafa Abdülhâlik B. Rifat B. Talât B. Ziya B.	MALATYA Mahmud Nedim B.
BOLU Cevad Abbas B. Falih Rifki B. Mehmed Vasfi B. Şükrü B.	ERZURUM Câzım Ef. Hâlet B.		MARAŞ Abdülkadir B.
BOZOK Ahmed Hamdi B. Avni B. Salih B. Süleyman Sırrı B.	ESKİŞEHİR Abdullah Azmi B. Arif B. Ermin B.		
BURSA Mustafa Fehmi B. Refet B.			

Mithat B.
Tahsin B.

MARDİN

Abdülğani B.
Abdülrezak B.
Necip B.

MENTEŞE

Esad Ef.

MERSİN

Besim B.
Niyazi B.

MUŞ

Osman Kadri B.

NİĞDE

Ata B.

ORDU

Faik B.
Hamdi B.
İsmail B.

RİZE

Ali B.
Fuad B.
Rauf B.

SARUHAN

Hacı Ekrem B.
Mehmed Sabri B.
Mustafa Fevzi B.
Reşat B.

SİİRD

Halil Hulki Ef.

SİVAS

Dr. Ömer Şevki B.
Halis Turgut B.
Rahmi B.
Rasim B.
Ziyaettin B.

TOKAD

Mustafa Vasfi B.

TRABZON

Abdullah B.
Ahmed Muhtar B.

Hasan B.

Rahmi B.
Süleyman Sırrı B.

URFA

Refet B.
Saffet Ef.
Yahya Kemal B.

VAN

Hakkı B.
İbrahim B.
Münib B.

ZONGULDAK

Halil B.
Ragıp B.

(Reddedenler)

BİGA

Şükrü B.

وطني

آبکی تہ روزہ ۳۷
تاریخ ۱۹۲۵ء آئی کی ۱۶۰۰، پانچ ماہی ۱۹۲۵ء آئی کی ۱۶۰۰
تعمیراتیہ ہجرت ۱۹۲۵ء آئی کی ۱۶۰۰، پانچ ماہی ۱۹۲۵ء آئی کی ۱۶۰۰
تعمیراتیہ ہجرت ۱۹۲۵ء آئی کی ۱۶۰۰، پانچ ماہی ۱۹۲۵ء آئی کی ۱۶۰۰

پاشا میری احمدیان
طیور و امامت
کتابتول ۱۷ باب من جلدتہ ۷
طیور و امامت
کتابتول ۱۷ باب من جلدتہ ۷

تاریخ ۱۶۰۰ آئی کی ۱۶۰۰، پانچ ماہی ۱۹۲۵ء آئی کی ۱۶۰۰، پانچ ماہی ۱۹۲۵ء آئی کی ۱۶۰۰

برآرسلان والدہ سنگ ماتلی خاطر ماری

بر محمد خاندان ماری مرگ عاقر بوواسی زیارت
بشمہ و نامزدہ والدہ سنگ ماتلی ماری ویکلم مشہر

عالم با ماری مرگ عاقر بوواسی

بشمہ و نامزدہ والدہ سنگ ماتلی ماری ویکلم مشہر

فراریل مسئلہ سندن دولایی یکی توقیفات پایلاجتی؟

دوہمیدر افضل المدین و راشد بکیرک توقیفات مقننہ انقرہ وقلمی رشادہ
دوران اتمشدرہ صوگ دوقدرہ آنان معاونات برقمبر لری تأیید امرتکرہ در

ارمن فراری سندن مانیلیسی امری رشادہ

ارمن فراری سندن مانیلیسی امری رشادہ

اخبار انقروی

دوہمیدر افضل المدین و راشد بکیرک توقیفات مقننہ انقرہ وقلمی رشادہ
دوران اتمشدرہ صوگ دوقدرہ آنان معاونات برقمبر لری تأیید امرتکرہ در

مجلسک ہندیہ

بہر طیارہ آنٹاسی ایجنہ
بہر تقریر ماضی ہندی

بہر طیارہ آنٹاسی ایجنہ
بہر تقریر ماضی ہندی

ایران، حکمدار قلمہ جمہوریت آرا سندن

حکمدار قلمہ ہندی ہائی اولفدہ بر بارہیہ وکیل
مخا خانہ بر یوک بر صلاہت بر لشدہ

حکمدار قلمہ ہندی ہائی اولفدہ بر بارہیہ وکیل
مخا خانہ بر یوک بر صلاہت بر لشدہ

یک توقیفات اطرافندہ

توقیفات اطرافندہ

توقیفات اطرافندہ

مکتبہ دوتکی مسامرہ

مکتبہ دوتکی مسامرہ

ماہر بر دولہ نیر بیلی

ماہر بر دولہ نیر بیلی

تجارت مکتبہ دوتکی مسامرہ

تجارت مکتبہ دوتکی مسامرہ

تجارت مکتبہ دوتکی مسامرہ

تجارت مکتبہ دوتکی مسامرہ

تجارت مکتبہ دوتکی مسامرہ

Ek 7b. Vatan Gazetesi 17 Şubat 1925 Aşar İnkılâbı adlı makalenin transkripti

A'şâr İnkılâbı

Son seneler zarfında inkılâb tabiri lisânımızda çok suistimâle uğradı. Menfî ve ihzârî ve tedbîr mâhiyetinde bulunan bazı icraat, nihâî ve gâye diye gösterildi. Bunlar üzerinde lüzûmundan çok fazla tevakkuf edildi. “Memlekette yalnız bu nev' mahkeme mevcûd bulunacaktır. İhzârî tafsîlî müşterek mekteplerde en yeni terbiye esaslarına göre iktisâb edildikten sonra muhtelif meslek (...) bani, husûsunu meslek mekteplerinde yetiştireceklerdir. [satırbaşı kelime kesik]lerin umûmi hayattaki münâsebetlerini ancak akıl ihtiyâc idâre edecektir. Nakil, serbest ve inkişâfa hâil olmayacaktır” tarzında esâsların vaz' olunması hiç şübhesiz inkılâb kelimesiyle tavsîf olunabilecek bir tarihî hâdisedir.

Fakat bundan maksat, nihâyet serbestce yürümek (...) kâtını elde etmektir. Hâlbuki yürümek mes'elesini tâli bir sûrette telakki edenler ve imkânın husûlünü şahsi bir kibir ve gurur vâsıtası sûretine koyanlar oldu. Vaziyet rûhi nokta-i nazardan o kadar fenâ idâre edildi ve iknâ vâsıtalarının iti'mâline o kadar az ehemmiyet verildi ki yıkılan mahallerin yerini dolduracak şiddetli hoşnutsuzluk ve sû-i tefehhüm cereyanları husûle gelebildi.

Her gün bu gibi hatâlardan şikâyet ediyor, iktisadi sâhada iş görülmediğine dâir tenkîdlerde bulunuyoruz. Bu şikâyet ve tenkidlerden maksad bi't-tabi' (...) mak veya garazkârlık etmek değildir. Her şeyin daha iyi olmasını istemek ve daha iyi olsun diye mü'essir olmağa çalışmaktır. Bu cihetle memleket nokta-i nazarından iyi bir hareket karşısında bulunulduğu zaman diğer tenkidlerimizin hükmü za'afa düşmesin diye bunu hamiyetsiz göstermek fikrimizden geçmez geçemez. Böyle hareketleri cân'u gönülden alkışlarız ve sebep olanlara teşekkür etmeyi vazife biliriz.

A'şârın ilgâsı hiç şübhe yokdur ki müsbet (...) iktisad sâhasına âid bir inkılâbdır. Bu tasavvurun Büyük Millet Meclisi tarafından kabûl edilmesi ve emr-i (...) hâlini alması târihimizde ehemmiyetle mevzû'-ı bahs olacak bir hâdise teşkil eder. İnkılâb kelimesinden (...) olunabilecek mana, büyük bir neticeyi bir an evvel tahakkuk ettirmek için bazı mahzûrları eksikleri, tehlikeleri göze almaktır. A'şârın ilgâsı husûsunda hiçbir şübhe yokdur ki mâli nokta-i nazardan birtakım zararlar göze alınmıştır. A'şârın yerine ikâme edilen mâli usûllerin tenkid olunacak tarafları eksik değildir. Fakat bu (...) kararının iktisâdi, siyâsi ve ictimâ'î cihetleri üzerinde tevakkuf edeceğiz.

Toprağın gayr-ı sâfi irâdî üzerinden vergi alınması usûlü insanların dar mikyasa ve tevakkuf (...) bir hayat geçirdikleri devirlere âit bir mâliyedir. Kurûn-ı vustâda bile a'şâr usûlünü idâmeye gerek bulmamıştır. Ancak kadim, ibtidâ'î devirlerde a'şâr usûlüne devamlı sûrette tesâdüf edilebilir. [kesik]nın keşfinden sonra orada ilk medeni insanlar arasında biz

müddet-i a‘şâr usûlü tatbik olunmuşdur. Fakat iktisâdi hayatın (...) dadları bunu müz‘ic bir engel gibi az zamanda ta‘yin etmiştir. Toprağın gayr-ı sâfi irâdından ayrı vergi alındıkça zirâ‘atin ileri gitmesine, sermâye usûllerinin tatbik edilmesine imkân yoktur. Memleketimizin bir ziraat memleketi olduğu halde ekmeğini bile tedârik edememesine a‘şârın sebep olduğu iddi‘â edilemez. Ancak başlıca engel herhalde a‘şârdı.

A‘şârın tevlid ettiği ikinci bir felâket, iltizam usûlüyle idâre edilmesi idi. Bu usûl (...) müstahsil sıfatını iktisâdi, ictimâ‘i ve siyâsi nokta-i nazardan esir derecesine indiriyordu. (...) ticârî bir işdi, bununla beraber bu işi yapan adam, hükûmetin nüfûzundan ve müsellaah kuvvetinden (...) ediyor, halkın karşısına hükûmetin desteğiyle çıkıyordu. Bu mümessilin ettiği (...) kânûn-ı esâsilerdeki kayıdlarla hiçbir (...) yoktur. Hakk-ı tasarrufu, köylünün diğer haklarını (...), jandarmayı, adliyei kendi menfa‘ati tel‘ine (...) böylece a‘şâr yüzünden hükûmet, kendi kuvvetiyle mütegalibe yaratıyor, kendisine rakib kuvvet ihdâs ediyordu. Bunlar ortada bulundukça hükûmet zarûri olarak halkın değil, mütegalibenin hükûmeti oluyor, çiftçi diye ortaya çıkan müstahsilin menfa‘atini değil buna (...) takım menfa‘atları temsil ediyordu. Bizzat hükûmet kuvveti ister istemez böyle bir vaziyeti (...)nca idâre şekli ne kadar değişirse değişsin memleketin siyâsi ve ictimâ‘i hayatından eksik olmuyordu.

ÖZET

Ekonomisi hayvancılığa ve özellikle de tarımsal faaliyetlere dayanan, sanayileşme anlamında fazla bir yol alamamış Osmanlı Devleti için aşar vergi gelirleri oldukça önemli bir yer tutmuştur. Fakat zamanla toplanma ve tahsil usullerinden kaynaklanan sıkıntılar yaşanmaya başlamış ve kaldırılması söz konusu olmuştur. Ancak devlet gelirlerinin %25'ine yakın bölümünü oluşturan bu vergiyi kaldırmayı hiçbir Osmanlı hükümeti başaramamıştır. Aşar vergisinin köylü ve tarım kesimi üzerinde yarattığı tüm sorunlar yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne tüm aksaklıklarıyla birlikte devrolmuştur. Tüm bu sorunlar İzmir İktisat Kongresi'nde gündeme getirilmiş ve sonuçta aşar vergisinin kaldırılması ve yerine daha adil bir vergi konulması için hükümete öneride bulunulması kararlaştırılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar yürürlükte kalan aşar vergisi nihayetinde 17 Şubat 1925 Salı günü, Meclis'in 58. İçtimasında, 552 sayılı “*Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Kanun*” ile kaldırılmıştır.

Bu çalışmada, tarım alanında yapılan inkılâp hareketleri doğrultusunda devletin en önemli gelir kaynaklarından birini oluşturan ve çiftçiyi rahatlatacak en önemli gelişmelerden biri olan aşar vergisinin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında 17 Şubat 1925 tarihinde kaldırılması meclis tutanaklarına göre değerlendirilmiş ve aşar vergisinin kaldırılmasının ekonomik ve sosyal sonuçları üzerinde durularak, bu dönemin kırsal kesimine yönelik sorunlar ve tarım politikaları ile ilgili çalışma yapacak araştırmacılar için bir kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Araştırma sürecinde konu ile ilgili kitap ve makaleler, TBMM tutanakları, arşiv belgeleri ve dönemin basınından yararlanılmıştır.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin adı : Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklarına Göre Aşar Vergisinin Kaldırılması

Tezin Yazarı : Sibel ULU

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Cemile ŞAHİN

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 22. 06. 2015

Tezin Alanı : Tarih

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Kelimeler: Aşar, Öşür, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, TBMM Tutanakları, Tarım, Vergi Gelirleri.

ABSTRACT

Ottoman Empire didn't get much of a road in terms of industry and its economy was based on a livestock and especially agricultural activities. So tithe incomes kept a relatively important place for the Ottoman Empire. But in time it began to experience problems arising from the collection and collection methods so its removal has been on the carpet. But Any Ottoman Government has succeeded to remove this tax which was forming nearly %25 of government incomes. All the problems which tithe's created on peasants and agricultural sector were transferred to the new Republic of Turkey with its all troubles. All these issue was brought up in İzmir Economy Congress. Ultimately it was decided to abolish the tithe and to make a suggestion to the government for a fairer tax instead of tithe. The Tithe remaining in place to the first years of republic was removed in February 17th, 1925 in 58th Assembly by "the law 552 number about the tax which will substitute the tithe".

In this study in February 17th,1925 (in the first years of Republic) in line with the revolutionary movements made in the agricultural sector, the abolition of tithe constituting one of the most important sources of state's income and one of the most important development which would relieve the farmers was evaluated according to the parliamentary proceedings. It was aimed to create a resource for researchers who will work on the problems of rural areas of that period and agricultural policy by emphasizing the economic and social consequences of abolition of tithe.

During the search process, the books and articles related with subject, proceedings of parliament, archive documents and media of its time were benefited.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Thesis Title :The Abolition Of The Tithe According To Proceedings Of The Grand National Assembly Of Turkey
Thesis Author :Sibel ULU
Thesis Advisor :Assist. Prof. Dr. Cemile ŞAHİN
Location of the Thesis :Master's Thesis

Date : 22. 06. 2015

Thesis Area : History

Thesis Location : KBÜSBE – KARABÜK

Keywords: Tithe, Oshur, Ottoman State, Republic of Turkey, Parliamentary Proceedings, Agriculture, Tax Revenues.

ÖZGEÇMİŞ

Sibel ULU 19. 07 1986 tarihinde Samsun'da doğdu. Karabük Demir Çelik Lisesi'ni bitirdikten sonra Lefke Avrupa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2009 yılında mezun oldu. 2011 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans programına başladı. Sibel ULU orta derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları, Milli Mücadele Dönemi, Ermeni Meselesi ve Türk Dış Politikasıdır.